

HONORÉ DE
BALZAC

EUGÉNIE GRANDET

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
VOLKAN YALÇINTOKLU

TÜRKİYE  BANKASI

Kültür Yayınları

Honoré de Balzac (1799-1850): 19. yy Fransız edebiyatının büyük ismi. Edebi kariyerine oyun yazar olarak başladı. Ancak aldığı eleştiriler neticesinde romana yöneldi. Yirmi yılda 85 romanı tamamladı, öldüğünde arkasında 50 roman taslağı bıraktı. 1830 yılında kurmaca eserlerini Dante'nin İlahi Komedyası'na atıfla İnsanlık Komedyası başlığı altında topladı. Bir kısmı zamanla edebiyatın arketiplerine dönüşen 2000'i aşkın karakter yarattı, tüm bu karakterleri önyargıdan uzak analitik bir yaklaşımla, toplumsal sınıftan yalıtmaksızın ele aldı. Romana kattığı toplumsal ve gerçekçi çerçeve ona gerçekçi romanın kurucusu unvanını kazandırdı.

İnsanlık Komedyası'nın Töre İncelemesi ayağında Taşra Yaşamından Sahneler başlığı altında yer alan Eugénie Grandet ilk kez 1834 yılında yayımlandı. Roman, zengin fakat cimri babasının gölgesinde aşkı, yası, acıyı tadan Eugénie'nin dokunaklı hikâyesini anlatıyor.

Volkan Yalçıntoklu (1961): Saint-Joseph Lisesi'nde okudu. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıbbi Biyoloji ve Genetik Bölümü'nü bitirdi. Uzun yıllar kitapçılık yaptı. Fransızca ve İngilizceden çeviriler yapıyor. Eserlerini çevirdiği yazarlar arasında Jules Verne, Helene DeWitt, Alan Snow, Richard Maltby Jr., Lyman Frank Baum, Honoré de Balzac, Alexandre Dumas, George Sand, Charles Perrault ve Victor Hugo yer alıyor. Diğer çevirilerinin yanından, Balzac'tan çevirdiği Tılsımlı Deri ve Vadideki Zambak da Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi'nde yayımlandı.





Genel Yayın: 4387

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

HONORÉ DE BALZAC
EUGÉNIE GRANDET

ÖZGÜN ADI
EUGÉNIE GRANDET (1850)

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
VOLKAN YALÇINTOKLU

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2018
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
HANDE KOÇAK

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
MUSTAFA AYDIN

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

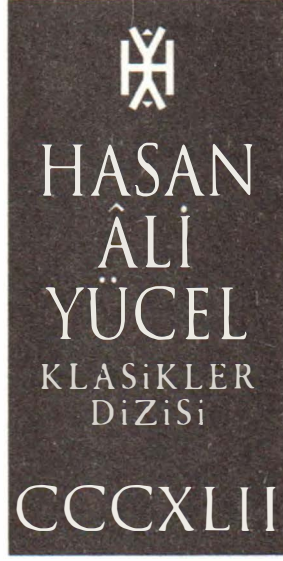
1. BASIM, OCAK 2019, İSTANBUL

ISBN 978-605-295-700-4 (CİLTLİ)
ISBN 978-605-295-701-1 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel: (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 22826

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr



HONORÉ DE BALZAC

EUGÉNIE GRANDET

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
VOLKAN YALÇINTOKLU

TÜRKİYE  BANKASI
Kültür Yayınları

Maria'ya,

Portresi bu eserin en güzel süslemesi olan sizin, isminiz, hangi ağaçtan koparıldığı bilinmeyen ama din tarafından takdis edildiği kesin ve dindar ellerin tekrar tekrar yeşerttiği kutsal bir şimşir dalını temsil etsin burada.

Bazı taşra bölgelerinde görünümleri en kasvetli manastırların, bakışları fazlasıyla huzursuz eden arazilerin ya da en hüznü viranelerinkilere benzer bir melankoli esinleyen evlere rastlanır. Bu evler belki de manastırların sessizliğini, arazilerin çoraklığını ve viranelerin kalıntılarını barındırıyor. Bu evlerde yaşam ve devinimin izleri öyle siliktir ki, bir yabancı, meçhul bir adımın sesini duyunca pencereden sarkan, neredeyse keşşlere özgü bir surete sahip hiç kımıldamayan birinin solgun ve mesafeli bakışlarıyla karşılaşmasa, burada kimsenin yaşamadığını düşünür. Melankolinin bu ilkeleri Saumur'de, şehrin yukarısından şatoya inen yokuşun sonundaki bir evde de hüküm sürüyordu. Artık sık kullanılmayan, yazın sıcak, kışın soğuk, yer yer gölgeli olan bu sokak, her zaman temiz ve kuru çakıllarla döşeli olan yolunun çıkardığı dikkat çekici sesle, virajlarının darlığıyla, eski şehre dâhil olan ve surların gölgesinde kalan evlere özgü sükûneti ile dikkatleri çeker. Ahşap olsalar da hâlâ sağlam görünen üç yüzyıllık bu evlerin görünümlerinin çeşitliliği Saumur'un bu mahallesinin, antikacıları ve sanatçıları çeken özgünlüğüne katkıda bulunur. Uçları ilginç figürlerle bezenmiş ve birçoğunun zemin katını alçak siyah bir kabartmayla taçlandıran devasa kalasları hayranlıkla izlemeden bu evlerin önünden geçmek zordur. Bir yanda tahta kiremitleri yağmurdan güneşten yıpranmış, uzun yılların ardından üçgen çatısının

ortası hafif çökmüş bir evin duvarları üzerinde enlemesine uzanan arduvaz kaplı, mavi çizgilerle süslenmiş mertekler. Diğer yanda yıpranmış, kararmış ve zavallı bir işçi kadının karanfillerin, güllerin sarktığı kahverengi kil saksısını taşımakta zorlandığı bariz olan pencere kenarlarındaki güçbela seçilen yontular. Daha uzakta, devasa çiviler çakılmış, atalarımızın dehasının, üzerlerine artık bir anlam ifade etmeyen gündelik yaşam hiyerogliflerini çizdiği kapılar. Kimisine bir Protestan inancının simgesini çizmiş, kimisine bir Birlik yanlısı IV. Henri'ye olan nefretini kusmuş. Birkaç burjuva bu kapılara çan soyluluğunun¹ armalarını, unutulmuş Belediye Meclisi üyeliğinin şanını kazıymış. Zanaatkârın harç karıcısını tanrılaştırdığı, duvarları kaba sıvalı olan titrek evin yanında soylu bir beyefendinin konağı yükselir; konağın taş kapısının yarım kemerinin üzerinde ülkeyi 1789'dan beri sarsan çeşitli devrimlerin harap ettiği birkaç arma kalıntısı hâlâ görülebilir. Bu sokağın ticarete tahsis edilmiş binaları ne dükkâna ne de mağazaya benzer; Ortaçağ ile ilgilenenler buraların atalarımızın tüm naif yalınlıklarıyla beliren işlikleri² olduğunu anlayacaklardır. Vitrini, sergisi, camekânı olmayan bu basık tavanlı, derin, karanlık salonlarda iç veya dış süsleme yoktur. Kabaca demirlenmiş kapıları iki parçalıdır, üstteki parça içe doğru açılırken, yaylı bir çingırağı olan alttaki parça sürekli gidip gelir. Işık ve hava, nemli bir ine benzeyen bu mekâna kapının üstünden, tavan ya da zemin ile tüccarın mallarını sergilediği yaklaşık bir metre yüksekliğindeki alçak bir duvarın arasından girerdi. Bu alçak duvara sabah kaldırılan, akşamları cıvatalı demir şeritlerle geri yerine oturtulan sağlam pencere kanatları gömülmüştür. Burada şaklabanlığa yer yoktur. Ürünler yapılan ticaretin niteliğine

1 Belediye Meclisi üyelikleri sona erdiğinde soyluluk unvanlarını kaybeden soylular. Bu meclis üyelerinin seçim toplantıları belediyenin çan kulesi tarafından duyurulurdu. (ç.n.)

2 İyiliksever kadınların yoksullar için nakış, dikiş, örgü işleri yapmak üzere kullandıkları atölye. (ç.n.)

göre iki üç kova tuz ve morina balığından, birkaç bohça yelken bezi ya da halattan, tahta döşemenin kirişlerine asılmış pirinçten, duvarlardaki halkalardan, raflardaki birkaç parça kumaştan ibarettir. İçeri girin. Temiz pak, beyaz şallı, kolları pembe, zarafeti gençliğinden gelen bir kız, örgüsünü bırakıp babasını ya da annesini çağırır. Birazdan gelen baba ya da anne, aldıklarınızın ederi ister iki metelik, ister yirmi bin frank olsun, kişiliğine uygun soğukkanlı, saygılı veya mağrur bir ifadeyle size dilediğiniz malı satar. Kapıda oturmuş ve can sıkıntısından parmaklarını çevirerek komşusuyla sohbet eden bir fıçı tahtacısı göreceksiniz. Görünüşte tezgâhında berbat şişe dolapları ve iki üç bohça lata vardır; ama limandaki şantiyesi Anjou'nun tüm fıçıcılarının ihtiyaçlarını karşılar; ürün iyi olduğunda kaç tahtadan kaç fıçı üretebileceğini iyi bilir. Güneş ışığı onu zenginleştirir, sağanaklar batırır. Sabahları bir saat içinde on bir franklık tahtalar altı franga düşer. Tıpkı Touraine'de olduğu gibi, bu bölgede de havadaki değişimler ticari yaşamı belirler. Güneşin ışınlarını pusuda bekleyen bağcılar, toprak sahipleri, kereste tüccarları, fıçıcılar, hancılar, denizciler akşam ertesi sabah don yapıp yapmayacağını endişesiyle yatar, yağmurdan, rüzgârdan, kuraklıktan ürkerler ya da yağmurun, sıcakın, bulutların, kendilerinin keyfine göre davranmasını isterler: Gökyüzü ile yeryüzünün çıkarları arasında sürekli bir düello vardır. Barometre yüzleri bir kederlendirir, bir gülümsetir. Saumur'un eski büyük anacaddesinde bir kapıdan diğerine doğru, "İşte, altın gibi bir hava!" sesleri yükselir. Herkes güneş ışığının, işe yarayan bir yağmurun kendisine ne kazandıracağını bilir ve komşusuna, "Altın yağıyor!" diye seslenir. Yazın, cumartesileri bu işini bilir tüccarlardan bir meteliklik mal dahi alamazsınız. Herkes iki günlüğüne bağına, küçük çiftliğine gider. Alış, satış ve kâr, hepsi öngörüldüğünden, tüccarlar zamanlarının büyük bir bölümünü neşeli partiler düzenleyerek, gözlemlerde, yorumlarda bulunarak, sürekli bilgi toplar-

yarak geçirirler. Bir ev kadını bir keklik aldığıında komşular kocasına mutlaka etin iyi pişip pişmediğini sorarlar. Bir genç kız aylak aylak gezen grupların bakışlarına maruz kalmadan başını pencereden uzatamaz. Bu yüzden orada herkes her şeyden haberdardır ve o nüfuz edilemez, kasvetli ve sessiz evlerin hiçbir sırrı yoktur. Hayat neredeyse hep açık havada sürüp gider: Her aile kapısının önünde oturur; öğle, akşam yemeğini orada yer, orada sohbet eder. Sokaktan geçen herkes tepeden tırnağa süzülür. Eskiden bir taşra kentine gelen bir yabancı her kapıda alaya maruz kalırdı. Bu yüzden güzel öyküler buralardan yayılır, bu tür alaylarda kimsenin ellerine su dökemediği Angers sakinlerine *taşlamacılar* denmesi bundan kaynaklanırdı. Eski şehrin bir zamanlar soylu beyefendilerin oturduğu ve nesnelerin ve insanların, Fransız geleneklerinden günden güne silinen o yalın karakterlere sahip olduğu bir yüzyılın saygıdeğer kalıntıları olan eski konaklar bu sokağın yukarısındaydı. Bu hikâyedeki olayların yaşandığı keder yüklü mesken de bu konaklardan biriydi. En ufak engebesi hatıraları canlandıran ve önünden geçenleri gayriihtiyari düşlere dalmaya sevk eden bu zarif ve dolambaçlı yolun sonunda, ortasında *Mösyö Grandet'nin Evi*'nin kapısının bulunduğu çok kasvetli bir girintiyi fark edersiniz. Ama Mösyö Grandet'nin yaşamöyküsü anlatılmadan bu taşra sözünün değerini anlamak mümkün değildir.

Mösyö Grandet'nin Saumur'de, neden ve sonuçlarını taşrada bir süre yaşamamış kişilere tam olarak açıklanması zor olacak türden bir ünü vardı. Mösyö Grandet (sayıları gözle görülür bir şekilde azalan yaşlı insanlar ona hâlâ Grandet Baba derler) 1789'da okumayı, yazmayı, hesap yapmayı bilen, hali vakti yerinde bir fiçı ustasıydı. Fransız Cumhuriyeti, Kilise'nin Saumur'deki mülklerini satışa çıkardığında, o sıralar kırk yaşında olan Grandet Baba zengin bir kereste tüccarının kızıyla evlenmişti. Nakit parasıyla, drahomasıyla, iki bin louis altınıyla Saumur'e gitti, orada kayınpederinden

borç aldığı ve millî emlâk satışlarını idare eden yaman bir cumhuriyetçiye verdiği iki yüz çift louis altınıyla, yani çok ucuza, hakkını vererek değilse de hukuken bölgenin en güzel bağlarının, eski bir manastırın ve birkaç küçük çiftliğin sahibi oldu. Grandet Baba Saumur'un pek de devrimci olmayan sakinlerinin gözünde yürekli bir cumhuriyetçi, yeni fikirlere açık bir yurttaşken, fıçıcı sadece bağlarına düşkündü. Saumur Belediye Meclisi üyesi oldu ve barışçıl tutumu o bölgenin siyasi ve ticari yaşamında etkisini gösterdi. Siyasi açıdan, devrimden sonra unvanını kaybetmiş eski soyluları korudu ve sürgünlerin mülklerinin satılmasına engel olmak için elinden geleni yaptı. Ticari açıdan, cumhuriyetçi ordulara yaklaşık iki bin fıçı beyaz şarap tedarik etti ve bunun karşılığında dindar bir kadın topluluğuna ait olan ve son ana kadar saklanmış muhteşem çayırıları satın aldı. Konsüllük döneminde belediye başkanı olan Grandet idari bölgesini bilgece yönetti, bağlarından da çok verim aldı. İmparatorluk döneminde yeniden Mösyö Grandet oldu. Cumhuriyetçileri sevmeyen Napoléon, kırmızı frigya başlığı taktığı iddia edilen Mösyö Grandet'nin yerine, büyük bir toprak sahibini, isminin önünde *de* soyluluk ifadesini taşıyan birini, imparatorluğun gelecekteki baronunu getirdi. Mösyö Grandet belediyedeki yetkilerini hiç üzülmeyen devretti. Şehrin yararına, kendi topraklarına uzanan muhteşem yollar yaptırmıştı. Tapuya pek avantajlı bir biçimde tescil ettirilmiş evi ve varlıkları için düşük vergi ödüyordu. Farklı arazilerinin bölümlere ayrılmasından sonra, bağları daimî bir özen sayesinde, en kaliteli şarap üreten bağlar için kullanılan teknik terim olan, şaraplık sıfatını kazanmıştı. Légion d'honneur nişanını hak edebirdi. 1806'da bu isteği gerçekleşti. Mösyö Grandet elli yedi, karısı yaklaşık otuz altı, meşru aşklarının meyvesi olan tek kızları on yaşındaydı. Tanrı'nın kuşkusuz, belediye başkanlığından alınma talihsizliğini avutmak istediği Mösyö Grandet'ye o yıl boyunca, La Bertellière'in kızı Madam Gran-

det'nin annesi olan Madam de la Gaudinière'den, ardından ölen kadının babası olan yaşlı Mösyö de la Bertellière'den ve nihayet anneannesi Madam Gentillet'den peş peşe üç miras kaldı. Bu mirasların tutarını kimse bilmiyordu. Üç ihtiyarın pintiliği de uzun zamandır parayı gizlice ve hayranlıkla izlemek için istifleme boyutuna varmıştı. Altının görüntüsünü faizin getireceği kazançtan daha çok önemseyen yaşlı Mösyö de la Bertellière, yatırım yapmayı savurganlık olarak değerlendiriyordu. Bu yüzden Saumur şehri, mirasın değerini gözle görülen mülklerin gelirlerinden ibaret saydı. Mösyö Grandet o sırada eşitlik takıntımızın asla unutmayacağı bir soyluluk unvanı alarak, bölgenin *en nüfuzlu* kişisi oldu. Yüz dönümlük bir bağı işletiyor, bereketli yıllarda yedi sekiz yüz fıçı şarap üretiyordu. On üç çiftliği, tutumlu davranarak sivri kemerli pencereleri ile vitraylarının üzerine duvar ördürdüğü bir manastırı, 1793'te dikilmiş üç bin kavağın gelişip serpildiği altı yüz otuz beş dönümlük çayırı, nihayet oturduğu evi vardı; işte serveti görünüşte bundan ibaretti. Anaparasına gelince, bunun tutarını aşağı yukarı tahmin edebilecek iki kişi vardı; bunlardan biri Mösyö Grandet'nin faiz işlemleriyle ilgilenen Noter Mösyö Cruchot, diğeri ise Saumur'ün en zengin bankacısı olan, bağcının uygun gördüğünde ve kârına gizlice iştirak ettiği Mösyö des Grassins'di. Ama ihtiyar Cruchot ve Mösyö des Grassins taşrada güven ve servet anlamına gelen bu ağzı sıkılıkclarını korusalar da, eski belediye başkanına herkesin önünde gösterdikleri aşırı saygıyı gözlemleyen biri Mösyö Grandet'nin servetinin ne denli büyük olduğunu tahmin edebilirdi. Saumur'de Mösyö Grandet'nin özel bir hazinesinin, altın dolu gizli bir bölmesinin olduğuna, geceleri devasa bir altın yığınının verdiği tasvir edilemez hazları tattığına inanmayan kimse yoktu. Grandet'nin altın sarısı bulaşmış gözlerinin rengini gören cimri kişiler ise bundan âdeta emindi. Sermayesinden bu kadar kazanç elde etmeye alışmış birinin bakışları, tıpkı bir şeh-

vet düşkününün, bir kumarbazın ya da bir dalkavuğunkiler gibi, kaçınılmaz olarak bazı tasvir edilemez alışkanlıkları, kaçamak, açgözlü, gizemli tavırları açığa vurur. Bu bakışlar kendisi gibi düşünenlerin gözünden asla kaçmaz. Bu gizli dil bir şekilde tutkuların masonluk kurumunu oluşturur. Böylece, Mösyö Grandet kimseye asla bir şey borçlu olmayan, bağcı olarak bağbozumu için bin fıçı mı yoksa sadece beş yüz fıçı mı üretmesi gerektiğini bir gökbilimci kesinliğiyle tahmin eden, vurgunculukta üstüne olmayan, fıçı üründen daha pahalı olduğunda kenarda daima satacak fıçısı olan, hasadının ürününü mahzenlerinde saklayabilen ve küçük fıçıcular fıçılarını yüz franga satarken, iki yüz franga satacak zamanı bekleyebilen deneyimli bir fıçıcinın hak ettiği saygıyı görüyordu. Ürünleri titizlikle istiflenmiş, yavaş yavaş satılmış olan ünlü 1811 hasadı, ona iki yüz bin franktan fazla kazanç getirmişti. Mösyö Grandet mali açıdan kaplana ve boa yılanına benziyordu. Yere uzanmayı, büzüşmeyi, avını uzun uzun gözlemlemeyi, üstüne atılmayı, ardından kesesinin ağzını açıp bir yığın eküyü mideye indirmeyi ve avını kayıtsız, soğukkanlılıkla, kendi yöntemiyle sakince sindirmeyi iyi bilirdi. Yanından geçen herkes ona saygı ve korkuyla karışık bir hayranlıkla bakardı. Hiçbir Saumur sakini kendi derisinin onun çelik pençeleri tarafından kibarca yırtıldığını hissetmemiş miydi? Üstat Cruchot birine bir toprak satın alması için yüzde sekiz faizle borç vermişti; Mösyö des Grassins birinin senedini korkunç bir faizle kırmıştı. Mösyö Grandet'nin isminin ticaret hayatında ya da akşam sohbetlerinde geçmediği güne nadir rastlanırdı. Bazıları için deneyimli bağcının serveti bölgenin gurur kaynağıydı. Bu yüzden tüccarların, hancıların çoğu yabancılara, bir memnuniyeti belli edercesine, “Mösyö, burada iki üç milyoner ailemiz var, ama Mösyö Grandet'ye gelince, kendisi bile servetinin ne kadar olduğunu bilmez,” derlerdi. 1816'da, Saumur'ün en hünerli hesap uzmanları topraklarının değerinin üç mil-

yon franga yakın olduğunu düşünüyordu. Ayrıca 1793'ten 1817'ye kadar topraklarından her yıl ortalama yüz bin frank gelir ettiği dikkate alınırsa, topraklarının değerine yakın bir miktarda nakde sahip olduğu varsayılabilirdi. Bu yüzden bir boston³ partisinin ardından, sohbette konu bağlara gelince önsezili kişiler,

— Grandet Baba! Grandet Baba'nın yaklaşık beş milyonluk bir serveti olmalı, diyordu.

Mösyö Cruchot ya da Mösyö de Grassins bu sözleri duyduklarında,

— Siz benden daha iyi bilirsiniz, diye cevap veriyorlardı.

Bazı Parisliler Rotschild ya da Bankacı Laffitte'ten söz ettiklerinde Saumurlüler onların Mösyö Grandet kadar zengin olup olmadıklarını soruyorlardı ve Parisli onlara küçümseyen bir ifadeyle gülümsediğinde Saumurlüler inanmadıklarını belli edercesine kafa sallayarak bakıyorlardı. Böyle büyük bir servet bu adamın tüm davranışlarını altın bir kisveyle örtüyordu. İlk başlarda bazı tavırları gülüşlere ve alaylara yol açıtıysa da, gülüşler ve alaylar silinip gitmişti. Mösyö Grandet'nin en sıradan davranışlarında bile, yasanın yerini tutan bir otorite vardı. Sözleri, giyim tarzı, davranışları, göz kırpmaları örnek oluştururdu. Onu tıpkı hayvanların içgüdülerini inceleyen bir doğabilimci gibi gözlemleyen bölge sakinleri zamanla en önemsiz hareketlerinin bile derin ve sessiz bir bilgeliği yansıttığını anlıyorlardı.

— Grandet Baba kürklü eldivenlerini giymiş, demek kış sert geçecek, hasadı toplamalı, ya da Grandet Baba çok fıçı tahtası alıyor, bu yıl şarap bol olacak, deniyordu.

Mösyö Grandet et ya da ekmek almazdı. Çiftçileri ona her hafta yeteri kadar besi horozu, piliç, yumurta, tereyağı ve kendi paylarından buğday getirirlerdi. Değirmenin değirmencisi, kira ödemek dışında ondan bir miktar buğday almaya gelmek, buğdayın kepeğini ve ununu ona getirmekle

3 Bir iskambil oyunu. (ç.n.)

yükümlüydü. Tek hizmetçisi olan Koca Nanon, artık genç olmasa da, her cumartesi evin ekmegini yapardı. Mösyö Grandet kiracısı olan bostancılarla kendisine sebze tedarik etmeleri için anlaştırmıştı. Bol bol topladığı meyvelere gelince onların büyük bir bölümünü pazarda sattırırdı. Yakacak odun çitlerden ya da tarlalarının sınırlarındaki yarı çürümüş ağaç kümelerinden temin ediliyordu. Çiftçileri odunları kesilmiş olarak şehre getiriyor, seve seve odunluğa yerleştiriyor ve onun teşekkürlerini kabul ediyordu. Parasını sadece fakirlere verilen kutsanmış ekmek, karısının ve kızının elbiseleri, kilisede oturak ayırtma, aydınlatma, Koca Nanon'un maaşı, tencerelerin kalaylanması, vergi, binaların tadilatı, işletme giderleri için harcadığı biliniyordu. Yakın zamanda bin beş yüz dönümlük bir koru satın almış, ama orayı, bir komşusunun belli bir ücret ödeyeceğini taahhüt ettiği bekçisinin gözetimine bırakmıştı. Av etini sadece bu koruyu satın aldığından beri yiyordu.

Bu adamın tavırları çok sadeydi. Az konuşurdu. Düşüncelerini genellikle özlü cümlelerle ve yumuşak bir ses tonuyla dile getirirdi. Dikkatleri üzerine çekmeye başladığı devrimden beri, uzunca konuşması ya da bir tartışmaya girmesi gerektiğinde, dinleyeni yoracak tarzda bir şeyler geveliyordu. Ama bu hikâyenin bazı olaylarıyla yeterince açıklanacağı gibi, bu gevelemeler, sözlerinin tutarsızlığı, kelimeleri düşüncesini ifade edemeyecek şekilde bolca kullanması, mantıklı düşünmekten yoksun olması eğitim eksikliğine bağlanıyordu, ama bu gerçeği yansıtmıyordu. Zaten cebir formülleri gibi şaşmaz dört söz onun, hayatın ve ticaretin güçlüklerinden kurtulmasını sağlıyordu: *Bilmiyorum, yapamam, istemiyorum, bunu daha sonra düşünüyoruz. Evet ya da hayır* sözcüklerini asla kullanmaz, bu sözcüklere yazılarında da yer vermezdi. Onunla konuşulduğunda, sağ elini çenesine götürür, dirseğini sol elinin tersine yaslar ve soğuk bir ifadeyle dinlerdi. Her hususta bir daha aklına gelmeyen düşün-

celer üretir, en ufak pazarlıklarda bile uzun uzun düşünürdü. Bilgece bir sohbetin ardından, rakibi niyetini açtığına ona şu yanıtı verirdi:

— Karıma danışmadan hiçbir şeye karar veremem.

Tam bir tutsak hayatı yaşattığı karısı iş görüşmelerinde en uygun paravanıydı. Hiç kimsenin evine gitmez, yemeğe misafir çağırmayı sevmez, hiç gürültü çıkarmaz ve hareketleri de dâhil olmak üzere her şeyde tutumlu davranırdı. Sarsılmaz mülkiyet saygısından dolayı kimseyi rahatsız etmezdi. Yine de, sesinin yumuşaklığına, ölçülü tavırlarına rağmen, fıçı dili ve alışkanlıkları özellikle de kendine en az hâkim olduğu evindeyken kendini belli ederdi.

Grandet bir altmış boyunda, bodur, tıknaz, baldırlarının çevresi otuz santim, dizkapakları boğumlu, omuzları geniş bir adamdı. Yüzü yuvarlak, kızıl esmer, çiçekbozuğuydu. Çenesi düz, dişleri beyazdı ve dudaklarında hiç kıvrım yoktu. Enlemesine kırışıklıklar olan alnında anlamlı çıkıntılar vardı. Mösyö Grandet hakkında şaka yapmanın ciddiyetini anlamayan bazı gençler mavimtırak ve kırışmış saçları için beyaz ve altınrengi derlerdi. Ucu şişkin olan burnunda sıradan insanların haklı olarak kötüye yorduğu damarlı bir ur vardı. Nihayet, yüzünden, tehlikeli bir kurnazlık, içten olmayan bir dürüstlük, duygularını cimriliğin hazzına alıştırıran ve kendisi için gerçekten bir anlam ifade eden tek kişiye, tek vârisi olan kızı Eugénie'ye yoğunlaştıran bir adamın bencilliği yansıyor. Tavırlarından, davranışlarından, yürüyüşünden, girişimlerinde daima başarılı olmanın kazandırdığı bir alışkanlık olarak kendine güven akıyordu. Tavırları sıradan ve yumuşak olsa da sarsılmaz bir kişiliğe sahipti. Her zaman aynı şekilde giyinirdi, onu bugün gören 1791'deki halini görürmüş gibi olurdu. Sağlam ayakkabılarının deri bağcıkları vardı; sürekli fitilli yün çorap, çuhadan kahverengi, gümüş tokalı kısa pantolon, sarı ve kızıl kahverengi çizgili, düzgün iliklenmiş kadife yelek, kestane rengi, geniş etekli palto giyer,

siyah kravat ve *quaker*⁴ şapkası takardı. Jandarmalarınkiler kadar sağlam eldivenleri yirmi ay kullanır ve onları tertemiz muhafaza etmek için daima şapkasının kenarına koyardı. Saumur bu kişi hakkında daha fazlasını bilmezdi.

Evine sadece altı misafir gelebilirdi. Eve gelen ilk üç kişiden en saygını Mösyö Cruchot'ydu. Bu genç adam Saumur Sulh Mahkemesi başkanlığına atandığından beri, Cruchot isminin yanına bir de Bonfons'u eklemişti. Bonfons'un daha yaygın kullanılması için çabılıyor, imzasını şimdiden C. de Bonfons olarak atıyordu. Ona *Hâkim Cruchot* diye hitap eden düşüncesiz biri, bu ahmaklığının bedelini duruşmada ödüyordu. Kendisine *Sayın Hâkim* diyenlere destek oluyor, ama en sevimli gülümsemelerini kendisine *Mösyö de Bonfons* diye hitap edenlere saklıyordu. Otuz yaşındaki Sayın Hâkim yılda yedi bin frank gelir getiren Bonfons (*Boni Fontis*) arazisinin sahibiydi ve noter olan amcasının, Saint-Martin de Tours Rahip Meclisi Başkanı olan diğer amcası Başrahip Cruchot'nun miraslarını bekliyordu. İki amcasının zengin olduğu söylenirdi. Çok sayıda yeğene sahip ve şehrin yirmi hanesiyle akraba olan bu üç Cruchot bir zamanlar Floransa'daki Pazziler gibi politik bir grup oluşturmuştu ve tıpkı Pazziler gibi onların da rakipleri vardı. Yirmi üç yaşında bir oğlu olan Madam des Grassins *Sevgili Adolphe'ünü* Matmazel Eugénie ile evlendirmeyi umduğundan Madam Grandet ile yakın bir dostluk kurmuştu. Bankacı Mösyö des Grassins de yaşlı cimriye verdiği hizmetlerle, karısını hararetle destekliyor ve savaş alanına hep zamanında geliyordu. Bu üç des Grassins'in de aynı şekilde sadık ahbabları, kuzenleri, yandaşları vardı. Cruchotlarda, ailenin küçük Talleyrand'ı olan ve noter kardeşinden çok destek gören rahip, bankacıya karşı zorlu bir mücadele veriyor ve büyük mirasın hâkim yeğenine kalması için çabalıyordu. Cruchotlar ile Des Grassinsler arasındaki, ödülü Eugénie Grandet olan bu gizli ya-

4 Bir Hristiyan mezhebi. (ç.n.)

rış Saumur'ün farklı tabakalarının zihnini meşgul ediyordu. Matmazel Grandet sayın hâkimle mi yoksa Mösyö Adolphe des Grassins'le mi evlenecekti? Bazıları bu soruya Mösyö Grandet'nin kızını ikisiyle de evlendirmeyeceği cevabını veriyordu. Onlara göre içini tutkuların kemirdiği eski fıçı, kızına damat olarak bir Fransız soylusunu seçecek ve ona gelmiş geçmiş tüm fıçılar adına yılda üç yüz bin franklık drama verecekti. Kimileri Mösyö ve Madam des Grassinslerin soylu, fazlasıyla zengin, Mösyö Adolphe'ün de kibar bir eş adayı olduğunu, Papa'nın yeğeni gibi bir talip çıkmazsa, böylesine münasip bir evliliğin sıradan insanları, tüm Saumur'ün elinde fıçı keseriyle gördüğü ve *frigya başlığı takan* bir adamı memnun edeceğini söylüyordu. En sağduyulular Mösyö Cruchot de Bonfons'un Grandetlere istediği zaman gidebildiğini, ama rakibinin eve sadece pazarları kabul edildiğini ileri sürüyordu. Kimileri Madam des Grassins'in bu işi başaracak kadar hünerli olduğunu, kimileri ise Başrahip Cruchot'nun dünyanın en girişken adamı olduğunu ve Madam des Grassins'le bir rahibin karşı karşıya gelmesi halinde, oyunu kimin kazanacağını belli olduğunu söylüyordu. Saumur'ün nüktedanlarından biri, rakiplerin atbaşı gittiklerini dile getiriyordu. Bölgenin en birikimli yaşlıları, Grandetlerin, mülklerinin aile dışına çıkmasına izin veremeyecek kadar iş bilir olduklarını iddia ediyordu. Bu yaşlılara göre, Saumurlu Matmazel Eugénie Grandet, zengin bir şarap tüccarı olan Parisli Grandet'nin oğlu ile evlenecekti. Cruchot ve Grassins yandaşları buna, öncelikle iki kardeşin otuz yılda sadece iki kere görüştükleri, ayrıca Parisli Mösyö Grandet'nin gözünün yükseklerde olduğu yanıtını veriyordu. İlçenin Belediye Başkanı, Ulusal Muhafız Albayı, Ticaret Mahkemesi Hâkimi'ydi; oğlunu Napoléon'un lütfuyla bir dük ailesinin kızıyla evlendirmeyi düşünüyordu. Her yanda, Angers'den Blois'ya kadar posta arabalarında bile bahsi geçen vâris kız hakkında neler söylenmiyordu ki? 1818'in

başlarında Cruchot yandaşları Grassins yandaşları karşısında hatırı sayılır bir avantaj elde etti. Parkı, muhteşem şatosu, çiftlikleri, ırmağı, göletleri, koruları ile dikkatleri üzerine çeken Froidfond toprakları, nakde ihtiyacı olan genç Froidfond markisi tarafından üç milyon franga satışa çıkarıldı. Üstat Cruchot, Hâkim Cruchot, Rahip Cruchot yandaşlarının da yardımıyla, satışın parçalı yapılmasını engellemeyi başardılar. Noter genç adama mülklerini tek parça halinde, hali vakti yerinde olan ve parayı nakit ödeyebilecek Mösyö Grandet'ye satmasının daha uygun olacağını, aksi takdirde bir yığın hukuki formaliteyle uğraşacağını söylüyordu. Bunun üzerine yakışıklı Froidfond markiliği, formalitelerin ardından, tüm Saumur'ü şaşırtarak, parayı bir miktar indirimle peşin ödeyen Mösyö Grandet canavarının devasa midesine indi. Bu satış Nantes ve Orléans'ta yankılar uyardı. Mösyö Grandet geri dönen bir yük arabasıyla şatosunu görmeye gitti. Mülklerine işinin ehli olarak bir göz atıp buranın değerinin, ödediği paranın beş katı olduğunu saptadıktan sonra bütün mülklerini Froidfond'da birleştirmek gibi muhteşem bir düşünceyle Saumur'e döndü. Ardından neredeyse boşalan kesesini yeniden doldurmak için ağaçlarını kesmeye ve çayırlarındaki kavakları işletmeye karar verdi.

Şimdi *Mösyö Grandet'nin Evi* sözünün, şehrin yukarısında yer alan ve surların kalıntılarıyla gölgelenen o soluk, soğuk, sessiz evin değerini anlamak kolay olacaktır. Girişteki iki sütun ve kubbe, tıpkı ev gibi, Loire kıyılarına özgü ve çok yumuşak olduğundan en çok iki yüzyıl dayanan o beyaz süngertaşından yapılmıştı. İklim değişimlerinin tuhaf bir şekilde taşların üzerinde açtığı, dört bir yana dağılmış çok sayıdaki delik, kubbeye ve sütunlara Fransız mimarisinin kurt yeniği taşlarına özgü bir görünüm kazandırıyor ve onları bir zindan sundurmasına benzetiyordu. Kubbenin üzerinde sert taştan oyulmuş, dört mevsimi tasvir eden uzun, alçak bir kabartma vardı. Şekilleri şimdiden silikleşmiş ve

simsiyah olmuş bu alçak kabartmanın üstünde bir sütun kürsüsü, onun üstünde rastgele yetişmiş sarı yoğurtotları, çit sarmaşıkları, gündüzsefası, sinirotları ve şimdiden iyice uzamış bir kiraz ağacı yükseliyordu. Kahverengi, çürümeye yüz tutmuş, her yanı yarıklar içindeki yekpare meşeden yapılmış kapı dayanıksız görünse de, simetrik görünümüne sunan zıvana düzeneği sayesinde sapasağlam duruyordu. Küçük, ama pasla kırmızılaşmış çubukları sık olan kare bir parmaklık ara kapının ortasını kaplıyor ve âdeta, bir halkayla kapıya bağlanmış ve bir çivinin buruşuk suratına darbe indiren bir çekiç gibi görünüyordu. Atalarımızın *Jacquemart* olarak adlandırdığı bu dörtgen kapı tokmağı, büyük bir ünlem işaretine benziyordu. Ona dikkatle bakan bir antikacı, üzerinde eskiden temsil ettiği ve zamanla silinip gitmiş bir soytarı resminin izlerini sezebilirdi. Meraklılar, iç savaşlar sırasında gelenlerin dost mu düşman mı olduklarını anlamaya yarayan küçük parmaklıktan, kasvetli ve yeşilimtırak bir kubbenin dibindeki aşınmış birkaç basamağı seçebilirdi; bu basamaklardan kalın, nemli, her yanından sular sızan ve içlerinden cılız ağaççıkların fırladığı duvarlarla gözalıcı bir biçimde çevrelenmiş bir bahçeye çıkılıyordu. Bu duvarlar, üzerinde birkaç komşu evin bahçesinin belirlediği sura aitti. Evin zemin katında girişi arabacı kapısının kubbesinin altında bulunan ve evin en itibarlı köşesini oluşturan bir *salon* vardı. Anjou'nun, Tourraine'in ve Berri'nin kasabalarında bir SALON'a verilen önemi pek az kişi bilir. Hem bekleme odası hem çalışma odası hem süslenme odası hem de yemek odası olarak kullanılan salon, aile yaşamının sahnesidir. Mahalle berberi, Mösyö Grandet'nin saçlarını kesmek için yılda iki kez bu salona gelirdi; çiftçiler, rahip, kaymakam, değirmenci çocuk bu salona girerdi. İki penceresi sokağa bakan bu salonun her yanı ahşaptı; silmeleri eski tarz olan gri tahta levhalar salonu yerden tavana kadar kaplıyordu; aynı şekilde griye boyanmış olan tavanı, merteklerinin araları ki-

reçle karışık kırıktan bir sıvayla doldurulmuştu. Balık pulu bezemeli bakırdan eski bir duvar saati kötü oyulmuş beyaz taş bir şömine davlumbazını süslüyordu; davlumbazın üzerinde yeşilimtırak bir ayna vardı, bu aynanın kalınlığını göstermek için eğik kesilmiş kenarları telkâri gotik bir aynalı duvar boyunca ışık huzmelerini yansıtıyordu. Şöminenin iki kenarını süsleyen yaldızlı, iki kollu bakır şamdan iki işe yarlıyordu: Kaldırıldığında güller mum çanaklığı işlevi görüyor, ana gövdesi eski bakır kaplamalı mavimtırak mermere tutturulmuş bu ayaklık sabahın erken saatlerinde bir şamdana dönüşüyordu. Antika görünümlü iskemlelerin üzerinde La Fontaine'in fabllarını tasvir eden örtüler vardı; ama renkleri solduğundan ve onarılmaktan delik deşik olmuş şekiller güçlükle seçildiğinden, bu fablların konusunu bilmek için, onları önceden okumuş olmak gerekirdi. Bu salonun dört köşesinde rafları kirli büfeler vardı. Üstü satranç tahtası olan, kakmalı eski bir oyun masası iki pencereyi ayıran bölmeye yerleştirilmişti. Bu masanın üstünde siyah kenarlı, yaldızlı ahşap şeritlerle süslenmiş oval bir barometre vardı; sineklerin kayıtsızca yıprattığı yaldızı silikleşmişti. Şöminenin karşısındaki duvarda iki pastel portre vardı, bunlardan birinin Madam Grandet'nin dedesi Ulusal Muhafız Teğmeni üniformalı yaşlı Mösyö de la Bertellière'e, diğerrinin de çoban kızı kıyafetindeki Madam Gentillet'ye ait olduğu anlaşılıyordu. İki pencereye altı ipek kordonlarla kıvrılmış kırmızı Tours perdeleri asılmıştı. Grandet'nin alışkanlıklarına hiç de uymayan; aynalı duvar, duvar saati, örtülü mobilyalar ve köşelerdeki gül ağacı büfeler gibi unsurlar barındıran bu şatafatlı dekorasyon ev satın alındığında da mevcuttu.

Kapıya en yakın pencerenin kenarında hasır bir iskemle vardı, Madam Grandet'nin sokaktan geçenleri görebilmesi için iskemlenin ayakları tahtaların üzerine oturtulmuştu. Kuşkirazı ağacından rengi solmuş bir dikiş masası pencere aralığını kaplıyordu ve Eugénie Grandet'nin küçük koltuğu

da hemen bu masanın yanındaydı. On beş yıldır nisan başından ekim sonuna kadar ana kızın her günü sakince bu mekânda geçmişti. Kasımın ilk gününü kışlık yerleri olan şöminenin başında geçiriyorlardı. Salonda ancak o günden itibaren ateş yakılmasına izin veren Mösyö Grandet, ilkbaharın ilk ve sonbaharın son soğuklarını umursamadan 30 Mart'ta şömineyi söndürttü. Koca Nanon'un ustalıkla kendilerine ayırdığı mutfak ateşinin koruyla beslenen bir sofra ocağı, Madam ve Matmazel Grandet'nin nisan ve ekimin en sert soğuklarını atlatmalarına yardım ederdi. Evin tüm çamaşırlarını ve çarşafalarını hazırlayan ana kız günlerini tıpkı birer işçi kadın gibi, ciddiyetle çalışarak geçiriyordu, öyle ki Eugénie annesine işlemeli bir yakalılık yapmak istese, Grandet'yi ışık yakması için kandırarak uyku saatinden çalışması gerekirdi. Cimri, sabahları günlük tüketim için gereken ekmek ve katığı paylaştığı gibi, uzun zamandır mumu da kızı ve Koca Nanon'a kendisi veriyordu. Koca Nanon belki de patronunun despotluğuna katlanabilecek tek insandı. Bir metre seksen santim boyunda olduğundan böyle anılan Koca Nanon, Mösyö Grandet'nin yanında otuz beş yıldır çalışıyordu. Maaşı altmış frank olmasına rağmen, Saumur'un en zengin hizmetkârlarından biri olarak anılıyordu. Kısa süre önce, otuz beş yıldır biriktirdiği bu altmış franklarla Üstat Cruchot'ya, ölene kadar faizini alacak şekilde dört bin frank yatırmıştı. Koca Nanon'un uzun ve ısrarlı tutumluluğunun bu sonucu olağanüstü görünüyordu. Yaşlandığında bir geliri olacağını gören tüm hizmetçiler, bu evin zorlu çalışma koşullarını dikkate bile almadan, bu zavallı altmışlık kadını kıskanıyordu. Zavallı kız, itici görünüşü nedeniyle yirmi iki yaşına kadar kimsenin yanında iş bulamamıştı ve kuşkusuz bu tutum adil değildi: Yüzü bir humbaracının omuzları üzerinde yükselse fazlasıyla takdir edilecekti; ama söylendiği gibi her şeyin yerli yerinde olması gerekir. İneklerini beslediği çiftlik yanıp da oradan ayrılmak zorunda kaldığında Sau-

mur'e geldi ve hiçbir işten kaçınmayan o sarsılmaz cesaretiyle iş aramaya başladı. O dönemde Grandet Baba evlenmeyi düşünüyor, evini şimdiden kurmak istiyordu. Her kapıda aşağılanan bu kızı gözüne kestirdi. Bir fıçıçı olarak fiziksel güç hakkında deneyimli olduğundan, Herakles gibi yontulmuş, ayaklarının üzerinde, altmış yıllık bir meşenin köklerinin üzerinde yükseldiği gibi dikilen, kalçaları güçlü, sırtı küt, elleri bir arabacının kilere benzeyen ve el değmemiş bir erdemi ve aynı zamanda sarsılmaz bir dürüstlüğü yansıtan bu dişi yaratıktan nasıl yararlanabileceğini düşündü. Nanon'un savaşçı yüzünü saran sigiller, tuğla rengi teni, damarlı kolları ve üzerindeki paçavralar henüz yüreklerin pır pır ettiği bir yaşta olan fıçıcıyı ürkütemedi. Zavallı kızı giydirdi, karnını doyurdu, ona harçlık verdi ve sert davranmadan yanında çalıştırmaya başladı. Böyle bir tavır karşısında sevinçten gizlice ağlayan Nanon, kendisini feodal bir mantıkla sömüren fıçıcıya içtenlikle bağlandı. Nanon'un elinden her iş geliyordu: Yemek yapıyor, bulaşık yıkıyor, çamaşırları omzuna alarak Loire'a yıkamaya götürüyor, gün doğarken kalkıyor, geç yatıyor, bağbozumunda tüm hasatçıların yemeğini hazırlıyor, hasattan kalan başakları toplayanları gözlüyor, efendisinin haklarını sadık bir köpek gibi savunuyor ve körü körüne bir güvenle onun en tuhaf isteklerini yerine getiriyordu. Bağbozumu olağanüstü zahmetler gerektiren ünlü 1811 yılında, Grandet yirmi yıldır yanında çalışan Nanon'a eski saatini hediye etmeye karar verdi; bu, Nanon'un aldığı ilk hediye idi. Ona eski ayakkabılarını (ayakkabıları Nanon'a oluyordu) verse de, çok yıpranmış oldukları için onları, üç ayda bir aldığı bir hediye olarak kabul etmesi mümkün değildi. Zorunluluklar, sonunda bu zavallı kızı, Grandet'nin onu tıpkı bir köpeği sever gibi sevmesine yol açacak kadar cimrileştirdi ve Nanon batmasına sabırla katlandığı çivili bir tasmanın boynuna geçirilmesini kabullendi. Grandet ekmeği biraz tutumlu dilimlediğinde bundan hiç yakınmıyordu. Hiç

kimsenin asla hasta olmadığı evin, katı düzeninin sağladığı hijyenik imtiyazlardan sevinçle yararlanıyordu. Ayrıca Nanon ailenin bir ferdi gibiydi; Grandet gülünce gülüyor, onunla birlikte hüzünleniyor, titriyor, ısınıyor, çalışıyordu. Bu ruh hali uyumlarının ne ödülleri vardı! Grandet hizmetkârın ağaçların altında zerdali, şeftali, erik, nektarin yemesine hiç ses çıkarmıyor, dalların meyvelerin ağırlığıyla iki büklüm olduğu ve çiftçilerin ürünleri domuzlara yedirmek zorunda kaldığı yıllarda ona,

— Hadi Nanon, kendine bir ziyafet çek! diyordu.

Gençliğinde sadece kötü muameleye maruz kalmış taşralı bir kız için, merhamet gösterilmiş zavallı bir kız için Grandet Baba'nın muğlak gülümsemesi gerçek bir güneş ışığıydı. Zaten Nanon'un saf yüreği, kıt aklı tek bir duyguyu ve düşünceyi barındırabilirdi. Otuz beş yıldan beri, çıplak ayakları ve üzerindeki paçavralarla Grandet Baba'nın ışığına geldiğinde fıncının kendisine hep,

— Ne istemiştiniz güzelim? dediğini duymuştu ve o gün duyduğu minnet hiç eksilmemişti. Bazen bu zavallı yaratığın asla gönül okşayıcı bir söz duymadığını, bir kadının arzulanığı en hoş duygulardan haberdar olmadığını ve bir gün Tanrı'nın önüne Meryem Ana'dan daha iffetli olarak çıkabileceğini düşünen Grandet'nin içi sızlar ve ona bakarak,

— Şu zavallı Nanon! derdi. Yaşlı hizmetkâr onun bu sözlerine her zaman tasvir edilemez bir ifade taşıyan bakışlarla karşılık verir, ara sıra söylenen bu sözler uzun süredir aralarındaki kesintisiz dostluk zincirine bir halka daha ekliyordu. Grandet'nin yüreğine yerleşmiş olan ve yaşlı kızı tarafından seve seve kabul edilen bu acıma duygusunun bilinmeyen, ürkütücü bir yanı vardı. Cimrinin yüreğinde büyük hazlar uyandıran bu acımasız merhamet, Nanon'un tüm mutluluğuydu. Herkes aynı şekilde *Zavallı Nanon!* diyebilirdi. Tanrı meleklerini, seslerinin vurgularından ve gizemli kederlerinden tanıyacaktı. Saumur'deki evlerin birçoğun-

da hizmetkârlara iyi davranılıyor, ama efendileri onlardan memnuniyetlerini dile getiren bir karşılık alamıyordu.

— Grandetler Koca Nanon'un kendilerine bu kadar bağlı olması için ne yapıyor? Onlar için kendini ateşe bile atar, sözleri bundan kaynaklanıyordu. Parmaklıklı pencereleri avluya bakan, her zaman tertemiz, düzenli, soğuk mutfak hiçbir şeyin boş yere harcanmaması gereken gerçek bir cimri mutfak idi. Nanon bulaşıkları yıkayıp, akşam yemeğinden kalanları bir kenara koyup ateşi söndürdükten sonra, salon-
dan bir koridorla ayrılan mutfakından çıkar ve kenevir ör-
mek için ev sahiplerinin yanına giderdi. Hizmetkâr küçücük bir pencere deliği ile aydınlanan ve kümesi andıran bakımsız bir bölmede uyuyordu. Sapasağlam olduğu için hiçbir zararını görmediği bu delikten, eve gece gündüz hâkim olan derin sessizliğin ortasındaki en hafif gürültüyü bile duyabiliyordu. Bekçilik görevini üstlenmiş bir buldok gibi tavşan uykusuna dalar ve hep tetikte yatardı. Evin diğer bölmelerinin tasviri bu hikâyede gelişecek olaylar sırasında yapılacak; ama zaten evin tüm şatafatının yer aldığı salonun krokisi üst katların sadeliği hakkında bir fikir vermiş olabilir.

Koca Nanon 1819'un 17 Kasım gününde hava kararırken ilk kez şömineyi yaktı. Sonbahar çok güzel geçmişti. O gün Cruchotcular ve des Grassinscilerin iyi bildiği bir kutlama günüydü. Bu yüzden, altı rakip tüm kozlarıyla donanmış halde, salonda karşı karşıya gelmeye ve her biri aileye yakınlığını ötekilerden daha içtenlikle göstermeye hazırlanıyordu. Sabah, bütün Saumur, Madam ve Matmazel Grandet'yi Nanon'la birlikte kilisedeki ayine giderken görmüştü ve herkes o günün Matmazel Eugénie'nin doğum günü olduğunu biliyordu. Bu yüzden, akşam yemeğinin biteceği saati hesaplayan Üstat Cruchot, Başrahip Cruchot ve Mösyö C. de Bonfons, Matmazel Grandet'yi des Grassinslerden önce kutlamak için acele ediyorlardı. Üçü de kendi küçük seralarından toplanmış kocaman çiçek demetleri taşıyordu. Hâkimin çiçekleri sapı

yaldızlı püsküllerle süslenmiş beyaz saten bir kurdeleyle bağlanmıştı. Sabah, Mösyö Grandet, Eugénie'nin doğum günü ve kutlaması gibi önemli günlerde hep yaptığı üzere, kızını yatağında uyandırmaya gelmiş ve ona on üç yıldır çifte napolyondan ibaret olan hediyesini törensel bir edayla takdim etmişti. Madam Grandet, duruma göre kızına genellikle kışlık ya da yazlık bir elbise hediye ediyordu. Yılbaşında ve doğum-günlerinde hediye edilen bu iki elbise, dört napolyon ve diğer ufak tefek altınlar ona yılda altı yüz franklık bir gelir sağlıyor, Mösyö Grandet de bu gelirin biriktirildiğini görmekten memnuniyet duyuyordu. Bu, parayı bir kasadan alıp diğer kasaya koymak ve vârisinin cimriliğini el bebek gül bebek yetiştirmek değil miydi? Kızından bazen eskiden La Bertellièreler tarafından zenginleştirilmiş hazinesini saymasını istiyor, ona,

— Bu senin evlilik *düzinen* olacak, diyordu.

Düzine Fransa'nın ortasındaki bazı bölgelerde hâlâ geçerli olan ve kutsiyetle muhafaza edilen eski bir âdettir. Berri'de, Anjou'da, genç bir kız evlenirken ailesi ya da kocasının ailesi, içinde varlık derecesine göre, kıza on iki ya da on iki düzine yahut on iki tane yüzlük altın veya gümüş para arasında değişen bir meblağ bulunan bir kese vermek zorundadır. En yoksul çoban kızları, meteliklerden oluşsa bile düzine almadan evlenmezler. Issoudun'da, tanımadığım zengin bir vârise, içinde yüz kırk dört Portekiz altını bulunan bir kese sunulduğu hâlâ konuşulur. Amcası⁵ Papa Clemens, II. Henri ile evlendirdiği Catherine de' Medici'ye bir düzine çok değerli antika altın madalya vermiştir.

Akşam yemeği sırasında, Eugénie'sini yeni elbisesinin içinde çok güzel bulan Grandet,

— Bugün Eugénie'nin doğum günü olduğuna göre şömineyi yakalım! Bu uğur getirecek, diye haykırmıştı.

Fıçıcuların sülünü sayılan kazın artıklarını getiren Koca Nanon,

5 Papa VII. Clemens aslında kuzenidir, aralarında 41 yaş vardır. (ç.n.)

— Matmazelin bu yıl evleneceğine hiç şüphe yok, dedi.
Madam Grandet,

— Saumur'de ona uygun bir talip göremiyorum, diye yanıtladı. Yaşı dikkate alındığında zavallı kadın bunları söylerken kocasına, onun egemenliği altında inlediği mutlak bir köleliği belli eden çekingen bir ifadeyle bakıyordu.

Kızını hayranlıkla izleyen Mösyö Grandet neşeyle haykırdı:

— Bugün yirmi üç yaşını bitirdi, yakında bu işle meşgul olmak gerekecek.

Eugénie ve annesi anlamlı gözlerle bakiştılar.

Madam Grandet sıska, ayva gibi sarı, beceriksiz, ağır bir kadındı. Tahakküm altına alınmak için yaratılmış kadınlara benziyordu. Kemikli bedeni, iri burnu, çıkıntılı alnı ve iri gözleriyle ilk bakışta ne tadı ne tuzu olan o tüylü meyvelere benziyordu. Seyrelmiş dişleri siyah, ağzının kenarları kırıştı ve çenesi uzun, sivri ve kıvrıktı. La Bertellière'in kızı ve mükemmel bir kadındı. Başrahip Cruchot arada bir ona gençliğinde *pek de fena* olmadığını söylemenin bir fırsatını bulur, o da buna inanırdı. Meleksi uysallığı, çocukların eziyet ettikleri böceklerle özgü boyun eğişi, nadir rastlanan merhamet duygusu, sarsılmaz ruh hassasiyeti, temiz yüreği herkesin kendisi için üzülmesine ve saygı duymasına yol açıyordu. Kocası küçük harcamaları için asla altı franktan fazlasını vermezdi. Ne kadar gülünç olursa olsun, drahoması ve mirası sayesinde Grandet Baba'ya üç yüz bin franktan fazla para getiren bu kadın, tabiatının yumuşaklığının kendisine isyan etmeyi yasakladığı bir bağımlılık ve bir kölelikle, derin bir aşağılık duygusuna kapılmış, kocasından asla bir kuruş istememiş, Üstat Cruchot'nun kendisine imzalatmak istediği senetleri hiç umursamamıştı. Kadının davranışlarından, Mösyö Grandet'nin hiç aldırmadığı bu gizli ve ahmakça kibir, bu ruh soyluluğu yansiyordu. Hep yaklaşık bir yıl dayanan kalitesiz ipekten yeşilimtırak bir elbise giyiyor,

beyaz pamuktan kocaman bir fular, hasır bir şapka ve neredeyse her zaman siyah tafta bir önlük takıyordu. Evden pek çıkmadığından ayakkabıları fazla aşınmıyordu. Niha-yet, kendisi için asla bir şey istemiyordu. Bu yüzden bazen karısına altı frank vermesinin üzerinden uzun süre geçtiğini hatırlayarak içi sızlayan Mösyö Grandet, yılın hasadını satarken pazarlıkta onun için birkaç dikiş takımı parası talep ediyordu. Grandet'nin ürününü satın alan Hollandalı ya da Belçikalının verdiği dört beş louis Madam Grandet'nin yıllık geliri hakkındaki en net bilgiyi ortaya koyuyordu. Ama beş louis aldığı anda kocası sanki cüzdanları ortakmış gibi ona,

— Bana birkaç frank borç verir misin? diyordu. Ve zaval-lı kadın, günah çıkardığı rahibin kendisine efendisi ve üstadı olarak tasvir ettiği bu adam için bir şeyler yapabilmekten mutluluk duyuyor ve kış ortasında ona dikiş takımı parasın-dan birkaç frank veriyordu.

Mösyö Grandet karısının aylık iğne iplik masrafı ve kızının elbisesi için cebinden altı frangi çıkarıp yeleğini ilikledik-ten sonra karısına hep,

— Ya sen annecik, bir şey istiyor musun? diye sormaktan geri durmuyordu.

Madam Grandet annelik haysiyetinin esinlediği bir duy-guyla onu,

— Dostum, bunu daha sonra düşünürüz, diye yanıtlıyordu.

Boşa harcanmış bir yücelik! Mösyö Grandet karısına karşı çok cömert davrandığını düşünüyordu. Nanon'larla, Madam Grandet'lerle, Eugénie'lerle karşılaşan filozofların, ironinin Tanrı'nın kişiliğinin derinliklerinde olduğunu dü-şünmeye hakkı yok mudur?

Eugénie'nin evliliğinin ilk kez gündeme geldiği bu akşam yemeğinden sonra, şömineyi yakan Nanon, bir şişe siyah frenküzümü şarabı getirmek için gittiği Mösyö Grandet'nin odasından geri dönerken merdivenden az kalsın düşüyordu.

Grandet,

— Koca ahmak, sen de diğerleri gibi düşüp kalkmaya mı başladın? dedi.

— Mösyö, merdiveninizin basamağı harap olmuş.

— Hakkı var, dedi Madam Grandet. Onu uzun süre önce tamir etmeliydiniz. Dün de Eugénie neredeyse ayağını burkacaktı.

— Bak sen, dedi Nanon'un renginin solduğunu gören Mösyö Grandet, bugün Eugénie'nin doğum günü olduğuna ve sen de düşmekten ucuz kurtulduğuna göre kendine bir küçük kadeh şarap koy.

Nanon,

— İnanın bunu hak ettim, dedi. Benim yerimde başkası olsa şişeyi kırardı; ama ona zarar gelmesin diye dirseğimi kırardım.

— Zavallı Nanon, dedi hizmetkârın kadehine şarap dolduran Mösyö Grandet.

Eugénie ona dikkatle bakarken,

— Bir yerine bir şey oldu mu? dedi.

— Hayır, belimden destek alarak tutundum.

— Tamam o zaman, dedi Mösyö Grandet, bugün Eugénie'nin doğum günü olduğu için basamağınızı tamir edeceğim. Ayağınızı basamağın hâlâ sağlam olan, kenarına basmayı beceremiyorsunuz.

Mumu alan Mösyö Grandet karısını, kızını ve hizmetkârını canlı alevler saçan şöminenin ışığıyla baş başa bıraktı ve tahta, çivi ve aletlerini almak için tezgâhına gitti.

Merdiveni tamir etmeye başladığını duyan Nanon,

— Yardım gerekiyor mu? diye bağırdı.

— Hayır, hayır, bu işte deneyimliyim, diye yanıtladı eski fiçici.

Mösyö Grandet kurt yeniği merdivenini tamir edip gençlik yıllarının anısına ıslık çalarken üç Cruchot kapıyı çaldı.

Küçük parmaklıktan bakan Nanon,

— Siz misiniz Mösyö Cruchot? diye sordu.

— Evet.

Nanon kapıyı açtı ve kubbenin altına yansıyan şöminenin ışığında üç Cruchot'nun salonun girişini görmelerini sağladı.

Çiçeklerin kokusunu alan Nanon,

— Ah! Sizler kutlamaya geldiniz, dedi.

— Bağışlayın baylar, diye bağırdı dostlarının sesini tanıyan Grandet, birazdan emrinizdeyim, açıkçası bu halimden hiç de memnun değilim, merdivenimin bir basamağını elden geçiriyorum.

— Siz işinize bakın Mösyö Grandet, herkes kendi evinin reysidir, dedi lafı gediğine koyduğunu düşünen hâkim ve kimsenin anlam veremediği bu imasına sadece kendisi güldü. Madam ve Matmazel Grandet ayağa kalktı. Bunun üzerine salonun loşluğunu fırsat bilen hâkim, Eugénie'ye,

— Matmazel, doğum gününüzde size uzun, mutlu yıllar ve yerinde olan sağlığınızın sürüp gitmesini dilememe izin verir misiniz? dedi.

Ona Saumur'de nadir bulunan çiçeklerden oluşan bir demet uzattı; ardından Eugénie'nin dirseklerini kavrayarak onu utandıracak bir hazla boynunun iki yanından öptü. Paslanmış iri bir çiviye benzeyen hâkim böylece kur yaptığını sanıyordu.

— Keyfinize bakın! dedi salona dönen Mösyö Grandet. Sayın hâkim, doğum günlerine uygun davranmayı pek iyi beceriyorsunuz!

— Matmazel ile birlikte olursa, yeğenim için her gün doğum günü olacak, diye yanıtladı buketini uzatan Başrahip Cruchot. Ve Eugénie'nin elini öptü. Noter Cruchot'ya gelince, genç kızın iki yanağını tüm iyi niyetiyle öptü ve,

— Keşke bu öpücüğü yılın her günü kondurabilseydik! dedi.

Işığı yeniden duvar saatinin önüne koyan Grandet hiçbir nükteyi kaçırmıyor ve gülünç bulduğunda bıkkınlıkla tekrarlıyordu.

— Eugénie'nin doğum günü olduğuna göre şamdanları yakalım, dedi.

Büyük şamdanların kollarını özenle kaldırdı, her ayaklığa bir mum çanaklığı yerleştirdi, Nanon'un elinden bir kâğıt parçasına sarılmış yeni bir mum aldı, yuvaya iyice oturttuğu mumu yaktı ve peş peşe dostlarına, kızına ve iki muma bakıp karısının yanına oturdu.

Kızıl ve düz bir peruk takmış, yüzü yaşlı bir aktrisinkine benzeyen Başrahip Cruchot ufak tefek, tombulca bir adamdı. Gümüş kopçalı sağlam ayakkabılar geçirdiği ayaklarının üzerinde ilerleyerek,

— Des Grassinsler gelmedi mi? dedi.

— Henüz gelmediler, dedi Grandet.

— Ama gelmeleri gerekiyor mu? dedi kevgir gibi yüzünü asan yaşlı noter.

Madam Grandet,

— Sanırım öyle, diye yanıtladı.

— Hasadınız bitti mi? diye sordu Hâkim Bonfons, Grandet'ye.

— Her yerde! dedi odayı turlamak için ayağa kalkarken ve tıpkı "Her yerde!" sözünü söylerken yaptığı gibi kibirle göğsünü kabarttı.

O sırada, mutfağa giden koridorun kapısından, mumunu yakıp oturmuş ve kutlamaya karışmamak için örgü örmeye hazırlanan Koca Nanon'u gördü.

— Nanon, dedi koridorda ilerleyerek, mumunu söndürüp bizim yanımıza gelmek ister misin? Şuraya bak! Salon hepimize yetecek kadar büyük.

— Ama mösyö, saygın konuklarınız var!

— Senin onlardan neyin eksik? Onlar da senin gibi Âdem'in kaburgasından yaratıldı!

Grandet hâkimin yanına dönüp,

— Hasadınızı sattınız mı? diye sordu.

— Hayır, ürünü saklıyorum. Şarap şimdi iyiye iki yıl sonra mükemmel olacak. Bildiğiniz gibi tüm toprak sahip-

leri ürünü belirlenen fiyata satmak için söz verdiler, böylece bu yıl Belçikalılar bizi alt edemeyecek. Giderlerse gitsinler, geri dönecekler.

— Evet, biz sıkı duralım! dedi Grandet hâkimi ürperten bir ses tonuyla.

Cruchot, “Ortak karara uyacak mı acaba?” diye düşündü.

O sırada Des Grassinslerin geldiğini belli eden bir tokmak sesi duyulunca, Madam Grandet ile başrahip arasında başlamış olan sohbet yarıda kesildi.

Madam des Grassins taşra manastırlarına özgü beslenme rejimi ve erdemli bir yaşamın alışkanlıkları sayesinde kırk yaşında bile hâlâ genç görünen o ufak tefek, tıknaz, beyaz ve pembe kadınlarından biriydi. Bu kadınlar görünüşleri hoşta giden ama taçyaprakları tuhaf bir biçimde sönmüş, kokusu kaybolmaya yüz tutmuş sonbahar gülleri gibidir. Çok şık giyiniyor, elbiselerinin modellerini Paris’ten getiriyor, Saumur’ün modasına öncülük ediyor ve gece eğlenceleri düzenliyordu. İmparatorluk Muhafız Birliği’nde levazım subayı olan, Austerlitz’de ağır yaralandıktan sonra emekliye ayrılan kocası, Grandet hakkındaki düşüncelerine rağmen, askerlerin bariz içtenliğini sergiliyordu.

— Merhaba, dedi, Cruchotları hep ezen bir üstünlüğü yansıtan bir tavırla elini bağcıya uzatırken.

Madam Grandet’yi selamladıktan sonra Eugénie’ye dönerek,

— Her zaman öyle güzel ve zarıfsınız ki, aslında sizin için ne dyleneceğini bilemiyorum, dedi.

Ardından hizmetkârının taşıdığı ve içinde Avrupa’ya yeni yeni gelmeye başladığı için çok nadir rastlanan bir Cap fundası bulunan küçük bir sandığı uzattı.

Eugénie’yi büyük bir içtenlikle kucaklayıp elini sıkıan Madam des Grassins ona,

— Adolphe size benim küçük hediyemi sunacak, dedi.

Uzun boylu, solgun, zayıf, sarışın, kibar tavırları olan, çekingen görünse de hukuk okumaya gittiği Paris'te pansiyon ücretinin yanı sıra, dokuz on bin frank harcayan bir genç adam Eugénie'ye doğru ilerleyip onu iki yanağından öptü ve içindeki tüm parçaları yaldızlı gümüşten, armasının üzerinde büyük bir özenle kazındığı belli olan gotik E. G. harfleri bulunsa da pek de pahalı olmadığı anlaşılan bir dikiş kutusu sundu. Kutuyu açan Eugénie genç kızların yüzünü kızartan, titremelerine yol açan o umulmadık ve beklenmeyen sevinçlerden birini yaşadı. Kabul edip etmemesi gerektiğini anlamak istercesine gözlerini babasına çevirdiğinde, Mösyö Grandet, vurgusuyla bir aktöre ün kazandıracak bir sesle, “Al kızım!” dedi.

Eugénie'nin pek de alışılmadık biçimde dağıttığı bu zenginlikleri, yani Adolphe des Grassins'e yönelttiği sevinçli ve canlı bakışları gören Cruchotlar neye uğradıklarını şaşırdılar. Mösyö des Grassins, Grandet'ye uzattığı enfiye kutusundan kendisi de bir tutam aldı, mavi giysisinin iliğine bağlı olan Légion d'honneur şeridine düşen tozları silkeledi, ardından, “Bakalım bu darbeyi nasıl savuşturacaksınız!” dercesine Cruchotlara baktı.

Bakışlarını Cruchotların buketlerinin bulunduğu mavi kavanozlara çeviren Madam des Grassins alaycı bir kadının yapmacık iyi niyetiyle çiçekleri inceledi. Bu hassas anı fırsat bilen Başrahip Cruchot şöminenin önünde halka oluşturan bu grubun yanından ayrılarak, salonun dibinde Mösyö Grandet'yle yürümeye başladı. Bu iki ihtiyar Des Grassinslerin en uzağındaki pencerenin kenarına geldiklerinde başrahip, cimrinin kulağına eğilip,

— Bunlar para saçıp savuruyorlar, dedi.

— Olsun, diye yanıtladı bağcı, paralar hedefine ulaşıyorsa umurumda değil.

— Kızınıza altın makas almak isterseniz zaten alırdınız, dedi başrahip.

— Ona makastan fazlasını veriyorum.

Darmadağınık saçları esmer yüzünü daha da çirkinleştiren hâkime bakan aşrahip, “Yeğenim hödüğün teki,” diye düşündü. “İşe yarayacak küçük bir çılgınlık yaratmayı beceremez miydi?”

Madam des Grassins, Madam Grandet’ye,

— Oyunumuza başlayabiliriz, dedi.

— Ama hepimiz bir arada olduğumuza göre iki masa kurabiliriz...

— Bugün Eugénie’nin doğum günü olduğuna göre, tom-balayı hep birlikte oynayın, dedi Grandet Baba, bu iki çocuk da oyuna katılacak.

Hiçbir oyuna katılmayan yaşlı fıçı, kızını ve Adolphe’ü işaret etti.

— Hadi Nanon, masaları hazırla, dedi.

— *Matmazel Nanon*, size yardım edeceğiz, dedi Eugénie’yi sevindirdiği için çok neşeli görünen Madam des Grassins.

Eugénie,

— Hayatımda hiç bu kadar mutlu olmadım. Hiçbir yerde bu kadar güzel bir şey görmedim, dedi.

Madam des Grassins genç kızın kulağına,

— Adolphe beğenmiş onu, Paris’ten getirmiş, dedi.

“Elinden geleni ardına koyma, lanet olası entrikacı!” diyordu hâkim içinden. “Senin ya da kocanın işi mahkemeye düşerse, davanın akıbeti hiç de iyi olmayacak.”

Köşesinde oturan noter dingin bir ifadeyle başrahibe bakarken, kendi kendine, “Des Grassinsler boşuna çabalıyor, benim, kardeşimin ve yeğenimin serveti bir milyon yüz bin frank ediyor. Grassinsler taş çatlasa bunun yarısına sahiptir. Eugénie’ye istediklerini hediye edebilirler. Vâris ve hediyeler, bir gün hepsi bizim olacak,” diyordu.

Akşam sekiz buçukta iki masa kurulmuş, zarif Madam des Grassins oğlunu Eugénie’nin yanına oturtmayı başarmıştı. Elllerinde alacalı bulacalı, üzerinde rakamlar bulunan

kartlar, mavi cam pullar olan bu sahnenin aktörleri kendi hallerindeymiş gibi görünseler de oyuna büyük ilgi gösterir, nükte yapmadan pul çekmeyen yaşlı noterin şakalarını dinlermiş gibi yapsa da, aslında hepsi Mösyö Grandet'nin milyonlarını düşünüyordu. Madam des Grassins'in pembe tüylerini, yepyeni elbisesini; bankacının, Adolphe'ün savaşkan başlarını; hâkimi, başrahibi, noteri kurumlu bir ifadeyle izleyen yaşlı fıçıçı içinden, "Hepsi burada benim servetim için toplandı! Kızım için bu sıkıntılara katlanıyorlar. Ama kızım ne Cruchotlarla ne de Des Grassinslerle evlenecek! Onlar benim zıpkının ucunda!" dedi.

İki mumla yetersiz aydınlanan bu eski loş salondaki bu aile neşesi, Koca Nanon'un çıkrık sesine eşlik eden ve sadece Eugénie ile annesinde içtenlikli görünen bu gülüşler, büyük çıkarlara eklemlenmiş bu alçaklık, başına konan büyük ödülün mağduru olduğundan habersiz, peşine düşülmüş bir kuş gibi, dostluk gösterileriyle sıkıştırılan bu genç kız, tüm bunlar bu sahneyi trajikomik kılıyordu. Zaten bu her zaman ve mekânda rastlanan ama burada en yalın ifadesine bürünmüş bir sahneydi. İki ailenin sahte yakınlığını gözlemleyen ve bunun kendisine büyük yararlar sağlayacağını düşünen Grandet'nin yüzü, yukarılardan izlediği bu dramı aydınlatıyordu. İnanılan, tek bir anlam yüklenerek yüceltilen tek modern tanrı, her şeye gücü yeten para değil miydi? Burada yaşamın tatlı duyguları geri planda kalıyor, sadece Nanon'un, Eugénie'nin ve annesinin temiz yüreklerine can katıyordu. Dahası naifliklerinde ne büyük bir gaflet vardı! Eugénie ve annesi Grandet'nin serveti hakkında hiçbir şey bilmiyor, yaşamın sunduklarına değer vermiyor, umursamamaya alıştıkları parayı ne yüceltiyor ne de küçümsüyorlardı. Farkına varmadan incinmiş ama canlı duyguları, varlıklarının gizemi, yaşamları sadece maddiyatla sınırlı bu insan topluluğunda onları ilginç istisnalar haline getiriyordu. İnsanın ürkütücü durumu! Mutluluklarının hepsi bir tür gafletten

kaynaklanıyordu. Koca Nanon, Madam Grandet'nin bu salonda kazanılmış en önemli meblağ olarak on altı meteliği cebine koyuşunu neşeyle gülerek izlerken, kapının tokmağı kadınları iskemlelerinden sıçratacak kadar sertçe vuruldu.

— Kapıyı böyle çalan biri Saumurlü olamaz, dedi noter.

— Kapıya böyle vurulur mu? diye ekledi Nanon. Kapımızı kırmaya mı çalışıyorlar?

— Kim bu lanet olasıca? diye bağırdı Grandet.

Mumlardan birini alan Nanon, Grandet'yle kapıya gitti. Belli belirsiz bir korkuyla salonun kapısına doğru atılan karısı,

— Grandet! Grandet! diye haykırdı.

Bütün oyuncular birbirlerine baktılar.

— Biz de gitseydik, dedi Mösyö des Grassins. Kapının böyle çalınması hiç de hayra alamet değil.

Mösyö des Grassins iki kocaman valiz taşıyan ve birkaç çantayı sürükleyen bir hamalın yanında duran genç bir adamın yüzünü belli belirsiz seçebildi. Aniden karısına dönen Grandet ona,

— Madam Grandet, oyununuza geri dönün. Beni mösyöyle konuşmam için yalnız bırakın, dedi.

Ardından salonun kapısını sertçe çekince oyuncular yerlerine geri döndüler, ama oyuna devam etmediler.

— Mösyö des Grassins, gelen Saumur'den biri mi? diye sordu karısı.

— Hayır, bir yolcu.

— Mutlaka Paris'ten gelmiştir, dedi bir Hollanda gemisine benzeyen eski şişkin saatini iki parmağıyla cebinden çıkaran noter, saat dokuz. Vay canına! Nakliye şirketinin arabası asla geç kalmaz.

Başrahip Cruchot,

— Genç bir adam mıydı? diye sordu.

— Evet, diye yanıtladı Mösyö des Grassins. En azından üç yüz kilo çeken valizler ve çantalar getirdi.

Eugénie,

— Nanon geri gelmiyor mu? dedi.

Hâkim,

— Akrabalarınızdan biri olmalı, diye ekledi.

— Paraları sürelim, dedi Madam Grandet yavaşça. Sesinden Mösyö Grandet'nin canının sıkıldığını anladım; işlerinden konuşmamızdan rahatsız oldu herhalde.

— Matmazel, dedi Adolphe Eugénie'ye, bu gelen hiç kuşkusuz kuzeniniz Grandet olmalı, çok yakışıklı bir genç adam, onu baloda görmüştüm, hani sayın Mareşal Oud...

Annesi ayağına bastığı için Adolphe sözlerine devam edemedi; ardından oğlundan oyuna sürmek için yüksek sesle iki metelik istedikten sonra kulağına eğilip,

— Koca ahmak, sesini keser misin? dedi.

O anda Grandet geri döndü, Koca Nanon yanında değildi; onun ve hamalın adım sesleri merdivende yankılanıyordu. Arkasında, birkaç dakikadır merak uyandıran, zihinleri fazlasıyla meşgul eden yolcu vardı; bu salona girişi ve bu insanların arasına karışması, ancak bir arı kovanına dalan salyangozla ya da köyün loş bir kümesine giren bir tavuskuşunun haliyle mukayese edilebilirdi.

Grandet ona,

— Şöminenin yanına oturun, dedi.

Genç adam oturmadan önce salondakileri kibarca selamladı. Erkekler bu selama karşılık vermek için ayağa kalkıp kibarca öne doğru eğilirken, kadınlar törensi bir reverans yaptılar.

— Mösyö, kuşkusuz üşümüştünüzdür? dedi Madam Grandet, belki de geldiğiniz yer...

Bağcı elindeki mektubu okumayı yarıda keserek,

— İşte kadınlar böyledir, bırakın da mösyö dinlensin, dedi.

Eugénie,

— Ama baba, mösyönün belki de bir şeye ihtiyacı vardır, dedi.

Bağcı sert bir ifadeyle,

— İhtiyacı varsa söyler, diye karşılık verdi.

Bu sahneye bir tek yabancı şaşırmıştı. Diğerleri Grandet'nin despotik tavırlarına alışkındı. Yine de, bu iki soru ve yanıtın ardından yabancı ayağa kalkıp sırtını şömineye verdi, çizmelerinin tabanını ısıtmak için bir ayağını kaldırdı ve Eugénie'ye,

— Kuzinim, ilginize teşekkür ederim, akşam yemeğini Tours'da yedim, dedi ve Mösyö Grandet'ye dönerek, hiçbir şeye ihtiyacım yok, hatta yorgun da değilim, diye ekledi.

— Mösyö başkentten mi geliyor? diye sordu Madam des Grassins.

Kendisine hitap edildiğini anlayan Mösyö Charles (Parisli Mösyö Grandet'nin oğlunun ismi buydu) boynundaki zincire asılı duran kelebegözlüğünü alıp masanın üstünü ve etrafında oturanları incelemek için sağ gözüne yerleştirdi, Madam des Grassins'e küstahça bakarak,

— Evet madam, dedi. Yenge tombala oynuyorsunuz! diye ekledi, rica ederim oyununuza devam edin, tombala yarıda bırakılmayacak kadar eğlencelidir.

Genç adamı gözleriyle süzen Madam des Grassins,

— Onun kuzeni olduğundan emindim, diye düşündü.

— Kırk yedi numara! dedi başrahip. Madam des Grassins, bu numara sizin kartınızda değil mi? Üstüne pulu koyun.

Mösyö des Grassins pulu karısının kartının üstüne koydu. Hüzünlü önsezilerle kıvranan Madam des Grassins tombalayıcı hiç düşünmeden bir Parisli kuzene bir Eugénie'ye bakıyordu. Bankacının karısı, genç kızın ara sıra kuzenine yönelttiği kaçamak bakışlarda *crescendo*⁶ bir şaşkınlığın ve merakın izlerini rahatça görebiliyordu.

Yirmi iki yaşında yakışıklı bir genç olan Mösyö Charles Grandet o anda aristokratik davranışlarına tepki gösteren

6 Müzikte bir çalgının giderek daha yüksek ses verecek şekilde çalınması. (ç.n.)

ve alay etmek için kendisini inceleyen bu saf taşralılarla ilginç bir tezat oluşturunuyordu. Burada bir açıklama yapmak gerekiyor.

Yirmi iki yaşındaki gençler çocukluğa, kendilerini çocuksu davranışlara kaptıracak kadar yakındır. Bu yüzden belki o yaştakilerin yüzde doksan dokuzu Charles Grandet gibi biraz kadınsı, cilveli davranır. Birkaç gün önce, bir akşam vakti babası ona kendisini birkaç aylığına Saumur'deki ağabeyinin yanına göndermeyi düşündüğünü söylemişti. Parisli Mösyö Grandet belki de Eugénie'yi düşünüyordu. İlk kez taşraya gidecek olan Charles, orada modaya uygun giyinen genç bir adamın üstünlüğünü sergilemeyi, şatafatıyla bölgeyi umutsuzluğa düşürmeyi, hafızalardan silinmeyecek bir anı bırakmayı ve Paris yaşamının yeniliklerini oraya taşımayı düşündü. Nihayet birkaç sözcükle özetlersek, Saumur'e, Paris'te tırnaklarını törpülemeye ayırdığından daha çok vakit ayırmayı ve orada, genç kibar bir erkeğin bazen zarafeti de barındıran bir özensizlik için terk ettiği aşırı bir giyim kuşam seçkinliği sergilemek istiyordu. Bu yüzden Charles en şık av giysisini, en güzel tüfeğini, en keskin bıçağını, Paris'in en zarif kınını yanında getirmişti. Saumur'e gri, beyaz, siyah, bokböceği renginde, altın yansımali, pullu, astarlı, alacalı, düz ve devrik yakalı, şallı, boyna kadar iliklenen altın düğmeli yeleklerinin en şıklarını getirmişti. O dönemde moda olan yakalıkların ve kravatların her çeşidini, Staub'a diktirdiği iki takım elbiseyi, en zarif çamaşırlarını, annesinin hediye ettiği sırma işlemeli ceketini yanına almıştı. Kadınların en zarifi, en azından kendisi için en zarifi olan ve şu an mutluluğunu geçici olarak feda etmek zorunda olduğu bazı şüphelerin mağduru olarak, kocasıyla İskoçya'ya can sıkıcı bir yolculuk yapmakta olan, *Annette* diye andığı soylu bir hanımefendi tarafından verilmiş gözalıcı küçük bir yazı takımını, ona on beş günde bir mektup yazmak için gereken şirin kâğıtları, nihayet içinde bir düelloyu başlatmaya yara-

yan kırbaç ve sonlandırmaya yarayan oymalı tabancalar da dâhil olmak üzere, Parisli aylak bir gencin vakit geçirmesini sağlayacak her tür ıvır zıvırın bulunduğu ağızına kadar dolu büyük bir valiz getirmişti. Babası uşağını yanına alamayacağını söylediğinden sadece kendisi için tutulmuş bir kupa arabasıyla gelmiş, çünkü Annette'yle, o soylu hanımefendiyle buluşmaya gitmek için sipariş ettiği o muhteşem yolculuk arabasını kullanmak istememişti.

Haziran ayında Baden kaplıcalarında buluşacaklardı. Charles amcasının evinde yüzlerce kişiyle karşılaşacağını, amcasının ormanlarında sürek avına çıkacağını, nihayet bir şatoda kalacağını düşünmüştü. Kuşkusuz hakkında sadece Froidfond yolunu sorarken bilgi edindiği amcasını Saumur'de bulabileceğini bilmiyordu ve şehirde olduğunu düşünerek onunla büyük bir konakta karşılaşacağını sanıyordu. Oysa kâh Saumur'de, kâh Froidfond'da iyi bir ilk izlenim bırakabilmek için sade bir özenle, en şık ve o dönemde bir nesnenin ya da bir insanın en özel kusursuzluğunu özetlemek için kullanılan deyişe göre, *en hayran olunası* elbisesini giymişti. Tours'da bir berber saçını iyice kıvırcıklaştırmıştı; çamaşırını değiştirmiş ve siyah saten bir kravatın yanına beyaz ve güleç yüzünü hoş bir şekilde çevreleyen bir yakalık takmıştı. Yarıya kadar iliklenmiş bir redingot bel hatlarını ortaya çıkarıyor ve altında ikinci bir beyaz yelek olan şallı bir kaşmir yeleğin görünmesini sağlıyordu. Bir cebine rastgele sokuşturduğu saati, altın bir zincirle yeleğinin iliklerinden birine bağlıydı. Yandan düğmeli gri pantolonunun dikiş yerleri siyah ipek işlemeli desenlerle süslenmişti. Hoş bir edayla kullandığı bastonunun altın topuzu sarı eldivenlerinin zarafetini gölgede bırakmıyordu. Nihayet, kasketi muhteşem bir beğeniye yansıtıyordu. Gülünç duruma düşmeden böyle giyinmeyi ve bu tür alıklıklara yakışan bir züppelik katmayı sadece en yüksek tabakadan bir Parisli becerebilirdi; yürekli bir ifade, iki gözalıcı tabancası, kendine güveni ve Annette'i

olan bir genç adamın tavırları bu züppeliğini tamamlıyordu! Şimdi, Saumurlülerin ve Parislinin karşılıklı şaşkınlıklarını daha iyi anlamak, yolcunun zarafetinin salonun gri gölgelerine ve aile tablosunun figürlerine yansıttığı canlı parıltıyı daha iyi kavramak istiyorsanız Cruchotların halini tahayyül etmeye çalışın. Üçü de enfiye çekiyor ve uzun süreden beri burunlarının ucundaki damlalara ya da yakalıkları büzüşmüş, sarımtırak kırıxıklıklarla kaplı kızıl gömleklerine yayılmış ufak tefek siyah lekelere aldırıyorlardı. Gevşek kravatları boyunlarına bağlanır bağlanmaz bir ip gibi sarkıyordu. Bolca giysileri olduğundan giysilerini altı ayda bir yıkıyor, onları dolapta bekletmeleri giysilerin zamanla gri kırıxıklıklarla kaplanmasına yol açıyordu. Kötü niyetlilik ve yaşlılık onlarda mükemmel bir uyum içindeydi. Yıpranmış giysileri gibi solgun, pantolonları gibi kırıxık, çökmüş ve sertleşmiş gibi görünen suratlarını asıyorlardı. İnsanların birbirlerine hoş görünmek için giyinmediği ve zamanla bir çift eldivenin fiyatına önem vermeye alışılan taşra giyiminin yansıttığı üzere, hepsi eskimiş, deforme olmuş diğer kıyafetlerine özen göstermeyişleri Cruchotların kayıtsızlığına uygun düşüyordu. Modaya uyma korkusu, Grassinscilerin ve Cruchotcuların mükemmel anlaştıkları tek husustu. Parisli, kelebekgözlüğünü takıp salonun ilginç aksesuarlarını, zeminin kırıxıklarını, ahşap kaplamaların rengini ya da sineklerin *Bilim Ansiklopedisi* ve *Moniteur* üzerine bıraktığı belirgin izleri incelemeye başladığında tombalacılar hemen kafalarını kaldırıyor ve onu bir zürafa görmüş gibi merakla izliyorlardı. Modayı takip eden biriyle ilk kez karşılaşmamış olsalar da, Mösyö des Grassins ve oğlu, kâh genel bir duygunun tasvir edilemez etkisine kapıldıklarından, kâh da yanındakilere alay dolu bakışlarla, “İşte Parisliler böyle,” diyerek bu durumu onayladıklarından diğer oyuncuların şaşkınlıklarını paylaşıyorlardı. Zaten hepsi Charles’ı ev sahibinden çekinmeden dilediklerince inceleyebiliyorlardı.

Konuklarına ve oyun oynamalarına aldırmadan masadaki tek şamdanı alan Grandet elindeki uzun mektubu okumaya dalmıştı. Hem kılık kıyafette hem de kişilikte böyle bir mü-kemmeliyete tamamıyla yabancı olan Eugénie, kuzeninde meleklerin göğünden inmiş bir yaratığı görür gibi oldu. O parlak, zarif bukleli saçlardan yayılan parfümü soluyor, alageyik derisinden yapılmış o beyaz eldivenlere dokunmak istiyor, Charles'ın küçük ellerine, tenine, hatlarının zarifliğine ve körpeliğine imrenerek bakıyordu. Nihayet bu görünüm, zarif gencin, hiç durmadan çorapları, babasının elbiselerini yamayan ve hayatı bu kirli lambrilerin altında, bu sessiz sokaktan saatte bir geçen birinden başkasını görmeksizin geçen cahil, genç bir kızın üzerindeki etkisini özetleyebilse de, kuzeninin görüntüsü yüreğinde hafif şehvet duyguları uyandırdı; bu duygular Westall'un *Keepsake Anglais*'de çizdiği ve Findins'in tirşenin üzerine hünerli çelik kalem darbeleriyle, üflense uçacaklarından korkulacak şekilde kazıdığı kadın figürlerinin genç bir erkekte uyandıracaklarına benziyordu. Charles cebinden İskoçya'daki soylu hanımefendinin işlediği bir mendil çıkardı. Aşk için kaybedilmiş saatlerde, aşkla işlenmiş bu mendili gören Eugénie onu gerçekten kullanıp kullanmayacağını merak etti. Charles'ın davranışları, hareketleri, gözlüğünü takarkenki yapmacık densizliği, zengin vârisin çok hoşuna giden ve genç adamın hiç kuşkusuz değersiz ve gülünç bulduğu dikiş kutusuna yönelttiği küçümseyici bakışları, netice itibarıyla Cruchotları ve Des Grassinsleri afallatan her şey, onu o kadar keyiflendirmişti ki, uyumadan önce Zümrüdüanka'yı andıran bu kuzeni düşlemek zorunda kalacaktı.

Pullar torbadan çok yavaş çekiliyordu, zaten kısa süre sonra tombalaya ara verildi. İçeri giren Koca Nanon yüksek sesle,

— Madam, mösyönün yatağını hazırlamam için bana çarşaf vermeniz gerekecek, dedi.

Ayağa kalkan Madam Grandet, Nanon'un ardından gitti. Bunun üzerine Madam des Grassins alçak sesle,

— Paralarımızı geri alıp tombalayayı bitirelim, dedi.

Herkes parasını köşeleri kırık eski fincandan geri aldı; grup topluca ayağa kalkıp şömineye yaklaştı.

— Demek oyun bitti. dedi mektubunu okumaya devam eden Grandet.

— Evet, evet, diye yanıtladı Charles'ın yanına oturan Madam des Grassins.

Genç kızların yüreğine ilk kez yerleşen bir duygunun etkisiyle uyanan düşüncelerinden biriyle ayağa kalkan Eugénie, annesine ve Nanon'a yardım etmek için salondan çıktı. Bilge bir günah çıkartıcı tarafından sorgulansa, ona hiç kuşkusuz ne annesini ne Nanon'u düşündüğünü, ama kuzeninin odasını denetlemek, oraya ne olursa olsun bir şeyler yerleştirmek, bir ihmalkârlığı önlemek, orayı mümkün olduğunca zarif ve temiz bir hale getirmek için dokunaklı bir arzu duyduğunu itiraf ederdi. Eugénie şimdiden kuzeninin beğenilerini ve düşüncelerini sadece kendisinin anlayabileceğine inanıyordu. Gerçekten de, her işi bitirdiklerini sanan ama daha yapılacak çok şey olduğunu bilmeyen annesine ve Nanon'a bunu kanıtlamak için sevinçle oraya geldi. Koca Nanon'a çarşafı ateşin koruyla ısıtmasını söyledi. Eski masanın üzerine dantelli bir örtü serdi ve Nanon'a örtüyü her sabah değiştirme talimatını verdi. Annesini şöminede harlı bir ateşin yanması gerektiğine ikna etti ve Nanon'dan babasına hiçbir şey söylemeden koridordan bir kucak dolusu odun getirmesini istedi. Salondaki dolaplardan birine koşup yaşlı Mösyö Bertellière'den kalma gomalak cilalı bir tepsiyi, altı kenarlı kristal bir bardağı, yaldızı dökülmüş küçük bir kaşığı, üzerinde aşkı simgeleyen tanrıların resminin olduğu kapaklı bir şişeyi aldı ve hepsini zafer kazanmış bir ifadeyle şöminenin köşesine koydu. Bir çeyrek saatte kendini bildiğinden beri aklına gelenden daha çok düşünmüştü.

— Anne, dedi, kuzenim kenevirli fitil kokusuna katlanamaz. Normal bir mum satın alsak!

Bir kuş gibi uçarcasına giderek para kesesinden aylık masrafları için aldığı üç frangı çıkardı.

— Nanon, hemen git al.

— Ama baban ne der?

Bu ürkütücü itirazı kızının, Grandet'nin Froidfond şatosundan getirdiği Sevr porseleninden bir şekerliği aldığını gören Madam Grandet yöneltmişti.

— Sen çıldırdın mı, şekeri nereden alacaksın?

— Anne, Nanon mumla birlikte şeker de alacak.

— Peki baban buna ne der?

— Yeğeninin bir bardak şerbet içememesi uygun düşer mi? O farkına bile varmaz.

— Baban her şeye dikkat eder, dedi başını iki yana sallayan Madam Grandet.

Efendisini iyi tanıyan Nanon tereddüt etti.

— Hadisene Nanon, bugün doğum günüm!

Nanon genç ev sahibesinin ağzından ilk kez duyduğu şaka karşısında kendisini kahkaha atmaktan alamadı ve söylenene itaat etti. Eugénie ve annesi, Mösyö Grandet tarafından yeğenine tahsis edilen odayı süslemeye çalışırken, Charles kendisine cilve yapan Madam des Grassins'in ilgisinin odağındaydı.

— Kış aylarında başkentin eğlencelerini bir kenara bırakıp Saumur'e geldiğinize göre çok cesursunuz mösyö. Ama gözünüzü fazla korkutmadıysak, burada da eğlenilebileceğini göreceksiniz.

Ve ona kadınların bolca ihtiyat payı bıraktıkları, taşralılara özgü bir ifadeyle baktı; bu bakışlar her tür hazzı bir hırsızlık ya da bir günah olarak kabul eden dindarlara özgü bir tensel düşkünlüğü yansıtır. Charles amcasına yakıştırdığı geniş şatoya ve şatafatlı bir yaşama hiç uygun düşmeyen bu salonda öylesine şaşırmıştı ki, Madam des Grassins'e dikkatle

bakarken Parisli kadınların yüzlerindeki gibi hafif silik bir ifade yakaladı. Kendisine yöneltilen bu daveti kibarca kabul etti ve sırlarıyla uyumlu hale getirmek için sesini kademeli alçaltan Madam des Grassins'le ister istemez sohbet etmeye başladı. İkisinde de aynı güven ihtiyacı vardı. Bu yüzden, kibar konuşmalar ve ciddi şakalarla geçen kısa bir sürenin ardından, hünerli taşralı şu anda tüm Saumur'ü meşgul eden şarap satışlarından söz eden diğerlerinin duymayacağını düşünerek ona,

— Mösyö, bize evimizi ziyaret etme onurunu bahşeder-seniz, kuşkusuz kocamı da benim kadar sevindireceksiniz. Salonumuz Saumur'de zengin tüccarları ve soyluları bir arada görebileceğiniz tek mekândır, eğlendikleri için sadece orada bir araya gelmeyi isterler. Gururla söyleyebilirim ki, kocam her iki grubun da saygısını kazanmıştır. Böylece burada kalacağınız günleri keyifli kılmaya çalışacağız. Ulu Tanrım, Mösyö Grandet'de kalırsanız haliniz nice olur! Amcanız sadece bağdaki daldırma çubuklarını düşünen bir cimridir, yengeniz iki kelimeyi bir araya getiremeyen bir sofudur ve kuzininiz Eugénie hayatı toz bezi yamamakla geçen eğitim-siz, drahomasız, sıradan bir ahmaktır.

Charles Grandet, Madam de Grassins'in cilveli sözlerine karşılık verirken içinden, "Bu kadın mükemmel," dedi.

İriyarı bankacı gülerek,

— Karıcığım, sanırım mösyöyü kafakola almak istiyorsun, dedi.

Bu saptama karşısında, noter ve hâkim az çok muzip sözler ettiler; ama onlara kurnaz bir ifadeyle bakan başrahip hepsinin düşüncelerini bir tutam enfiye alarak özetledi ve enfiyeyi çevresindekilere tuttu.

— Mösyöyü Saumur'de madam kadar iyi ağırlayacak biri var mı? dedi.

— Ah şuraya bakın! Sayın başrahip, ne demek istiyorsunuz? diye sordu Mösyö des Grassins.

— Sizin için, madam için, Saumur şehri için ve mösyö için neyin en uygun olacağı anlamında söylüyorum, diye yanıtladı Charles’a dönen kurnaz ihtiyar.

Başrahip Cruchot, Charles ve Madam des Grassins’in sohbetlerine hiç aldırış etmiyormuş gibi görünse de ne konuştuklarını tahmin etmişti.

— Mösyö, dedi nihayet Adolphe kendisini rahat göstermeye çalışan bir ifadeyle, beni hatırlayıp hatırlamadığınızı bilemiyorum. Sayın Mareşal Oudinot’nun düzenlediği baloda sizinle karşılaşmanın sevincini yaşamıştım ve...

— Elbette mösyö, elbette, diye yanıtladı, herkesin ilgi odağı olduğuna şaşırın Charles.

— Mösyö oğlunuz mu? diye sordu Madam des Grassins’e. Başrahip anneye kötücül bir ifadeyle baktı.

— Evet mösyö.

Adolphe’e dönen Charles,

— Demek Paris’e çok gençken gittiniz? diye sordu.

— Elden ne gelir mösyö, dedi başrahip, süttten kesilir kesilmez onları Bâbil’e gönderiyoruz.

Madam des Grassins başrahibi derin bir şaşkınlığı yansıtan bakışlarla sorguladı.

Başrahip devam etti:

— Kısa süre sonra hukuk diploması alacak oğullar yetiştiren otuz yaşlarındaki ve madamdan biraz daha genç kadınları bulabilmek için taşraya gelmeli. Ardından dişi rakibine dönerek ekledi: Genç erkeklerin ve kızların sizi baloda dans ederken görmek için iskemlelerin üstüne çıkışları dünmüş gibi aklımda. Bana göre dünkü başarılarınız...

“Ah! alçak ihtiyar, yoksa beni ifşa mı edecek?” dedi içinden Madam des Grassins.

Redingotunun düğmelerini çözen ve Chantery’nin Lord Byron için uygun bulduğu pozu taklit edercesine uzaklara bakan Charles kendi kendine, “Sanırım Saumur’de kendimden çok söz ettireceğim,” dedi.

Grandet Baba'nın söylenenlere dikkat etmemesi ya da daha doğrusu mektubu okumaya dalması, noterin de hâkimin de gözünden kaçmamıştı; ikisi de yaşlı adamın mumla iyice aydınlanan yüz hatlarının kıpırdanışlarından mektubun içeriğini tahmin etmeye çalışıyordu. Bağcı yüz ifadesinin her zamanki sükûnetini güçlûkle muhafaza ediyordu. Zaten şöyle lanetli mektubu okuyan bu adamın yapmacık bir tavır takınacağını herkes tasavvur edebilirdi:

AĞABEYİM,

Birbirimizi görmeyeli neredeyse yirmi üç yıl olacak. Son görüşmemize evliliğim vesile olmuş, ardından birbirimizden neşeyle ayrılmıştık. Kuşkusuz o zamanlar refah dolu yaşamını takdirle izlediğin bir ailenin tek dayanağının sen olabileceğini hiç tahmin etmiyordum. Bu mektubu eline aldığımda hayatta olmayacağım. İçinde bulunduğum koşullarda bir iflasın utancıyla yaşamak istemedim. Düşmeyeceğimi umarak son ana kadar uçurumun kenarına tutundum. Düşmem gerekiyor. Komisyoncumun ve noterimin iflasları son çarelerimi de elimden aldı ve geriye hiçbir şey bırakmadı. Gerekenin yüzde sekizi oranında bile varlığım yokken, yaklaşık üç milyon borcum var. Şu an istiflenmiş şaraplarım sizin hasadınızın bolluğunun ve kalitesinin neden olduğu yıkıcı çöküşü kanıtlıyor. Üç gün sonra tüm Paris, “Mösyö Grandet bir dolandırıcıydı!” diyecek. Bense dürüst bir insan olarak alçaklığın tabutunda yatacağım. Oğlumun ismini lekeledim, annesinin servetini tükettim. Taparcasına sevdiğim o bahtsız çocuğun hiçbir şeyden haberi yok! İçtenlikle veda ettik ve ne mutlu ki bu elvedada hayatımın son çırpınışlarının etrafa saçıldığını bilmiyordu. Bir gün bana lanet okumayacak mı? Ağabeyim, ağabeyim! Çocuklarımızın bize lanet okuması korkunç bir şeydir; bizim lanet okumamıza maruz kalabilirler ama onların lanetlemesinin telafisi yoktur. Grandet, sen benim büyüğümsün, bana bir fedakârlık borçlusun.

Charles'ın mezarıma gelip acı bir söz söylemesine engel ol! Ağabeyim, sana kanımla ve gözyaşlarımla yazsaydım, bu mektuptakiler kadar kederli olamazdı; çünkü ağlardım, kanımı dökerdim, ölürdüm, artık acı çekmezdim ve şimdi acı çekiyorum, ölüme kayıtsızlıkla bakıyorum. Artık Charles'ın babası sensin! Anne tarafından hiçbir akrabası yok; bunun nedenini biliyorsun. Neden toplumun önyargılarına itaat etmedim? Neden aşka boyun eğdim? Neden büyük bir senyörün gayrimeşru kızıyla evlendim? Ah bahtsız oğlum! Dinle beni Grandet, sana kendim için yalvarmaya niyetim yok, zaten belki de üç milyonluk bir ipoteği karşılayacak kadar malvarlığın yoktur; ama oğlum için yalvardığımı iyi bil! Yakaran ellerimi seni düşünerek kavuşturdum. Grandet, ölürken Charles'ı sana emanet ediyorum. Ona babalık edeceğin için tabancalarım hiç üzülmeyen bakıyorum. Charles beni çok seviyordu. Ben de onun için çok iyi bir babaydım! Ona asla baskı yapmadım; bana lanet okumayacaktır. Zaten sen de uysal olduğunu, annesine çektiğini göreceksin! Seni hiç üzmeyecektir. Zavallı çocuk! Şatafatlı bir yaşamın keyiflerine alıştı, ilk başlardaki sefaletimizin bizi mahkûm ettiği yoksunlukları hiç bilmiyor... Ama şimdi mahvoldu! Tek başına kaldı! Evet, tüm dostları ondan uzak duracak! Ve bu aşağılanmaların nedeni ben olacağım! Ah! Onu da bir hamlede göklere, annesinin yanına gönderecek kadar güçlü olmayı isterdim! Çılgınlık! Başıma gelen felakete, Charles'ın talihsizliğine geri dönüyorum. Onu sana ölümümü ve kendisini bekleyen geleceği uygun bir şekilde anlatman için gönderdim. Ona iyi babalık et. Aylak yaşamından hemen vazgeçmesini istersen onu öldürürsün. Ona annesinin vârisi olarak, benden talep edeceği alacaktan vazgeçmesi için yalvarıyorum. Ama bu gereksiz bir yakarış; onurlu bir çocuktur ve benim alacaklılarımla görüşmemesi gerektiğini hissedecektir. Zamanı geldiğinde benim mirasımı reddetmesini söyle. Ona bıraktığım hayatın güçlüklerini an-

lat ve bana olan sevgisi azalmazsa, ona benim adıma henüz her şeyin bitmediğini söyle. Evet, ikimizi de kurtaran çalışma hayatı, elinden aldığım serveti ona geri verebilir. Ve onun için bir anlığına mezardan çıkmak isteyecek olan babasının söyleyeceklerine kulak verirse, buralardan çekip gitmesini, Hindistan'a yerleşmesini söyle! Ağabeyim, Charles dürüst ve yürekli bir gençtir; ona bir miktar harçlık ver; senden aldığı borçları ödememektense ölmeyi yeğleyecektir çünkü ona borç vereceksin Grandet! Aksi takdirde vicdan azabı çekersin. Ah! Oğlum senden destek ve şefkat görmezse, bu katı tutumundan dolayı Tanrı'dan senden sonsuza kadar intikam almasını dileyeceğim! Her şeyimi kaybetmeseydim, ona annesinin malvarlığından bir miktar para verebilirdim ama ay sonu ödemeleri tüm servetimi bitirdi. Çocuğumun geleceği hakkında endişe duyarak ölmeyi istemezdim; beni ısıtacak olan elinin sıcaklığında kutsal vaatler duymayı arzu ederdim, ama artık zamanım yok. Charles yoldayken iflasımı bildirmem gerek. İşlerimi yürütürken iyi niyetli olduğumu ve başıma gelen felaketlerde bir hata ya da onursuzluk olmadığını kanıtlamaya çalışıyorum. Bu da Charles için yerine getirmem gereken bir görev değil mi? Elveda ağabeyim, senden istediğim ve kabul edeceğinden kuşku duymadığım vasilik görevi için Tanrı seni kutsasın. Hepimizin bir gün gideceği ve benim şimdiden içinde olduğum dünyada senin için hiç durmadan dua edecek bir ses olacak.

Victor-Ange-Guillaume Grandet.

— Demek sohbet ediyorsunuz? dedi kıvrımlarına özen göstererek katladığı mektubu yeğenin cebine sokan Grandet Baba.

Duygularını ve hesaplarını gizlediği mütevazı ve ürkek bir ifadeyle yeğenine baktı.

— Isındınız mı?

— Hem de nasıl, sevgili amcacığım...

Yeğenin evinde kalacağını unutan amca,

— Tamam o zaman! Kadınlar nerede? dedi.

O sırada Eugénie ve Madam Grandet geri döndü.

Yeniden sakinleşen Grandet onlara,

— Yukarıda her şey düzenlendi mi? diye sordu.

— Evet baba.

— Tamam o zaman! Yeğenim yorgunsanız Nanon sizi odanıza götürecektir. Elden ne gelir! *Fiyakalı bir gence uygun* bir oda olmayacak! Ama hiçbir zaman tek meteliği olmayan, tüm paralarını vergiye harcayan biz zavallı bağcılarını bağışlayacaksınız.

Bankacı,

— Densizlik etmeyi sevmeyiz Grandet, yeğeninizle sohbet etmek isteyebilirsiniz, size iyi akşamlar diliyoruz. Yarın görüşmek üzere, dedi.

Bu sözlerin ardından herkes ayağa kalktı ve kendi kişiliğine uygun bir reverans yaptı. Kapının altındaki fenerini alıp yakan yaşlı noter onu kendilerini götürmeleri için Des Grassinslere uzattı, çünkü geceyi zamansızca sonlandıran olayı tahmin edemedikleri için uşakları henüz onları almaya gelmemişti.

Başrahip Cruchot, Madam des Grassins'e,

— Koluna girme onurunu bahşeder misiniz? dedi.

— Teşekkürler sayın başrahip, yanımda oğlum var, dedi kadın soğuk bir ifadeyle.

— Yanımda yürüyen kadınların saygınlıklarına gölge düşmez, dedi başrahip.

Kocasını,

— Mösyö Cruchot'nun koluna girsene! dedi.

Başrahip güzel kadını hızla götürdü, öyle ki kafilenin birkaç adım önüne geçmişlerdi.

— Madam, bu genç adam çok iyi, dedi kolunu sıkarak. *Elveda sepetler, hasat toplandı!* Parisliyle evleneceği için Matmazel Grandet'ye elveda demeniz gerekecek. Bu

kuzen gönlünü Parisli bir kadına kaptırmamışsa oğlunuz Adolphe'ün karşısında en güçlü rakiplerden biri...

— Boş versenize sayın başrahip, bu genç adamın Eugénie'nin cilve yapmayı bilmeyen bir ahmak olduğunu anlaması uzun sürmeyecek. Onu gözlemlediniz mi? Eugénie bu akşam ayva gibi sararmıştı.

— Belki de bunu daha şimdiden kuzenine anlatmışsınızdır?

— Ve bundan hiç de pişman değilim...

— Hep Eugénie'nin yanında olun madam, genç adama kuzini hakkında çok şey anlatmanıza gerek kalmayacak. Parisli kıyaslamayı kendiliğinden yapacak...

— Öncelikle, öbür gün bana akşam yemeğine gelmeye söz verdi.

— Madam, siz istedikten sonra...

— Sayın başrahip, ne istememi bekliyordunuz ki? Bana kötü tavsiyelerde bulunacağınızı mı sanıyorsunuz? Otuz dokuz yaşına lekesiz bir ünle gelmedim, Tanrı'ya şükür Büyük Moğol İmparatorluğu için bile onu tehlikeye atmam. İkimiz de ne demek istediğimizi anlatacak yaştayız. Bir din adamı için çok uygunsuz fikirlere sahipsiniz! Şuraya bakın! Tam da Faublas'ya uygun bir tarz.

— Faublas'yı⁷ okudunuz demek?

— Hayır, Sayın başrahip. *Tehlikeli İlişkiler*'i⁸ kastettim.

— Ah! O kitap daha ahlâklı, dedi başrahip gülerek. Ama bana bugünün sıradan bir genci kadar sapkın olduğumu ima ediyorsunuz; ben size sadece...

— Bana alçakça şeyler öğütlemeyi düşünmediğinizi söyleyebilir misiniz? Her şey gün gibi ortada değil mi? Bu çok hoş genç bana kur yaparsa, kuzinini düşünmeyeceğine inanıyorum. Paris'te bazı iyi yürekli annelerin çocuklarının mutluluğu ve serveti için böyle fedakârlıklar yaptıklarını biliyorum; ama biz taşradayız, sayın başrahip.

7 Jean Baptiste Louvet'nin *Şövalye Faublas'nın Maceraları* kitabı kastediliyor. (ç.n.)

8 Choderlos de Laclos'un müstehcen ilişkileri konu alan romanı. (ç.n.)

— Evet madam.

— Böyle bir şey mümkün değil, Adolphe de bu bedel karşısında yüz milyonu kabul etmeyecektir.

— Madam, ben yüz milyondan söz etmedim, bu meblağ ikimizin de gücünü aşabilir, ancak onurlu bir kadının toplumsal görevlerimizin bir parçası olarak hiçbir art niyet beslemeden hafif cilve yapabileceğini düşünüyorum.

— Böyle mi düşünüyorsunuz?

— Madam, birbirimize hoş görünmek zorunda değil miyiz? İzin verirsiniz burnumu sileyim.

Ardından devam etti:

— Madam, sizi temin ederim ki sizi bana yönelttiğinden daha hoş bakışlarla süzüyordu; ama yaşlılıktan ziyade güzelliğe öncelik tanımasını hoşgörüyorum...

Hâkim tok sesiyle,

— Parisli Mösyö Grandet'nin oğlunu Saumur'e evlenmesi niyetiyle gönderdiği açıkça belli oluyor, dedi.

— Ama bu durumda kuzen ansızın gelmezdi, diye karşılık verdi noter.

— Bunu bilemeyiz, dedi Mösyö des Grassins, Grandet *ketum* bir adamdır.

— Des Grassins, dostum, bu genç adamı akşam yemeğine davet ettim; Mösyö ve Madam Larsonnière'i, Du Hautoyleri ve tabii ki güzel Matmazel Hautoy'ü davet etmen gerekiyor, dilerim matmazel o akşam şık giyinir! Kıskaç annesi onu gülünç kılıklara sokuyor!

İki Cruchot'ya dönerek sohbeti sonlandırmak isteyen Madam de Grassins,

— Beyler, umarım siz de bize gelme onurunu bahşedersiniz, dedi.

Noter,

— Madam, işte evinize geldiniz, dedi.

Üç Des Grassins'i selamlayan üç Cruchot, eve döndüklerinde, Cruchotcuların ve Des Grassinscilerin karşılıklı

konumlarını değiştiren bu akşamki olayı her yönüyle incelemek için taşralılara özgü çözümleme dehasından yararlandılar. Bu içten pazarlıklı üç adamın davranışlarını yönlendiren takdire şayan sağduyuları, onlara ortak düşmana karşı geçici bir ittifak kurmanın zorunlu olduğunu hissettirdi. Eugénie'nin Charles'ı sevmesini ve Charles'ın kuzinini düşüncesini engellemek için birlikte hareket etmeleri gerekmiyor muydu? Parisli alçakça imalara, iyi niyetliymiş gibi görünecek atılan iftiralara, övgü dolu çekiştirmelere, etrafında sürekli dönüp duracak ve onu tıpkı arıların kovanlarına düşen salyangozu balmumuyla kapladıkları gibi sarıp sarmalayacak o naif yadsımalara katlanabilecek miydi?

Dört Grandet salonda baş başa kaldıklarında amca yeğenine,

— Yatma saati geldi, dedi. Bizi bir araya getiren nedenlerden söz etmek için çok geç oldu, bunları yarın uygun bir zamanda konuşuruz. Bu evde sabah sekizde kahvaltı ederiz; öğlen bir meyve, bir parça ekmek yer, bir bardak şarap içemiz; sonra Parisliler gibi saat beşte akşam yemeği yeriz. İşte evin düzeni bu. şehri ya da çevreyi gezmekte dilediğiniz kadar özgürsünüz. İşlerim size her zaman eşlik etmemi engellerse beni mazur göreceksiniz. Belki de burada herkesin benim için zengin dediğini duyacaksınız: Mösyö Grandet'nin serveti şu kadar, Mösyö Grandet'nin serveti bu kadar! Bunlara aldırmam, onların gevezelikleri benim itibarıma gölge düşürmez, ama tek meteliğim yok ve bu yaşımda, tek varlığı berbat bir çayırılık ve iki kol olan genç biri gibi çalışıyorum. Belki de kısa süre sonra üç frank için ne zahmet çekildiğini siz de anlarsınız. Nanon, mumlar!

Madam Grandet,

— Yeğenim, umarım ihtiyacınız olan her şeyi bulursunuz, dedi, ama bir eksiğiniz olursa Nanon'u çağırabilirsiniz.

— Yengeciğim, buna gerek kalmayacak; sanırım gereken her şeyi getirdim! Size ve genç kuzinime iyi geceler dilememe izin verin.

Charles, Nanon'un elinden sapsarı, dükkânda eskimiş ve Mösyö Grandet'nin, kendi evinde bulunmadığından emin olduğu için ihtişamını fark etmediği, yanmış bir Anjou mumu aldı.

Grandet,

— Size yolu göstereyim, dedi.

Kubbenin altına açılan salon kapısı yerine salonu mutfaktan ayıran bir koridordan geçme nezaketini gösterdi. Üzerinde yeşil bir cam olan, kendiliğinden kapanan bir kapı içeri sızan soğuğu önlemek için koridoru merdivenden ayırıyordu. Ama kışın rüzgâr sertçe içeriye esiyor ve kapının aralıklarına yerleştirilen şeritlere rağmen koridoru yeterince ısıtmak zor oluyordu. Nanon büyük kapıyı sürgüledikten, salonun kapısını kapattıktan sonra ahırdan, sesi larenjit olmuş gibi kısılmış bir kurt köpeğini çıkarttı. Hayli vahşi olan bu hayvan sadece Nanon'u tanıyordu: Bu iki taşra yarattığı iyi anlaşıyordu. Kurt yeniği basamakları, amcasının ağır adımlarının altında titreyen merdivene açılan sahanlığın sarımtırak ve isli duvarlarını gören Charles'ın şaşkınlığı *rinforzando*⁹ oldu: Kendisini kümeste gibi hissetti. Yüz ifadelerini sorgulamak için döndüğü yengesi ve kuzini bu merdivene o kadar alışkındı ki, şaşkınlığının nedenini anlayamadılar ve bu bakışı dostluğun ifadesi sanarak ona umutsuzluk verici hoş bir gülümsemeyle karşılık verdiler.

İçinden, “Babam beni buraya ne halt etmeye gönderdi ki?” diyordu.

İkinci sahanlığa çıktıklarında Etrüsk kırmızısına boyanmış ve pervazı olmayan üç kapıyı fark etti; bu kapılar tozlu duvara gömülmüş ve kilidin uzun girişinin her ucunda olduğu gibi alev şeklinde sonlanan ve cıvatarla tutturulmuş demir şeritlerle çevrilmişti. Merdivenin yukarısında ve mutfakın üstündeki odanın girişinde bulunan kapının üzerine, hiç

9 Müzikte bir nota ya da bir akoru vurgulamak için sesin aniden yükselmesi. (ç.n.)

kuşkusuz duvar örülmüştü. Gerçekten de Grandet'nin çalışma odası olarak kullandığı o bölmeye sadece Grandet'nin odasından giriliyordu ve avludan ışık alan tek penceresi kafes biçiminde demir parmaklıklarla örtülüydü. Kimse, hatta Madam Grandet bile oraya giremezdi. Grandet orada tıpkı fırınının başındaki simyacı gibi yalnız olmak istiyordu. Kuşkusuz o bölmede ustalıkla hazırlanmış bir zula, depolanmış tapu belgeleri, altınları tartacak teraziler, geceleyin ve gizlice hazırlanan makbuzlar, senetler vardı; bu yüzden Grandet'nin her zaman her şeye hazır olduğunu gören iş adamları emrinde bir perinin ya da bir iblisin çalıştığını düşünebilirdi. Nanon döşeme tahtalarını sarsacak kadar yüksek sesle horladığında, kurt köpeği avluda arada bir esneyerek nöbet beklediğinde, Madam ve Matmazel Grandet derin bir uykuya daldıklarında yaşlı fıçı altınlarını özenle seyretmek, okşamak, kucaklamak, sarmalamak için oraya geliyordu. Duvarları kalın, kepenkleri ihtiyatlıydı. Söylendiğine göre, meyve ağaçlarının planlarını incelediği ve tek bir daldırma çubuğunu, tek bir ince dalı ihmal etmeden ürünlerini saydığı bu laboratuvarın anahtarı sadece ondaydı. Eugénie'nin odasının girişi üstüne duvar örülmüş bu kapının karşısındaydı; sahanlığın sonunda karıkocanın evin ön cephesini kaplayan odaları vardı. Madam Grandet'nin odası, Eugénie'nin odasına camlı bir kapıyla açılıyordu. Grandet'nin odası karısınınkinden bir bölmeyle ve gizemli çalışma odasından ise kalın bir duvarla ayrılıyordu. Grandet Baba yeğenine ikinci katta, odasının üstünde yer alan tavan arasını ayırmıştı, böylece girip çıkmak istediğinde onu duyabilecekti. Eugénie ve annesi, sahanlığın ortasına geldiklerinde birbirlerine iyi geceler öpücüğü verdiler; ardından dudaklarından soğuk bir şekilde, ama kızın yüreğinden hararetle dökülen birkaç vedalaşma sözcüğü edip odalarına çekildiler.

— Yeğenim, işte odanız, dedi kapıyı açan Grandet. Dışarı çıkmak isterseniz Nanon'a seslenin. Yanınızda

hizmetkârınız olmazsa köpek hiç havlamadan sizi yer. İyi akşamlar, iyi uykular. Ah! Şuraya bakın, bu kadınlar sizin için ateş yakmışlar, dedi.

O sırada Koca Nanon elinde yatak tavaşıyla¹⁰ çıkageldi.

— Al sana bir tane daha! Yeğenimin çocuk doğuracağını mı sanıyorsunuz? Nanon, elindekini geri götürür müsün?

— Ama mösyö, çarşaf lar nemli ve bu mösyö bir kadın kadar narin.

— Tamam, zaten kafana koymuşsun! dedi onu omuzlarından iten Grandet, ama yangın çıkarmamaya dikkat et.

Ardından cimri bir şeyler geveleyerek aşağı indi. Charles valizlerinin ortasında donakalmıştı. Bir tavan arasının meyhanelerde rastlanan çiçek demeti desenli o sarı duvar kâğıdıyla kaplı duvarlarına, sadece görünümü bile insanın içini üşüten kireçtaşı şöminesine, çubukları vernikli ve dörtten fazla kenarı varmış gibi görünen sarı ahşap iskemlelere, içine bir piyade askerinin sığacağı bir komodine, üzerine Hint kumaşı serilmiş ve kurtların kemirdiği alt kısımları düşecekmiş gibi titreyen cibinlikli bir yatağın altına serilmiş ince halıya baktıktan sonra ciddi bir ifadeyle Koca Nanon'a döndü ve ona,

— Bakar mısınız sevgili kızım, ben gerçekten de Sau-mur'ün eski belediye başkanı, Parisli Mösyö Grandet'nin ağabeyi Mösyö Grandet'nin evinde miyim? dedi.

— Evet mösyö, sevimli, uysal, mükemmel bir mösyönün evindesiniz. Valizlerinizi boşaltmanıza yardım edeyim mi?

— Elbette isterim, benim emektar askerim! İmparatorluk Donanma Muhafızlığı'nda mı görevliydiniz?

— Ay ay ay! dedi Nanon, Donanma Muhafızlığı da neyin nesi? Ne diyorsunuz? Ay ay ay!

— Şu valizden ropdöşambırımı çıkarın. İşte anahtarı.

Nanon gördüğü altın çiçekli ve antik desenli yeşil ipek ropdöşambıra hayran kaldı.

10 Tava benzeri bu araç önceden ateşte ısıtılıp yatağı ısıtma ya da kurutmada kullanılıyordu. (ç.n.)

— Yatarken bunu mu giyeceksiniz? dedi. Kutsal Meryem! Bizim kilisenin sunağının önünde nasıl da güzel görünür! Ama, sevgili şirin mösyö, bunu kiliseye verin, ruhunuzu kurtarırsınız, aksi takdirde bu ropdöşambır ruhunuzu felakete sürükler! Ah! Bu halinizle ne kadar zarıfsınız! Sizi görmesi için matmazeli çağıracağım.

— Hadi Nanon, artık susar mısınız? Bırakın yatayım, valizlerimi yarın açarım, ropdöşambırım hoşunuza gidiyorsa ruhunuz kurtulmuş demektir. Buradan giderken bunu size bırakacak kadar Hristiyan'ım, o zaman onunla istediğinizi yaparsınız.

Öylece kalakalan ve Charles'ı hayranlıkla izleyen Nanon bu sözlere inanamıyordu.

— Bu güzel elbiseyi bana verecekmiş, dedi odadan çıkan Nanon. Bu mösyö şimdiden rüya görüyor. İyi akşamlar.

— İyi akşamlar Nanon.

Yatağa uzanan Charles,

— Buraya neden geldim ki! dedi. Babam ahmak değildir, bu yolculuğun bir amacı olmalı. Neyse! Adını hatırlamadığım Yunan bir sünepenin dediği gibi, ciddi işler yarına kalsın.

— Tanrım! Kuzenim ne kadar da nazık! dedi, o gece bitmek bilmeyen dualarını yarıda kesen Eugénie.

Yatarken hiçbir şey düşünmeyen Madam Grandet, cimrinin odalarını ayıran bölmenin arkasında gezinip durduğunu duyuyordu. Tüm çekingen kadınlar gibi kocasının kişiliğini ezberlemişti ve algılanamaz işaretleri okuyabildiği için, tıpkı bir martının fırtınayı önceden sezmesi gibi, Grandet'yi sarsan kasırgayı hissetmişti. Bu yüzden kendi deyişiyle ölü taklidi yapıyordu. Çalışma odasına yaptırdığı sac kapıya bakan Grandet söyleniyordu:

— Kardeşimin, çocuğunu bana emanet etmesi... Ne tuhaf bir fikir! Ne güzel bir miras! Ona verecek altmış frangım yok. Ama barometreme yakmak istercesine bakan bu züppe için altmış frangın ne anlamı var ki?

Bu kederli vasiyetin sonuçlarını düşünen Grandet belki de kardeşinin o mektubu kaleme alırken yaşadığı huzursuzluktan daha fazlasını hissediyordu.

— O sırma işlemeli elbise benim olacak, diyordu Nanon ayin giysisini giyerken. Uyurken rüyasında ilk kez çiçekleri, hareli canfesleri, damaskoları görüyordu. Eugénie'ye gelince, o da hayatında ilk kez aşkı düşlüyordu.

Genç kızların saf ve tekdüze yaşamlarında, güneşin ışınlarını ruhlarına boşalttığı, çiçeklerin onlara düşünceler esinlediği, yürek çarpıntılarının beyinlerine sıcak bir doğurganlık akıttığı ve düşünceleri belli belirsiz bir arzuda erittiği haz dolu bir dönem başlar. Bu, masum bir melankolinin ve tatlı sevinçlerin başlangıcıdır! Çocuklar görmeye başladıklarında gülümserler; bir kız doğadaki bir duyguyu hisseder gibi olduğunda, çocuk gibi gülümser. Işık hayatın ilk aşkı ise, aşk da yüreğin ilk ışığı değil midir? Eugénie için bu dünyadaki gerçekleri net bir şekilde görme zamanı gelmişti.

Tüm taşra kızları gibi erkenden kalktı ve duasını etti. Ardından, artık bir anlam taşıyacağı için, özenle giyinmeye başladı. Önce kestanerengi saçlarını taradı, ardından saçlarını taşırmamaya dikkat ettiği kalın örgüleri büyük bir özenle tepede topladı, saçlarına yüzünün çekingen masumiyetini canlandıracak şekilde simetrik bir biçim verdi, takılarının sadeliği ile yüz hatlarının saflığını uyumlulaştırdı. Ardından ellerini, derisini sertleştiren ve kızartan saf suya defalarca daldırdı, güzel yuvarlak kollarına baktı ve kendi kendine kuzeninin ellerinin nasıl öyle yumuşak ve beyaz, tırnaklarının nasıl öyle bakımlı olduğunu sordu. Yeni çoraplarını ve en şık ayakkabılarını giydi. Bağcıkları delikten geçirmeden bağladı. Nihayet hayatında ilk kez daha güzel görünmeyi dileyerek yeni bir elbise giymenin mutluluğunu yaşadı. Giyinmeyi tamamladığında, kilisenin çanının yedi kere çaldığını duydu. Şık giyinmek için gerekli zamana sa-

hip olma isteği onu erkenden uyandırmıştı. Bir saç buklesini on kez düzeltme sanatını ve bunun sonuçlarını incelemeyi bilmediğinden kollarını safça kavuşturdu, pencerenin kenarına oturdu; avluyu, dar bahçeyi ve bahçeye tepeden bakan yüksek taraçaları seyretti; melankolik, ufku dar bir manzara olsa da, ıssız mekânlara ya da el değmemiş doğaya özgü güzelliklerden yoksun değildi. Mutfağın yanında bir halkayla çevrelenmiş, makarası eğik bir demire sabitlenmiş ve etrafında mevsim gereği solmuş, kızıllaşmış, kurumuş bir asma dalı bulunan bir kuyu vardı. Orada sarmaşıklar duvarı sarmıştı, ev boyunca uzanıyor ve odunları bir kitap kurdunun kütüphanesindeki kitaplar gibi, titizlikle dizilmiş bir odunların bulunduğu odunlukta sonlanıyordu. Avlunun zemini zamanla yosunların, otların ve ıssızlığın etkisiyle oluşmuş siyahımsı bir renge bürünmüştü. Uzun kahverengi izlerle dalgalanan kalın duvarlar, yeşil gömleklerini sergiliyordu. Nihayet avlunun dibinde bahçe kapısına doğru yükselen sekiz basamak, harap olmuş ve Haçlı Seferleri sırasında dul karısı tarafından toprağa verilmiş bir şövalyenin mezarı gibi, uzun bitkilerin altına gömülmüştü. Delik deşik olmuş bir taş oturağın üzerinde, işlevini neredeyse yitirmiş ve tırmanıcı bitkilerle kaplanmış olan çürümüş tahta bir parmaklık yükseliyordu. Kafesli kapının her yanını iki cılız elma ağacının eğri büğrü dalları sarmıştı. Zemini kumlu ve şimşirle çevrili fideliklerle birbirinden ayrılan üç paralel ağaçlık yol, taraçanın altındaki ıhlamur örtüsüyle sonlanan bu bahçenin anahatlarını oluşturuyordu. Bir uçta ahudu çalıları, diğer uçta dalları Grandet'nin çalışma odasına kadar uzanan devasa bir ceviz ağacı vardı. Sonbaharların Loire kıyılarına özgü pırıl pırıl havası ve güzel bir güneş, gecenin gözalıci nesneler, duvarlar, bahçeyi ve avluyu süsleyen bitkiler üzerine bıraktığı saydam renkleri dağıtmaya başlamıştı. Eugénie daha önce kendisine çok sıradan gelen bu nesnelerde yepyeni çekicilikler buldu. Ruhunda beliren bin-

lerce karmaşık düşünce dışarıdaki ışık huzmeleriyle orantılı çoğalıyordu. Nihayet maddi varlığı çevreleyen bir bulut gibi, açıklanamaz bir biçimde manevi varlığı sarmalayan o haz dalgasına bıraktı kendini. Düşünceleri bu ilginç manzaranın ayrıntılarıyla uyum içindeydi ve yüreğinin ahenkli devinimleri doğanın ahengiyle iç içe geçti. Güneş, kalın yaprakları güvercinlerin boynu gibi renk değiştiren *baldırıkaraların* salındığı bir duvarın kenarına ulaştığında, semavi ümit ışınları Eugénie'nin geleceğini aydınlattı; genç kız artık çocukluğundaki zarif anılarla bütünleşen bu duvarı, solgun yapraklarını, mor çançiçeklerini ve solmuş otlarını seyretmekten keyif alıyordu. Dalından düşen her yaprağın bu sessiz avluda çıkardığı gürültü Eugénie'nin gizli sorularına bir yanıt oluyordu; zamanın nasıl geçtiğini fark etmeden bütün gün bu pencere kenarında oturabilirdi. Ardından ruhunda uğultulu devinimler başladı. Sık sık ayağa kalkıp aynanın karşısına geçti ve özeleştirme yapmak, hatalarını bulup kendine hakaretler yağdırmak için, eserini titizlikle inceleyen iyi niyetli bir yazarın yaptığı gibi kendine baktı.

— Onun için yeterince güzel değilim.

İşte Eugénie'nin aklından geçen, tevazu ve kederle yoğrulmuş bu düşünceydi. Zavallı kız kendine haksızlık ediyordu; aslında alçakgönüllülük ya da daha doğrusu endişe, aşkın başlıca erdemlerinden biridir. Eugénie küçük burjuva çevrelerinde olduğu gibi, sağlam yapılı ve güzellikleri sıradan görünen o gençler grubuna dâhildi; Venus de Milo'ya¹¹ benzese de, yüz hatları, kadını arındıran ve eski heykeltıraşlara yabancı olan bir zarafetle yücelten Hristiyan bir yaşam tarzının seçkinliğiyle donatılmıştı. Kocaman bir başı, erkeksi ama Phidias'ın Zeus'ununkine benzeyen hoş bir alnı ve iffetli yaşamını tam anlamıyla yansıtan ve âdeta fışkıran bir ışık yayan gri gözleri vardı. Bir zamanlar temiz ve

11 Aphrodite. MÖ 130-100 yılları arasında Antiochialı (Antakyalı) Alexandros tarafından yapıldığı tahmin edilen heykel. (ç.n.)

pembe olan yuvarlak yüzündeki çizgiler, iz bırakmayacak kadar merhametli ama derisinin kadifemsiliğini yok eden bir çiçek hastalığıyla kalınlaşmıştı; yine de teni hâlâ öyle yumuşak ve inceydi ki, annesinin içtenlikli öpücüğü bile yüzünde geçici bir pembe iz bırakırdı. Burnu biraz büyük olsa da, turuncuya çalan kırmızı renkli ağzıyla, sevgi ve iyilikle dolu yüzlerce çizgiyle kaplı dudaklarıyla uyum içindeydi. Boynunun kıvrımları mükemmeldi. Özenle örtülmüş şişkin korsesi dikkatleri çekiyor, düşlere daldırıyordu; yine de Parisli kızlar kadar zarif değildi. Ama güzellikten anlayanlar için, bu uzun bedenin sert hatlarının bir çekiciliği olmalıydı. Bu yüzden, uzun boylu ve güçlü olan Eugénie'nin sıradan insanların hoşuna gidecek *güzel* bir yanı yoktu, ama değerinin anlaşılmaması çok kolay olan ve sadece sanatçıların hayran olduğu türden bir güzelliğe sahipti. Bu dünyada Meryem'in semavi saflığına uygun düşecek birini arayan ve tüm kadınlarda Raphael'in keşfettiği o hafif kibirli gözleri, bazen doğanın verdiği, ama sadece Hristiyanlara özgü ve edepli bir yaşam tarzının kazandırdığı ve muhafaza edebildiği o el değmemiş hatları bulmaya çalışan ressam, Eugénie'nin yüzünde, kendisinin farkında olmadığı doğuştan bir soyluluğu aniden sezecek olan o âşık ressam, dingin bir yüzde bir aşk âlemini ve gözlerinin derinliğinde ise gözkapaklarının kırpışmalarında *bilinmedik ilahi bir şeyler* bulacaktı. Keyifli bir ifadenin asla değiştirmedığı ve yormadığı hatları, başının muntazamlığı sakın göllerin uzak yerlerine ufkun zarifçe çizdiği çizgilere benziyordu. Dingin, renkli, açmış güzel bir çiçek gibi ışıkla çevrelenmiş bu yüz, ruhu dinlendiriyor, bilincin büyüsunü yansıtıyor ve bakışların bir kez daha kendi üzerine çevrilmesini dayatıyordu. Eugénie henüz çocuksu yanılsamaların çiçeklendiği, papatyaların daha sonraları unutulacak bir hazla toplandığı kıyısındaydı yaşamın; bu yüzden daha aşkın ne olduğunu bilmeksizin aynada kendine bakarken içinden, “Çok çirkinim, bana

ilgi göstermeyecek,” diyordu. Ardından odasının merdivene bakan kapısını açıp evdeki gürültüleri dinlemek için başını uzattı. Nanon’un sabah öksürüğünü, gidiş gelişlerini, salonu süpürdüğünü, ateşi yaktığını, köpeği bağlamak ve hayvanlarıyla sohbet etmek için ağıla gittiğini duyunca, “Kalkmamış,” diye düşündü.

Aşağı inip Nanon’a doğru koştu.

— Nanon, temiz yürekli Nanon, kuzenimin kahvesi için krema hazırlasana.

Nanon bir kahkaha attı.

— Ama matmazel bunu dün söylemeliydi. Krema *yapmam*. Yeğeniniz nasıl da zarif! Zarif, zarif, ama gerçekten zarif! Onu ipek ve sırmadan ropdöşambırıyla görmediniz. Ben gördüm. Sayın rahibin cübbesine benzeyen ince bir giysisi var.

— Nanon, o zaman bize galeta yap.

Grandet’nin başbakanı olarak, bazen Eugénie veya annesinin gözünde büyüttüğü Nanon,

— Peki fırını yakacak odunu, unu ve tereyağını kimden alacağım? dedi. Kuzeninizi ağırlamak için o adamdan bir şeyler çalmam gerekmiyor mu? Tereyağını, unu, odunu ondan isteyin; ne de olsa babanız, size verebilir. Bakın, günlük erzakı getirmek için aşağı iniyor...

Merdivenin babasının adımları altında titrediğini duyan Eugénie korkup bahçeye kaçtı. Mutluluğumuzun, bizi belki de haklı bir gerekçeyle düşüncelerimizin yüzümüze yansıdığına ve başkalarının aklımızdan geçenleri okuduğuna inandıran o derin utancını ve o özel bilincin etkilerini şimdiden hissetmeye başlıyordu. Ardından nihayet babaevinin iç ürperten sefaletini hatırlayan zavallı kız, evini kuzeninin zarafetiyle uyumlu hale getiremediği için bir infiale kapıldı. Onun için bir şeyler yapma ihtiyacı duydu tutkuyla, ne yapabilirdi? Bu konuda hiçbir fikri yoktu. Saf ve dürüst olduğu için kendini kendi meleksi doğasına kaptırıyor, izlenimlerin-

den ve duygularından hiç kuşku duymuyordu. Kuzenini görmesinin içinde uyandırdığı kadınsı eğilimler, yirmi üç yaşına geldiği için daha yoğun, kendisini aklının ve arzularının doruk noktasında bulmuştu. Babasının görüntüsü yüreğine ilk kez korku salmıştı, kaderini belirleyecek kişinin o olduğunu düşündü ve bazı sorunlarını ona açmamış olmanın suçluluğunu hissetti. Daha saf bir havayı solumasına, güneş ışınlarının daha canlı olduğunu hissetmesine, bu ışınların manevi bir sıcaklık yaymasına, yeni bir yaşam esinlemesine şaşıarak hızlı adımlarla yürümeye başladı. Galeta hazırlamak için bir plan yaparken, Koca Nanon ile Grandet arasında, kışın kırlangıçlara nasıl nadiren rastlanırsa, o kadar nadiren rastlanacak bir tartışma yaşanıyordu. Anahtarlarını yanına alan Grandet, o günün yiyecek ihtiyacını saptamak için gelmişti.

— Dünden ekmek kaldı mı?

— Tek bir kırıntı bile kalmadı mösyö.

Grandet iyice unlu, Anjou'da ekmek yapmak için kullanılan o kalıplardan birinde hazırlanmış, büyük, yuvarlak bir ekmek alıp dilimlemeye giderken, Nanon ona,

— Ama bugün beş kişiyiz mösyö, dedi.

— Bu doğru, ama ekmeğin ağırlığı neredeyse üç kilo. Zaten göreceksin, bu Parisli gençler hiç ekmek yemezler.

— O zaman *frippe* yiyecek, dedi Nanon.

Anjou kelime dağarcığında *frippe*, yani katık, ekmeğin yanında yenen yiyecekleri ifade eder. Sıradan katık tereyağından ibarettir, katığın en mükemmeline zerdali reçeli eşlik eder. Çocukluğunda ekmek yerine katık yiyenler bu sözcüğün kapsamını anlayacaklardır.

— Hayır, dedi Grandet, o ikisini de yemez. Bunlar neredeyse evlilik çağındaki kızlara benzerler.

Nihayet günün menüsünü tutumlulukla belirleyen Grandet dolaplarını ve kilerini kapatıp meyve bahçelerine gitmeye hazırlanırken Nanon onu durdurdu:

— Mösyö, bana un ve tereyağı da verin, çocuklara galeta yapacağım.

— Yeğenim geldi diye kileri yağmalamayı mı planlıyorsun?

— Yeğeninizi köpeğinizden fazla düşünmüyorum, tıpkı sizin gibi. Altı şeker verdiniz, bana sekiz şeker gerekiyor.

— Bak sen! Nanon, seni hiç böyle görmemiştim. Söylesene, aklından neler geçiyor? Burada ev sahibi sen misin? Sadece altı şekerle yetineceksin.

— Peki ya yeğeniniz, kahvesine ne atacak?

— İki şeker. Ben kendi payımdan vazgeçiyorum.

— Demek bu yaşınızda şekeri bırakacaksınız! Size kendi paramla şeker almayı tercih ederim.

— Sen kendi işine bak.

Fiyatının düşmesine rağmen şeker, fıçı için sömürge ürünlerinin en değerlisiydi ve ona göre yarım kilos hâlâ altı franktı. İmparatorluk döneminde şekeri tutumlu kullanma mecburiyeti Grandet'nin en yerleşik alışkanlığına dönüşmüştü. En safı dâhil olmak üzere, bütün kadınlar amaçlarına ulaşmak için kurnazlık yapmayı bilirler. Nanon galetaya geçmek için şeker sohbetini yarıda kesti.

— Matmazel, diye bağırdı pencereden, galeta istemiyor muydunuz?

Eugénie,

— Hayır, hayır, diye yanıtladı.

Kızının sesini duyan Grandet,

— Tamam, Nanon, hadi al bakalım, dedi.

Unun bulunduğu *dolabı* açıp ona bir miktar verdi ve az önce kestiği tereyağına biraz daha ekledi.

— Fırını yakmak için odun da gerekecek, dedi geri adım atmayan Nanon.

— Tamam! Yeteri kadar odun da alacaksın, diye yanıtladı Grandet hüüzünlü bir ifadeyle. Ama aynı zamanda bize meyveli turtayı ve akşam yemeğini de yapacaksın, böylece iki kere ateş yakmana gerek kalmayacak.

— Elbette! diye haykırdı Nanon, bunu söylemenize gerek yoktu.

Grandet sadık kâhyasına neredeyse babacan bir ifadeyle baktı.

— Matmazel, diye bağırdı Nanon, galeta yapıyoruz.

Meyveleriyle geri dönen Grandet Baba, mutfak masasının üzerine bir tabak dolusu meyve koydu.

— Şuraya baksanıza mösyö, yeğeninizin çizmeleri ne şık. Kimbilir hangi deriden, ne de güzel kokuyor! Ama bunlar neyle temizlenir ki? Sizin yumurtalı cilanızı kullan-sam?

— Nanon, sanırım yumurta bu deriye hasar verir. Zaten ona maroken çizmeleri cilalamayı hiç bilmediğini söyle, bunlar marokenden yapılmış. Saumur'den kendisi satın alacak ve çizmelerini parlatacağı şeyi sana getirecek. Daha iyi parlatsın diye cilaya şeker kattıklarını duymuştum.

— O zaman yemesi de hoştur, dedi çizmeleri burnuna yaklaştıran Nanon. Bak sen, madamın parfümü gibi kokuyorlar. Ah! Gülünç!

— Gülünç! dedi Grandet, demek çizmenin, giyen kişiden daha çok para etmesini gülünç buluyorsun!

— Mösyö, dedi Nanon, meyve bahçesini kapatıp ikinci kez dönen Grandet'ye, haftada bir iki kez sebzeli sığır çorbası yapalım mı, çünkü yeğeniniz...

— Evet.

— Kasaba gitmem gerekiyor mu?

— Kesinlikle hayır, bize tavuk haşlaması yapacaksın; çiftçiler sana musallat olur. Ama Cornoiller'ye benim için birkaç karga öldürmesini söyleyeceğim. O hayvanlardan dünyanın en mükemmel haşlaması yapılıyor.

— Mösyö, kargaların ölüleri yediği doğru mu?

— Ahmağın tekisin Nanon! Onlar da herkes gibi ne bulurlarsa onu yiyor. Biz de ölülerden beslenmiyor muyuz? Miras ne anlama geliyor?

Verilecek talimatı kalmayan Grandet Baba cebinden saatini çıkardı. Öğle yemeğine hâlâ yarım saat kaldığını görünce şapkasını aldı, gidip kızını kucakladı ve,

— Loire kıyısındaki çayırlarımda gezinmek ister misin? Orada bir işim var, dedi.

Eugénie astarı pembe taftadan hasır şapkasını almaya gitti. Grandet'ye *rastlayan* Noter Cruchot,

— Sabah sabah nereye gidiyorsunuz böyle? dedi.

— Bir şeyler görmeye, dedi dostunun sabah gezintisinin amacını sezen Grandet.

Noter, Grandet Baba *bir şeyler görmeye* gittiğinde deneyimi sayesinde kazanacağı *bir şeyler* olduğunu bildiğinden ona eşlik etti.

— Gelin Cruchot, dedi Grandet, siz de dostlarımdan birisiniz, size bereketli topraklara kavak dikmenin nasıl bir saçmalık olduğunu kanıtlayacağım.

Noter Cruchot afallamış gözlerini fal taşı gibi açtı.

— Demek Loire çayırlarınızdaki kavaklardan elde ettiğiniz altmış bin frangı hafife alıyorsunuz!? Keyfiniz yerinde olmalı! Nantes'da beyaz tahta bulunmazken ağaçlarınızı kesip onları otuzar franga sattınız!

Eugénie hayatının en görkemli anını yaşayacağını ve noterin, babasını, kendisi hakkında karşı çıkılmaz bir yargıya varmaya iteceğini bilmeden dinliyordu.

Loire kıyısında sahip olduğu ve otuz işçinin eskiden kavakların dikildiği yerleri doldurup düzleştirdiği muhteşem çayırlığa geldiklerinde Grandet,

— Üstat Cruchot, dedi, bir kavağın kapladığı alana bakın.

— Jean, diye bağırdı bir işçiye, senin aletle ölç, her yanından.

— Otuz iki ayak,¹² dedi işçi ölçtükten sonra.

Grandet, Cruchot'ya,

— Kaybedilmiş otuz iki ayak, dedi. Burada üç yüz kavağım vardı, öyle değil mi? Oysa üç yü... yüz kere otuz i...

12 Yaklaşık otuz santimlik ölçü birimi (ç.n.)

iki aya... ayak bana beş yüz balya kuru ota ma... mal... mal olu... oluyordu; kenardakiler için de bunun iki katını ekle-yin, beş yüz balya; orta sıralar da bir o kadar eder. Yani üç bin bal... balya kuru ot diyelim.

— Peki o zaman! dedi Cruchot dostuna yardım etmek için, üç bin balya ot yaklaşık bin sekiz yüz frank eder.

— İ... iki bin deyin siz ona, üç dört yüz franklık da yeni çayır var. Şimdi yıl... yılda i... iki bin fra... frangı... kırk yıl.. yılda sizin çok iyi bildiğiniz bi... bile.. bileşik fa... faizle bir-likte ne ge... getir... getireceğini he... hes... hesaplayın.

— Yüz bin frank diyelim, diye yanıtladı noter.

— Peki! diye devam etti bağcı kekelemeden, iki bin beş yüz kavak ağacı bana kırk yılda yetmiş beş bin frank ka-zandırmazdı. Burada zarar var. Bunu ben fark ettim! dedi Grandet horozlanırcasına.

— Jean, Loire kıyısı dışında kalan oyukları dolduracak-sın, kıyıya satın aldığım kavakları dikeceksin. Onları nehir kenarına diktiğinde masraflarını hükümet karşılar, diye ek-ledi Cruchot'ya dönüp burnundaki uru gülümsemelerin en alaycısından geri kalmayacak şekilde hafifçe kımıldatarak.

Afallayan Cruchot, Grandet'nin bu planına hayran kal-mıştı.

— Bu çok açık, dedi, kavaklar sadece bereketsiz toprak-lara ekilmeli.

Fıçıçı,

— *Evet mösyö*, diye yanıtladı.

Babasının hesaplamalarını dinlemeyen Eugénie Loire'ın muhteşem manzarasına bakıyordu; ama Üstat Cruchot'nun Grandet'ye yönelttiği şu sözlere kulak kabarttı,

— Bak sen! Demek Paris'ten bir damat getirttiniz? Tüm Saumur yeğeninizi konuşuyor. Grandet Baba, yakında bir evlilik sözleşmesi hazırlayacak mıyım?

— Sa... sabah bana bu... bunu söylemek için mi dışarı çıktınız?! diye karşılık verdi Grandet, urunu hafifçe kımıl-da-

tıp bu düşüncesini pekiştirerek. Tamam o zaman! Eski dostum, açık ko... konu... konuşacağım! Ve size öğrenmek istediğiniz şeyi söyleyeceğim: Bakın, kızımı ku... kuzeniyle ev... evlendirmek yerine Loire'a at... atmayı tercih ederim; bunu herkese sö... söyleyebilirsiniz. Ama hayır, bırakın de... dedi... dedikodu etsinler.

Bu yanıt Eugénie'nin gözlerini kararttı. Yüreğinde filizlenmeye başlayan uzak umutlar aniden çiçeklendi, boy verdi, birbirlerine yakınladı, bir çiçek demeti oluşturdu ve kesilip yere düştü. Dünden beri Charles'a ruhları birleştiren tüm mutluluk bağlarıyla bağlanmıştı, artık ıstırap bu bağları güçlendirecekti. Kadınların soylu kaderinde servetin ihtişamından ziyade kederin görkeminden etkilenmek yok mudur? Babasının ruhunda var olan o babalık duygusu, yüreğinde nasıl sönmüş olabilirdi? Charles'ın suçu neydi? Gizemli sorulardı bunlar! Derin bir gizem olarak doğmakta olan aşkı, daha şimdiden bilinmezliklerle doluyordu. Titreyerek kendini toparladı ve kendisine neşe veren o eski kasvetli sokağa ulaştığında, onu hüznü bir halde buldu, zamanın ve nesnelerin bu sokağa bıraktığı melankoliyi içine çekti. Aşkın öğrettiği hiçbir şeyden mahrum değildi. Eve birkaç adım kala babasının önüne geçti ve kapıyı çaldıktan sonra onu bekledi. Ama noterin elinde şeridi hâlâ açılmamış bir gazete gören Grandet ona,

— Hisse senetleri ne âlemde? diye sordu.

— Grandet, siz beni dinlemiyorsunuz ki. Hemen satın alın, hâlâ iki yılda yüzde yirmi kazanabilirsiniz, ayrıca faiz oranları muhteşem, seksen bin frank yılda beş bin frank getiriyor. Şu an sekiz buçuk franktalar.

Çenesini ovuşturarak Grandet,

— Bunu düşünceğiz, dedi.

Noter buna karşılık olarak,

— Aman Tanrım! dedi.

— Yine ne var?! dedi Grandet, gazeteyi gözlerine yaklaştıran ve kendisine, “Şu başlığı okuyun,” diyen Cruchot'ya.

Paris'in en saygın tüccarlarından biri olan Mösyö Grandet dün her zamanki gibi borsaya uğradıktan sonra beynine bir kurşun sıkarak intihar etti. Ulusal Meclis'e istifasını göndermiş ve aynı şekilde Ticaret Mahkemesi'ndeki görevlerinden de istifa etmişti. Komisyoncusu Mösyö Roquin'in ve noteri Mösyö S.'nin iflasları onun mahvına neden oldu. Bununla birlikte Mösyö Grandet'nin itibarı ve güvenilirliği onun Paris'in ticari çevrelerinde destek bulmasını sağlayacak kadar yüksekti. Bu son derece onurlu insanın ilk umutsuzluk deneyimine teslim olması üzüntü vericidir vs.

Bağcı, notere,

— Bundan haberim var, dedi.

Bu sözler noterlik soğukkanlılığına rağmen Üstat Cruchot'nun donakalmasına yol açtı. Parisli Grandet'nin belki de Saumurlu Grandet'ye birkaç milyon için boşuna yalvardığını düşündüğünde sırtının buz kestiğini hissetti.

— Ama oğlu dün çok neşeliydi...

— Henüz hiçbir şey bilmiyor, diye yanıtladı sükûnetini muhafaza eden Grandet.

Her şeyi anlayan Cruchot da Bonfons'un içini rahatlatmaya giderken,

— Hoşça kalın, Mösyö Grandet, dedi.

İçeri giren Grandet sofranın hazır olduğunu gördü. Eugénie'nin, gizli bir kederin insanda yol açtığı o yoğun yürek dolgunluğunu boşaltmak için boynuna sarıldığı Madam Grandet, şimdiden yüksek iskemlesine oturmuş, kış için elbise kolu örüyordu.

Basamakları dörder dörder inen Nanon,

— Sofraya oturabilirsiniz, dedi, çocuk melekler gibi uyuyor. Gözleri kapalıyken ne kadar da zarif! Odasına girip selendim. Ama hiç yanıt vermedi.

— Bırak uyusun, dedi Grandet; bugün kötü haberler alacağı için kaçta kalksa çok erken olacak.

— Ne oldu ki? diye sordu Eugénie, kahvesine babasının boş zamanlarında bizzat kesmekten keyif aldığı ve ağırlığının kaç gram olduğu bilinmeyen iki küçük şekeri atarken. Bu soruyu sormaya cesaret edememiş olan Madam Grandet kocasına baktı.

— Babası kafasına bir kurşun sıkmış.

— Amcacığım!

— Zavallı delikanlı! diye haykırdı Madam Grandet.

— Evet, zavallı! dedi Grandet, tek meteliği bile yok.

Nanon yumuşak bir ses tonuyla,

— Ama krallar gibi uyuyor, diye karşılık verdi.

Eugénie yemeğini yarıda bıraktı. Sevdiği erkeğin başına gelen felaket yüzünden merhametin bir kadının tüm bedenine ilk kez yayıldığı andaki gibi sıkıştı yüreği.

— Amcanı tanı mıyordun ki, dedi altın külçelerini seyrettiği andakine benzer bir şekilde, aç bir kaplan gibi gözlerini kızına çeviren babası, neden ağlıyorsun?

Nanon,

— Ama mösyö, dedi, kendisini nelerin beklediğini bilmeden safça uyuyan o zavallı delikanlıya kim merhamet duymaz ki?

— Nanon, seninle konuşmuyorum, kapa çeneni.

O anda seven bir kadının duygularını asla belli etmemesi gerektiğini anlayan Eugénie cevap vermedi.

— Madam Grandet, umarım ben dönene kadar ona bir şey söylemezsiniz. Yol üzerindeki çayırlarımın hendeğini düzenlemem gerek. Öğle yemeğine geldiğimde yeğenime başına gelenleri anlatacağım. Sana gelince Matmazel Eugénie, bu fiyakalı delikanlı için ağlıyorsan bu kadarı yeter kızım; kısa süre sonra Hindistan'a gidecek. Onu bir daha hiç görmeyeceksin...

Şapkasının yanındaki eldivenlerini alan Grandet onları her zamanki sakinliğiyle parmaklarının üzerine yerleştirdi ve dışarı çıktı.

Annesiyle baş başa kalan Eugénie,

— Ah! Anne, nefes alamıyorum! Hiç bu kadar acı çekmemiştim! diye haykırdı.

Kızının yüzünün solduğunu gören Madam Grandet pencereyi açıp temiz hava almasını sağladı.

Eugénie,

— Şimdi daha iyiyim, dedi.

O zamana kadar dingin ve soğukkanlı görünen bir kişilikteki bu gerginlik Madam Grandet'nin dikkatini çekti. Kızına anne şefkatinin içten sezgisiyle baktı ve her şeyi anladı. Gerçekten de doğanın bir yanılgısı nedeniyle birbirlerine yapışık doğan o Macar ikizler¹³ bile pencerenin kenarında, kilisede hep birlikte oturan, aynı gökyüzünün altında birlikte uyuyan bu anne kız kadar yakın olamazdı.

— Zavallı kızım! dedi Eugénie'nin başını göğsüne yaslamak için kendisine çeken Madam Grandet.

Bu sözler üzerine, başını kaldıran genç kız annesine bakarak gizli düşüncelerini sezmeye çalıştı ve ona sordu:

— Onu niye Hindistan'a gönderelim ki? Bahtsızsa burada kalması gerekmez mi? O bizim en yakın akrabamız değil mi?

— Evet çocuğum, öyle olması gerek, ama babanın da gerekçeleri var, onlara saygı duymalıyız.

Anne yüksek iskemlesine, kızı da küçük koltuğuna oturdu, çalışmaya başladılar. Ama annesinin kendisini hayran olunacak derecede iyi anlamasının yarattığı minnet duygusuyla yüreği sıkışan Eugénie onun elini öptü ve,

— Anneciğim, ne kadar iyisin! dedi. Bu sözler yaşlı annenin uzun yıllardır çektiği acılarla kırılgan yüzünü ışıldattı.

— Onu sen de sevmedin mi? diye sordu Eugénie.

Sadece bir gülümsemeyle yanıt veren Madam Grandet bir anlık sessizlikten sonra alçak sesle,

— Ona şimdiden âşık mı oldun? Bu hiç de hayra alamet değil, dedi.

13 1701-1723 yılları arasında yaşamış ve pelvis bölgelerinden yapışık olan ikizler. (ç.n.)

— Ama neden? Onu sen beğendin, Nanon beğendi, ben neden beğenmeyecekmişim? Hadi anne, kahvaltısı için sofrayı hazırlayalım.

İşini yarıda bıraktı, aynı şekilde elindeki işi bırakan annesi de ona,

— Sen delisin! dedi.

Ama kızının deliliğini paylaşarak haklı çıkarmak hoşuna gitti. Eugénie, Nanon'a seslendi.

— Matmazel, yine ne istiyorsunuz?

— Nanon, öğlene krema yaparsın, değil mi?

— Ah peki! Öğlene yetiştiririm.

— Tamam, ona sert bir kahve yap; Mösyö des Grassins'e Paris'te kahvenin çok sert içildiğini söylediğini duydum. Bolca kahve koy.

— Peki kahveyi nereden bulmamı bekliyorsunuz?

— Satın al.

— Ya mösyöyle karşılaşsam?

— O çayırlarına gitti.

— Hemen gidiyorum. Ama Mösyö Fesard bana mumu verirken üç müneccimlerin bizim evde olup olmadığını sordu. Tüm şehir bu hareketliliğimizden haberdar olacak.

Madam Grandet,

— Baban fark ederse bizi dövebilir, dedi.

— Tamam, dövsün, biz de tekmelerini diz çökerek yeriz.

Madam Grandet gözlerini tavana çevirdi. Nanon başlığını alıp dışarı çıktı. Eugénie masaya beyaz örtü serdi ve oyalanmak için tavan arasındaki iplere astığı üzüm salkımlarından birkaçını almaya gitti. Kuzenini uyandırmamak için koridoru hafif adımlarla geçerken dudaklarından eşit aralıklarla yayılan soluk alışverişini dinlemekten kendini alamadı.

İçinden,

— Felaket uykusunun başında nöbet tutuyor, dedi.

Asma yapraklarının en yeşillerini aldı, üzümlerini deneyimli bir aşçı gibi zarifçe düzenledi. Mutfaktan babasının

sayıp bıraktığı armutları aldı ve onları yaprakların arasına piramit şeklinde dizdi. Gidiyor, geliyor, salonu arşınıyor, sıçıyordu. Bütün evi yağmalamak istiyordu ama her şeyin anahtarı babasındaydı. Nanon'un iki taze yumurtayla geldiğini gören Eugénie onun boynuna sarılmak istedi.

— Landeli çiftçinin sepetinde yumurtalar vardı; ondan istedim, o ihtiyar da gönlümü kazanmak için bunları verdi.

Eugénie kahvenin piştiğini görmek, kalkan kuzeninin çıkardığı sesleri duymak için işini yirmi kere yarıda bıraktığı iki saatlik titiz bir hazırlıktan sonra, sade, pek de pahalıya mal olmayan, ama evin her zamanki alışkanlıklarına fazlasıyla ters düşen bir öğle yemeği hazırlamayı başardı. Öğle yemeği ayakta yenirdi. Herkes biraz ekmek, bir meyve ya da tereyağı ve bir bardak şarap alırdı. Babası o an çıkagelse, şöminenin yanına kurulmuş masayı, kuzeninin oturacağı yere çekilmiş koltuklardan birini, iki tabak dolusu meyveyi, yumurta fincanını, beyaz şarap şişesini, ekmeği ve bir fincan tabağına yığılmış şekerleri görse, babasının kendisine nasıl bir ifadeyle bakacağını düşünen Eugénie'nin tüm bedeni titredi. Kuzeninin öğle yemeğini babasının dönüşünden önce yiyip yiyemeyeceğini hesaplamak için sık sık saate bakmaya başladı.

Madam Grandet,

— İçin rahat olsun Eugénie, baban gelirse tüm sorumluluğu üzerime alacağım, dedi.

— Ah! Anneciğim, senin değerini bilememişim!

Odasını şarkılar mırıldanarak defalarca arşınlayan Charles nihayet aşağı indi. Ne mutlu ki saat henüz on birdi. İskoçya'ya giden soylu kadının şatosundaymış gibi şık giyinmişti. Gençliğe çok yakışan ve Eugénie'ye hüznü bir sevinç yaşatan o nazik ve güleç ifadesiyle salona girdi. Anjou'ya dair hayallerinin yıkılmasını kötü bir şaka gibi karşılamıştı. Neşeyle yengesine yaklaştı:

— Yengeciğim, geceyi iyi geçirdiniz mi? Ya siz kuzinim?

— Evet mösyö, ya siz? dedi Madam Grandet.

— Ben de mükemmel bir gece geçirdim.

Eugénie,

— Mösyö, acıkmış olmalısınız, masaya buyurun, dedi.

— Ama ben öğleden önce, yani kalktığımda asla yemek yemem. Yine de berbat bir yolculuk geçirdiğim için kararı size bırakıyorum. Zaten... Breguet'nin yaptığı saatini çıkardı. Bak sen, ama saat daha on bir! Çok erkenciyim.

— Erkenci mi?! dedi Madam Grandet.

— Evet. Eşyalarımı düzenlemek isterdim aslında. Tamam! Ne olursa olsun, bir tavuğu, bir kekliği memnuniyetle yerim.

— Meryem Ana! diye bağırdı bu sözleri duyan Nanon.

Biriktirdiği bütün parasını bir keklik almak için harcayabileceğini düşünen Eugénie içinden,

— Bir keklik! dedi.

— Gelin oturun, dedi yengesi.

Züppe genç kendini, divanına yerleşen güzel bir kadın gibi koltuğuna bıraktı. İskemlelerini alan Eugénie ve annesi onun yanına, şöminenin önüne oturdu.

— Hep burada mı oturursunuz? dedi salonu gün ışığında akşamkinden daha çirkin bulan Charles.

— Bağbozumları dışında hep burada otururuz, diye yanıtladı Eugénie ona bakarak. O zaman Nanon'a yardım etmeye gider ve hepimiz Noyers Manastırı'nda kalırız.

— Hiç dolaşmaya çıkmaz mısınız?

Madam Grandet,

— Bazı pazar günleri, eğer hava güzelse, ikindi ayininden sonra köprüye ya da ekin biçenleri seyretmeye gideriz, dedi.

— Burada tiyatro var mı?

— Tiyatroya gitmek, komedyenleri görmek mi?! diye haykırdı Madam Grandet. Ama mösyö, bunun büyük bir günah olduğunu bilmiyor musunuz?

— Alın, dedi yumurtaları getiren Nanon, rafadan.

— Ah! Taze yumurta! dedi lükse alışkın insanlar gibi, artık kekliği düşünmeyen Charles. Ama bu muhteşem! Sevgili çocuğum, tereyağınız da vardır, öyle değil mi?

— Ah! Tereyağı! dedi Nanon. O halde galeta yiyemeyeceksiniz.

— Hadi Nanon tereyağı getirsene! diye bağırdı Eugénie.

Genç kız kuzenini inceliyor, Parisli duyarlı bir işçi kızın masumiyetin kazandığı bir melodramı izlerken aldığı keyfi yaşıyordu. Doğrusu bu ya, kibar bir anne tarafından yetiştirilmiş, modayı takip eden bir kadın tarafından kusursuzlaştırılmış Charles'ın, tıpkı genç bir züppeninki gibi cilveli, zarif, ince tavırları vardı. Bir genç kızın merhameti ve sevecenliği gerçekten de manyetik bir etkiye sahiptir. Bu yüzden, kuzeninin ve yengesinin ilgi odağı olduğunu fark eden Charles, içine âdeta sel gibi akan duyguların yarattığı etkiden kaçamadı. Eugénie'ye iyiliği, okşayışları yansıtan, gülümsediği izlenimini veren parıl parıl gözlerle baktı. Eugénie'yi hayranlıkla izlerken, bu arı yüzün hatlarının eşsiz ahengini, masum ifadesini, yeni aşk düşüncelerinin parıldadığı, ama arzusunun şehveti henüz bilmediği o gözlerdeki büyümlü aydınlığı fark etti.

— Baksanıza sevgili kuzinim, şık tuvaletinizle operadaki büyük locada olsaydınız yengem haklı çıkardı; erkeklerde arzuların, kadınlarda ise kıskançlıkların günaha sevk ettiği o duyguları uyandırırdınız.

Bu iltifat Eugénie'nin yüreğini sıkıştırdı ve söylenenlerden hiçbir şey anlamasa da onu sevinçle heyecanlandırdı.

— Ah! Kuzenim, demek taşralı zavallı bir kızla alay etmek istiyorsunuz.

— Kuzinim, beni tanısaydınız alay etmekten tiksindiğimi bilirdiniz, alay yüreği sarsar, tüm duyguları incitir, dedi ve tereyağlı ekmeğini büyük bir iştahla yuttu. Hayır, muhtemelen başkalarıyla alay edecek kadar zeki değilim ve bu kusur bana çok zarar veriyor. Paris'te bir insanı, “O iyi yüreklidir,” diyerek mahvetmek mümkündür. Bu cümle o zavallı gencin

bir gergedan gibi ahmak olduğu anlamına gelir. Ama ben karşıma çıkanı otuz adımdan ilk vuruşta öldürecek kadar zengin ve tanınmış biri olduğum için, alay bana saygı duyar.

— Yeğenim, söyledikleriniz, temiz bir yüreğin ifadesi.

— Yüzüğünüz çok güzel, dedi Eugénie, bakmamda bir sakınca var mı?

Charles yüzüğünü çıkarıp elini uzattı ve parmaklarının ucu kuzeninin pembe tırnaklarına hafifçe değen Eugénie kızardı.

— Anne, baksanıza, işçiliğı ne kadar güzel!

— Eh! Som altından, dedi kahveyi getiren Nanon.

İçi parlatılmış ve kenarında külrengi bir püskül olan, dibe çökmüş kahvenin kaynayan sıvının yüzeyine çıktığı derin dikdörtgen çanağı görünce gülmeye başlayan Charles,

— Bu da nedir? diye sordu.

— Kaynamış kahve, dedi Nanon.

— Ah! Yengeciğim, buradan giderken ardımda işinize yarayacak bazı izler bırakacağım. Çok geçmişte yaşıyorsunuz! Size cezvede Chaptal usulü güzel bir kahve yapmayı öğreteceğim, dedi ve Chaptal usulü kahvenin nasıl yapılacağını anlatmaya çalıştı.

— Bak sen! Bu kadar ayrıntı varsa bunu öğrenmek bir ömür sürer, dedi Nanon. Böyle bir kahveyi asla yapamam. Zaten ben kahveyi yaparken ineğimizin otunu kim toplayacak?

— Ben toplarım, dedi Eugénie.

— Kızım! dedi annesi Eugénie'ye bakarak.

Bu bahtsız genç adamın üzerine çökmeye hazırlanan felaketi hatırlatan bu söz üzerine üç kadın sustu ve Charles kendisine acıma duygusu ile bakmalarından çok etkilendi.

— Kuzinim, neyiniz var? diye sordu.

Madam Grandet konuşmaya hazırlanan Eugénie'ye,

— Şiişt! dedi. Kızım, bildiğın gibi Mösyö... ile baban konuşacaktı.

— Mösyö Charles, dedi genç Grandet.

— Ah! Demek adınız Charles! Ne güzel bir isim, diye haykırdı Eugénie.

Hissedilen felaketler neredeyse her zaman başa gelir. Yaşlı fıçıcinın geri döneceğini ürpererek düşünen Nanon, Madam Grandet ve Eugénie kapı tokmağının, tonlamasını çok iyi bildikleri sesini duydular.

Eugénie,

— İşte babam geldi, dedi.

Fincan tabağını kaldırarak içindeki şekerin birkaç parçasını örtünün üzerine bıraktı; Nanon yumurta tabağını götürdü; Madam Grandet ürkmüş bir maral gibi doğruldu. Bu panik hali Charles'ı şaşırtmış olmalıydı.

— İyi de neyiniz var? diye sordu.

Eugénie,

— Babam geldi! dedi.

— Bunda ne var ki?

İçeri giren Mösyö Grandet keskin bakışlarını masaya, Charles'a çevirdi ve her şeyi gördü.

— Ah! Şuraya bakın! Yeğeninize mükemmel bir ziyafet veriyorsunuz! Güzel, çok güzel, çok çok güzel! Kedi çatıya çıkınca fareler aşağıda dans eder.

— Ziyafet mi? diye düşündü bu evin düzeninden ve âdetlerinden şüphelenmeye başlayan Charles.

— Nanon, bardağımı getir, dedi Grandet.

Eugénie bardağı getirdi. Yeleğinin cebinden boynuz saplı, geniş ağızlı bir bıçak çıkaran Grandet ekmeği kesti, biraz tereyağı alıp üzerine sürdü ve ayakta yemeye başladı. O sırada Charles kahvesine şeker atıyordu. Şeker tanelerini fark eden Grandet Baba rengi solan karısına dikkatle baktı ve üç adım atarak kulağına eğildi:

— Bu kadar şekeri nereden buldunuz? dedi.

— Evde kalmamıştı, Nanon Fessard'dan aldı.

Bu suskun sahnenin üç kadında nasıl derin bir ilgi uyardığını tasavvur etmek mümkün değildir. Nanon olayların

nasıl gelişeceğini görmek için mutfağından ayrılmıştı ve salona bakıyordu.

Yudumladığı kahvesinin tadını acı bulan Charles şeker arandı.

— Yeğenim, ne istemiştiniz? dedi Grandet.

— Şeker.

— Süt ekleyin, tadını yumuşatacaktır.

Eugénie fincan tabağını alıp masanın üzerine koyarken babasına sakın bir ifadeyle baktı. Sevgilisinin kaçışını kolaylaştırmak için ipek merdivene zayıf kollarıyla destek veren Parisli bir kız, hiç kuşkusuz fincan tabağını masaya koyan Eugénie kadar cesur davranamazdı. Sevgilisi, morarmış her damarı gözyaşlarıyla, öpücüklerle yıkanacak ve hazla iyileşecek olan güzel kolunu gururla gösteren Parisli kızı ödüllendirirken, Charles yaşlı fıçıcının bakışlarıyla yıldırım çarpmışa dönen kuzininin yüreğini sıkıştıran derin sarsıntıların sırrını asla çözemeyecekti.

— Karıcığım, sen yemiyor musun?

Zavallı köle birkaç adım attı, bir parça ekmeği acınacak bir hareketle kesti ve bir armut aldı. Babasına cüretkâr bir ifadeyle üzüm uzatan Eugénie ona,

— Baba, ayırdığım üzümlerin tadına baksana, dedi. Kuzenim, siz de alırsınız, öyle değil mi? Bu güzel salkımları sizin için getirdim.

— Ah! Yeğenim, biri bunları durdurmazsa sizin için tüm Saumur'ü yağmalayacaklar. Yemeğinizi bitirdiğinizde birlikte bahçeye çıkacağız; size anlatacağım kederli şeyler var.

Eugénie ve annesi Charles'a, onun anlamakta zorlanmayacağı bir ifadeyle baktılar.

— Amca, kederli derken neyi kastediyorsunuz? Zavallı annemin ölümünden sonra... Bu sözlerin ardından sesi yumuşadı. Başına bir felaket gelmesi mümkün değil...

— Yeğenim, Tanrı'nın bizi hangi kederlerle sınamak istediğini kim bilebilir? dedi yengesi.

— Vıdı vıdı vıdı, dedi Grandet, işte zırvalamalar başlıyor. Yeğenim, zarif beyaz ellerinizi görmek beni üzüyor. Ona doğanın kollarının ucuna yerleştirdiği ellerini gösterdi. İşte frank toplamaya uygun eller! Ayaklarınızı kâğıt paralarımızı koymak için kullandığımız cüzdanların üretildiği deriye uzatmak üzere yetiştirilmişsiniz. Kötü! Çok kötü!

— Amca, ne demek istiyorsunuz? Söylediklerinizden hiçbir şey anlamadım.

— Gelin, dedi bıçağını şakırdatarak kapatan ve bardağında kalan beyaz şarabı içtikten sonra kapıyı açan Grandet.

— Kuzenim, metin olun!

Genç kızın ses tonuyla dehşet içinde donakalan Charles ölümcül endişelere kapılarak ürkütücü amcasını izledi. Küçük nemli bahçede oynanacak sahnenin iki aktörünü en azından seyretmek için karşı konulmaz bir merak duyan Eugénie, annesi ve Nanon mutfağa girdiler. Yeğeniyle sessizce yürüyen Grandet için, Charles'a babasının öldüğünü söylemek pek de zor bir iş değildi ama onun meteliksiz kaldığını bildiğinden bir tür acıma hissi duyuyor ve bu acımasız gerçeğin bu ifadesini yumuşatmanın bir yolunu arıyordu: “Babanızı kaybettiniz!” Aslında bunu söylemek hiç de zor değildi: Babalar çocuklarından önce ölür. Ama “Tüm servetinizi kaybettiniz!” sözlerinde dünyanın tüm bahtsızlıkları bir araya geliyordu. Bu yüzden, Grandet ortadaki, kumun ayaklarının altında gıcırdadığı ağaçlık yolu üç kez turladı. Hayatın önemli anlarında ruhumuz hazların ve kederlerin kaynaştığı mekânlara sıkıca sarılır. Bu yüzden, Charles bu küçük bahçenin şimşirlerini, solmuş ve dökülen yaprakları, duvarların göçüklerini, meyve ağaçlarının tuhafliklerini, hafızasını güçlendirmekte kullandığı yöntem sayesinde, bu önemli ana sonsuza dek karışacak ve hafızasına kazınacak ayrıntıları, özel bir dikkatle inceliyordu.

— Hava çok sıcak, çok güzel, dedi havayı kuvvetle içine çeken Grandet.

— Evet amca, ama neden...

— Tamam evlat! Sana vereceğim kötü haberler var. Baban çok hasta...

— O zaman neden buradayım? Nanon, araba çağır, diye bağırdı, ardından, burada bir araba bulabilirim, öyle değil mi? diyerek hiç kımıldamadan duran amcasına döndü.

— Atlar, arabalar bir işe yaramaz.

Sessiz kalan Charles'ın yüzü soldu ve gözleri donuklaştı.

— Evet, zavallı evladım, tahmin edeceğin gibi baban öldü. Bu daha hiçbir şey. Daha önemli bir şey var, kafasına kurşun sıkılmış...

— Babacığım!

— Evet ama bu daha hiçbir şey. Gazeteler sanki hakları varmış gibi bu konuyla ilgili yorumlar yapıyor. Al...

Cruchot'nun gazetesini ödünç almış olan Grandet ölümcül başlığı Charles'ın gözlerine uzattı. O anda, henüz çocuk, henüz duyguların naifçe geliştiği bir çağda olan delikanlı gözyaşlarına boğuldu. “Tamam, işler yolunda,” dedi Grandet içinden. “Gözleri beni ürkütüyordu. Ağladığına göre rahatlayacak.”

— Zavallı yeğenim, bu da hiçbir şey, diye devam etti Charles'ın kendisini dinleyip dinlemediğini bilmeyen Grandet, sonunda teselli bulacaksın, ama...

— Asla! Asla! Bu doğru olamaz! Bu doğru olamaz! Babacığım! Babacığım!

— Seni mahvetti, meteliksiz kaldın.

— Umurumda değil! Babam... babam nerede?

Ağlamalar ve hıçkırıklar duvarlara çarpıp korkunç bir şekilde yankılandı. İçleri acıyan üç kadın da ağlıyordu çünkü gözyaşları da gülüşler kadar bulaşıcı olabilir. Amcasını dinlemeyi bırakan Charles kendini avlunun dışına attı, merdiveni bulup odasına çıktı ve akrabalarının uzağında dilediğince ağlamak için kendini yatağa atıp yüzünü çarşafa bastırdı.

— İlk sağanağın dinmesini beklemek gerekiyor, dedi salona dönen Grandet.

Hemen salona dönen Eugénie ve annesi, gözlerini kuruladıktan sonra titreyen ellerle çalışmaya başlamışlardı.

Grandet,

— Ama bu genç adam hiçbir işe yaramaz, paradan çok ölümlerle ilgileniyor, dedi.

Eugénie babasının kederlerin en kutsalından böyle söz etmesi karşısında titredi. O andan itibaren babasını yargılamaya başladı. Charles'ın hıçkırıkları hafiflese de duvarları ses geçiren bu evin içinde yankılanmaya devam ediyordu ve yer altından geldiği izlenimini veren iniltileri yavaş yavaş hafifleyerek akşama kadar sürdü.

Madam Grandet,

— Zavallı genç adam! dedi.

Bu talihsiz haykırışı duyan Grandet Baba karısına, Eugénie'ye ve şekerliğe baktı; bahtsız yeğeni için verilen olağanüstü ziyafeti hatırlayıp salonun ortasına dikildi.

— Bak sen! dedi her zamanki sükûnetiyle. Madam Grandet, savurganlıklarınıza devam etmeyeceğinizi umuyorum. Size paramı bu tuhaf gence tıka basa şeker yedirmeniz için vermiyorum.

— Annemin suçu yok, dedi Eugénie, bunu ben...

— Bana karşı çıkmanın nedeni yaşının yeterince ilerlediğini sanman mı? Bunu bir düşün, Eugénie...

— Baba, kardeşinizin oğlu sizin evinizde...

— Vıdı vıdı vıdı vıdı, dedi fıçıcı dört farklı vurguyla. Kardeşimin oğlu şöyle, yeğenim böyle. Charles'ın bize hiçbir yararı yok; cebinde metelik kalmadı. Babası iflas etti. Ve bu züppe ağlayıp sızladıktan sonra buradan çekip gidecek; onun evimin düzenini bozmasını istemiyorum.

— Baba, iflas etmek ne demek? diye sordu Eugénie.

— İflas etmek insan onurunu lekeleyen işlerden en onursuzunu yapmaktır!

— Bu, büyük bir günah olmalı, kardeşimiz lanetlenecek, dedi Madam Grandet.

— İşte yine zırvalamaya başladın, dedi omuzlarını silken Grandet.

Ve devam etti:

— Eugénie, iflas etmek ne yazık ki yasanın himaye ettiği bir hırsızlıktır. İnsanlar onurlu ve dürüst olduğuna inanıp ellerindeki avuçlarındakileri Guillaume Grandet'ye verdiler, o da hepsini aldı ve onlara gözyaşlarından başka bir şey bırakmadı. Yol kesen soyguncular iflas eden birinden daha makbuldür. Soyguncu kellesini ortaya koyup size saldırır, kendinizi savunabilirsiniz, ama diğeri... Netice itibarıyla Charles'ın onuru lekелendi.

Bu sözler zavallı kızın asil yüreğine tüm ağırlıklarıyla yüklenip orada yankılandı. Bir ormanın derinliklerinde açan bir çiçek ne kadar zarifse o da o kadar saf olduğundan, bu dünyanın özlü sözlerinden, aldatıcı yargılamalarından, yanıltmacalarından haberdar değildi. Bu yüzden, babasının çaresizlikten kaynaklanan bir iflas ile hileli iflas arasındaki farka değinmeden yaptığı bu acımasız açıklamayı benimsedi.

— Peki ama babacığım, bu felaketi önleyemediniz mi?

— Kardeşim bana başvurmadı. Zaten iki milyon frank borcu vardı.

— Bir milyon ne demek, baba? diye sordu, istediği şeyi çarçabuk elde edeceğini sanan bir çocuğun naifliğiyle.

— İki milyon, dedi Grandet, iki milyon frank, beş frank için beş tane bir frank gerekir.

— Tanrım! Tanrım! diye haykırdı Eugénie. Amcam iki milyona nasıl sahip olmuş? Fransa'da iki milyonu olan başka biri var mı?

Çenesini okşarken gülümseyen Grandet Baba'nın burnundaki ur genişlemiş gibi görünüyordu.

— Peki kuzenin Charles'a ne olacak?

— Babasının isteğine uyarak, servetini kazanmak için Hindistan'a gidecek.

— Peki oraya gidecek parası var mı?

— Yol masrafını ben karşılayacağım, tabii ki... şeye... evet, Nantes'a kadar.

Eugénie sıçrayarak babasının boynuna sarıldı.

Vicdanının biraz tedirgin ettiği Grandet'yi utandıracak bir şekilde öpücüklere boğuyordu.

— Bir milyon biriktirmek için çok zaman gerekir mi? diye sordu.

— Elbette! dedi fıçı, bir louis altınının ne olduğunu bilir misin? Bir milyon için ondan elli bin tane gerekir.

— Anne, onun için dokuz gün dua okuturuz.

Annesi,

— Ben de öyle düşünüyordum, dedi.

— İşte bu, para harcamak, diye haykırdı Grandet. Karşınızdakini para babası mı sanıyorsunuz?

O anda tavan arasında diğerlerinden daha kasvetli ve boğuk bir iniltinin yankılanmasıyla Eugénie ve annesi korkudan donakaldı.

Grandet,

— Nanon, git yukarıya bak, kendini öldürmesin, dedi. Ardından sözleri karşısında yüzleri solan karısına ve kızına dönerek, ben gidiyorum, saçmalık yok, dedi. Bugün yola çıkan Hollandalılarla görüşeceğim; ardından tüm bunlar hakkında konuşmak için Cruchot'ya uğrayacağım.

Grandet kapıyı çekip çıktığında, Eugénie ve annesi rahat bir soluk aldı. Eugénie bu sabaha kadar kendisini babasının yanında hiç bu kadar tedirgin hissetmemişti ama birkaç saatte duyuları ve düşünceleri her an değişiyordu.

— Anne, bir fıçı şarap kaç louis altına satılıyor?

— Duyduğum kadarıyla baban kendininkileri yüz elli iki yüz franga, bazen üç yüz franga satıyor.

— Bin dört yüz fıçı sattığında...

— Kızım, bunun ne kadar tuttuğunu bilmiyorum, baban bana işlerinden hiç söz etmez.

— Peki o halde babamın zengin olması gerekmez mi?

— Olabilir. Ama Mösyö Cruchot bana iki yıl önce Froidfond'u satın aldığını söyledi. Orası onu zora sokmuş olabilir.

Babasının servetini hiçbir şekilde tahmin edemeyen Eugénie'nin hesaplamaları buraya kadardı.

Aşağı inen Nanon,

— Zavallı çocuk beni fark etmedi bile! dedi. Bir dana gibi yatağa uzanmış, Magdalalı Meryem gibi ağlıyor, tam bir kendini adanmışlık halinde! Bu zavallı genç adamın derdi nedir ki?

— Anne, hemen onu teselli etmeye gidelim, kapı çalarsa hemen aşağı ineriz.

Madam Grandet kızının sesinin karşı konulmaz tonu karşısında bir şey diyemedi. Eugénie yüceydi, o ise bir kadındı. Birlikte yürekleri çarparak Charles'ın odasına çıktılar. Kapı açıktı. Genç adam hiçbir şey görmüyor, hiçbir şey duymuyordu. Gözyaşlarına boğulmuş bir halde kesik kesik inliyordu.

Eugénie alçak sesle,

— Babasını ne kadar da seviyor! dedi.

Bu sözlerin vurgusundan farkında olmadan tutkulara kapılmış bir yüreğin umutlarını anlamamak imkânsızdı. Bunun üzerine ona annelere özgü bir ifadeyle bakan Madam Grandet kızının kulağına alçak sesle,

— Dikkat et kızım, ona âşık olacaksın, dedi.

— Ona âşık olmak mı? Ah! Babamın söylediklerini duymadın herhalde?

Başını çeviren Charles yengesini ve kuzinini gördü.

— Babamı, zavallı babamı kaybettim! Felaketini benimle paylaşırdı ikimiz bu durumu telafi etmek için birlikte çalışabilirdik. Tanrım! Temiz yürekli babacığım! Onu yeni-

den göreceğimden o kadar emindim ki, sanırım vedalaşırken ona soğuk bir şekilde sarıldım.

Hıçkırıklardan sözü yarım kaldı.

Madam Grandet,

— Onun için dua edeceğiz. Tanrı'nın iradesine boyun eğin, dedi.

— Kuzenim, metin olun! dedi Eugénie. Kaybınızın telafisi mümkün değil, bu yüzden artık onurunuzu kurtarmayı düşünün.

Eugénie, kadının her hususta, hatta teselli ettiğinde bile kullandığı o içgüdü, o ince düşüncesiyle kuzeninin dikkatini kendi üzerine çekerek kederini hafifletmek istiyordu.

— Onurum! diye bağırdı saçlarını ani bir hareketle geriye atan Charles. Ardından yatağında doğrulup kollarını kavuşturdu. Ah! Bu doğru, dedi. Amcam babamın iflas ettiğini söylemişti. Yürek parçalayıcı bir çığlık atıp yüzünü elleriyle gizledi. Kuzinim, beni yalnız bırakın! Tanrım! Tanrım! Babamı bağışlayın, çok acı çekmiş olmalı.

Bu toy, gerçek, hesapsız, art niyetsiz kederin ifadesinde ürkütücü bir dokunaklılık vardı. Bu, sıkılgan bir kederdi. Charles'ın kendisini yalnız bırakmaları için bir işaret yaptığını gördüklerinde, Eugénie ve annesinin temiz yürekleri bunu anladı. Aşağı inen iki kadın sessizce pencerenin kenarındaki yerlerine oturdular ve bir saat boyunca tek söz etmeden çalıştılar. Eugénie, genç kızların göz açıp kapayıncaya kadar her şeyi gördükleri o kaçamak bakışlarıyla genç adamın güzel taraklarını, makaslarını, altın kaplı usturalarını fark etmişti. Kuzeninin kederinin yanında gördüğü, şatafatın bu numuneleri Charles'ı belki de bir tezattan dolayı onun gözünde daha da ilginç kılmıştı. Sürekli sükûnete ve yalnızlığa gömülen bu iki varlığın hayalgücünü, daha önce hiç böyle ciddi bir olay, bu denli hüznü bir sahne meşgul etmemişti.

Eugénie,

— Anne, amcamın yasını tutacak mıyız? dedi.

Madam Grandet,

— Buna baban karar verecek, diye yanıtladı.

Yeniden sessizliğe gömüldüler. Eugénieilmeklerini bir gözlemcinin aklından geçen onca düşünceyi anlayacağı bir düzenlilikle atıyordu. Bu hayran olunası kızın ilk arzusu kuzeninin yasını paylaşmaktı. Saat dörde doğru ani bir tokmak sesi Madam Grandet'nin yüreğinde yankılandı.

Kızına,

— Babanın neyi var? dedi.

Bağcı neşeyle içeri girdi. Eldivenlerini çıkardıktan sonra, karaçam ve buhur kokusu yaymaması dışında Rus derisini andıran esmerleşmiş derisini zedeleyecek şekilde ellerini ovuşturdu. Salonu arşınıyor, saate bakıyordu. Nihayet sırrını açtı:

— Karıcığım, hepsini alt ettim, dedi kekelemeden. Şarabımız satıldı! Hollandalılar ve Belçikalılar bu sabah yola çıkıyorlardı; meydanda, hanlarının önünde aylak aylak gezinir gibi yaptım. Bildiğin üzere, aklıma o şey geldi. Bereketli bağların sahipleri hasatlarını stokluyor ve beklemek istiyorlar. Ben de onları engellemedim. Bizim Belçikalı umutsuzdu. Bunu fark ettim, pazarlık yapıldı, yarısı peşin olmak üzere fıçı başına üç yüz frank verdi. Parayı altın olarak ödedi, senetler imzalandı; işte sana altı louis. Üç ay sonra şarap fiyatları düşecek.

Bu son sözler, duyacak olsalar, o sırada meydanda toplanan ve Grandet'nin bu satışıyla mahvolan Saumurluları ürpertecek kadar sakın, ama derin bir alaycı ifadeyle söylenmişti. Bağcıların paniklemesi şarapların fiyatını yüzde elli düşürecekti.

— Baba, bu yıl bin fıçı şarabınız var, öyle değil mi? diye sordu Eugénie.

— Evet, *minnoşum*.

Bu sözcük yaşlı fıccının neşesinin en coşkun ifadesiydi.

— Toplam üç yüz bin frank eder.

— Evet, Matmazel Grandet.

— O zaman Charles’a rahatça destek olabilirsiniz.

Mene Tekel Ufarsin’i¹⁴ gören Belşatsar’ın şaşkınlığı ve kızgınlığı, artık hiç düşünmediği yeğeninin, kızının yüreğine ve hesaplamalarına yerleştiğini gören Grandet’nin buz gibi öfkesiyle kıyaslanamazdı.

— Bak sen! Bu züppe *evime* ayak bastığından beri her şey ters gidiyor. Şekerler alıyor, ziyafetler veriyorsunuz. Bunları kabullenemem. Sanırım, bu yaşında nasıl davranacağımı bilmem gerekir! Zaten ne kızımdan ne de kimseden ders alacak halim var. Yeğenim için uygun düşeni yapacağım; bu işe burnunuzu sokmamalısınız. Sana gelince Eugénie, bana ondan hiç söz etme, yoksa seni ne yapacağımı anlamam için, Nanon’la birlikte Noyers Manastırı’na gönderirim, hem de en geç yarın. Bu çocuk da nerede? Aşağı inmedi mi?

— Hayır dostum, diye yanıtladı Madam Grandet.

— Peki ne yapıyor?

Eugénie,

— Babası için ağlıyor, dedi.

Grandet söyleyecek söz bulamadan kızına baktı. O da biraz olsun babaydı. Salonda bir iki tur attıktan sonra devlet tahvillerine yatırım yapmayı düşünmek için hızla odasına çıktı. Kestirdiği beş bin dönümlük ormanı ona sekiz yüz bin frank kazandırmıştı. Bu meblağa kavakların parasını, geçen seneki ve bu seneki gelirlerini, ayrıca az önce sattığı şaraplardan gelen üç yüz bin frangı eklediğinde yaklaşık bir milyon üç yüz bin frangı oluyordu. Şu anda değeri 8.5 frank olan tahvillere yatıracağı paranın getireceği yüzde yirmi kazanç onu heveslendiriyordu. Kardeşinin ölüm haberini veren aynı gazeteye bakarak ne kazanacağını hesap-

14 Tevrat’ın Danyal kitabından. Son Bâbil hükümdarı olan Belşatsar bir ziyafette gövdesiz bir elin bir duvara bu üç sözcüğü yazdığını görür. Anlamını açıklaması için Danyal Peygamberi çağırır. Danyal şöyle yanıt verir: “*Mene* Tanrı senin krallığının günlerini saydı ve ona son verdi; *Tekel* terazide tartıldın ve eksik bulundun; *Peres* (Ufarsin) krallığın ikiye bölünerek Medler’le Perslere verildi.” (ç.n.)

larken, yeğeninin iniltilerini kulak kesilmese de duyuyordu. Nanon sofranın hazır olduğunu bildirmek için Grandet'nin duvarına vurdu. Kubbe tavanın altında ve merdivenin son basamağının arkasında kendine kendine, "Getirimi yüzde sekize çıkarmak, bu işe girişeceğim. İki yılda Paris'ten iki milyon franklık altın alacağım."

— Baksana! Yeğenim nerede?

— Yemek istemediğini söylüyor. Bu hiç de sağlıklı değil, dedi Nanon.

— Olsun, tasarruf etmiş oluruz.

— Elbette!

— Peh! Hep ağlayacak değil ya. Açlık kurdu ormandan çıkarırmış.

Yemek tuhaf bir şekilde sessizce yendi.

— Sevgili dostum, yas tutmamız gerek, dedi Madam Grandet sofra örtüsü kaldırılınca.

— Gerçekten de, Madam Grandet, para harcamak için ne icatlar çıkaracağınızı bilemiyorsunuz. Yas yürektedir, giyside değil.

— Ama bir kardeşin yasını tutmak kaçınılmazdır, kilisenin emri...

— Yas kıyafetinizi altı louis altınıınızla alın. Bana yakama takacağım siyah bir bant almanız yeter.

Eugénie hiçbir şey söylemeden bakışlarını tavana çevirdi. Uyuşmuş, bastırılmış ama aniden uyanmış cömertlik eğilimleri hayatında ilk kez sürekli inciniyordu. Görünürde monoton hayatlarının bin akşamına bedel olan o akşam vakti, kuşkusuz şimdiye kadar yaşadıklarından çok daha ürkütücüydü. Başını kaldırmadan çalışmaya devam eden Eugénie, Charles'ın dün küçümseyerek baktığı eşyalarla hiç ilgilenmedi. Madam Grandet giysi kolu ördü. Sonuçları ertesi gün Saumur'ü şaşırtacak olan hesaplamalara dalan Grandet, dört saat boyunca parmaklarını oynattı durdu. O gün eve kimse uğramadı. O sırada, tüm şehirde Grandet'nin

el çabukluğu, kardeşinin iflası ve yeğeninin gelişi yankılanıyordu. Saumur'ün büyük ve orta ölçekteki bağlarının sahipleri, ortak çıkarları hakkında konuşmak üzere, Mösyö des Grassins'in evine akın etmişlerdi ve kurnaz fıçıciya ağza alınmayacak sövgüler yağdırıyorlardı. Evde, grimsiye duvar tahtalarının önünde iplik eğiren Nanon'un çıkışı gürültüsünden başka bir ses duyulmuyordu.

— Çenemizi yormayalım, dedi Nanon beyaz ve kabuğu soyulmuş bademe benzeyen dişlerini göstererek.

Düşüncelerinden sıyrılan Grandet,

— Hiçbir şeyi boş yere kullanmamak gerek, diye yanıtladı.

Üç yıl sonra sekiz milyon frangı olacağını düşünüyor ve o altın halının üzerinde yürüyordu.

— Hadi yatalım. Yeğenime herkes adına iyi geceler dilemeye ve bir şey isteyip istemediğini sormaya gidiyorum.

Madam Grandet, Charles ve kocası arasında geçecek konuşmayı duyabilmek için birinci katın sahanlığında kalırken daha yürekli olan Eugénie iki basamak yukarı çıktı.

— Evet, yeğenim, acınız büyük! Ağlıyorsunuz, bu çok doğal. Baba babadır. Ama felaketleri sabırla karşılamak gerekir. Siz ağlarken ben sizinle ilgileniyorum. Gördüğünüz gibi iyi bir akrabayım. Hadi metin olun. Küçük bir kadeh şarap ister misiniz?

Saumur'de şarabın pek bir maliyeti yoktur; Hindistan'daki bir fincan çay gibi ikram edilir.

— Ama, diye devam etti Grandet, ışığınız yok. Bu çok kötü! Ne yaptığımızı görmemiz gerekir.

Grandet şömineye doğru yürüdü.

— Şuraya bak, kaliteli bir mum! diye haykırdı. Bunu nereden almışlar? Bu *zirzoplar* bu çocuğa yumurta pişirmek için evin tahtalarını bile sökerler.

Bu sözleri duyan anne ve kız odalarına döndüler, deliklerine kaçan korkmuş farelerin çabukluğuyla yataklarına uzandılar.

— Madam Grandet, demek bir hazineniz var? dedi karısının odasına giren Grandet.

— Dostum, dedi zavallı anne titreyen bir sesle, duamı ediyorum; bekleyin.

Grandet,

— Ulu Tanrı'na lanet olsun! diye homurdandı.

Gelecekteki bir yaşama hiç inanmayan cimriler için şu an her şeydir. Bu düşünce tarzı paranın yasalara, siyasete ve geleneklere her zamankinden daha fazla egemen olduğu bu döneme ürkütücü bir netlik kazandırır. Kurumlar, kitaplar, insanlar ve öğretiler toplumsal yapının on sekiz yüzyıldır temel aldığı gelecek yaşam inancını yozlaştırmak için işbirliği yapar, kompolar kurarlar. Tabut günümüzde pek de korkulmayan bir geçiş sürecinin aracıdır. Ölümlere yakılan ağıtların ötesinde bizi bekleyen gelecek, bugüne aktarılmıştır. *Per fas et nefas*,¹⁵ lüksün ve hazların yeryüzü cennetine ulaşmak, yürekleri taşlaştırmak ve tıpkı eskiden sonsuz servetler için çile çekenler gibi, bedenleri sınırlandırmak yaygın bir düşünce tarzıdır. Zaten bu düşünce insana, “Ne düşünüyorsun?” yerine, “Ne ödüyorsun?” diye soran yasalara kadar, her yere yerleşmiştir. Bu öğreti burjuvaziden halka aktarıldığında ülkenin hali ne olacaktır?

Yaşlı fıçı,

— Madam Grandet, duanı bitirdin mi? dedi.

— Dostum, senin için dua ediyorum.

— Ne güzel! İyi geceler. Yarın sabah konuşacağız.

Zavallı kadın dersini çalışmayan ve uyandığında öğretmenin öfkeli yüzüyle karşılaşacağını düşünen bir öğrenci gibi uyudu.

Korkusundan ve hiçbir şey duymamak için çarşıların altına girdiğinde, Eugénie geceliğini giymiş olarak, çıplak ayak yanına geldi ve onu alnından öptü.

— Ah! İyi yürekli anneciğim! Yarın ona her şeyden benim sorumlu olduğumu söyleyeceğim.

15 Lat. Doğru ya da yanlış olarak, haklı ya da haksız yere. (ç.n.)

— Hayır, seni Noyers'ye gönderir. Bu işi bana bırak, beni yiyecek hali yok ya.

— Anne, duyuyor musun?

— Neyi?

— Hâlâ *ağlıyor*.

— Kızım, hadi git yat. Döşeme nemli, ayaklarını üşüteceksin.

İşte zengin ve yoksul vâris kızın tüm yaşantısında ağırlığını hissettirecek o görkemli gün böyle geçti. Hiç bu kadar derin ve saf bir şekilde uyumamıştı. Doğruyu söylemek gerekirse, insanın yaşamdaki davranışları, gerçek olmalarına rağmen sıklıkla gerçek değilmiş gibi görünürler. Ama bunun nedeni, itkisel kararlarımızı bir tür psikolojik ışık altında değerlendirmeyi neredeyse her zaman ihmal etmemiz ve zihnimizde gizemli bir şekilde doğan, zorunluluk arz eden gerekçeleri açıklamaktan imtina etmemiz değil midir? Eugénie'nin derin tutkusu belki de en ince liflerinde çözümlenmeliydi, çünkü bazı dalgacıların diyeceği gibi, bu tutku bir hastalık haline gelmiş ve tüm varlığını etkisi altına almıştı. Birçokları, manevi düzlemde bir olguyu diğerine gizlice eklemleyen bağların, düğümlerin gücünü ölçmek yerine sonuçları yadsımayı tercih eder. Bu yüzden, burada Eugénie'nin geçmişi, insan doğasını gözlemleyenler için, düşüncesizliğinin naifliği ve ruhunun açılımlarının apansızlığına güvence oluşturacaktır. Hayatı ne kadar dinginse, duyguların en yetkini olan kadın merhameti de ruhuna o kadar hızla yayılmıştı. Bu nedenle, o gün gelişen olaylarla sarsılmış bir halde uyuduğunda, kuzeninin dünden beri yüreğinde yankılanan iç çekişlerini duyduğunu sanarak birçok kez uyanmıştı. Onun kimi zaman kederden, kimi zaman da açlıktan öldüğünü düşünüyordu. Sabaha doğru korkunç bir haykırış duydu. Hemen giyindi ve hava aydınlanırken hafif adımlarla kapısı açık olan Charles'ın yanına koştu. Mum şamdanının çanaklığında erimişti. Doğaya mağlup olan kuzeni bir

koltuğa oturmuş ve başı yatağa doğru devrilmiş bir halde elbiseleriyle uyuyordu. Karnı aç olanlar gibi rüya görüyordu. Eugénie dilediğince ağlayabilir, kederle taşlaşmış bu genç ve güzel yüzü, gözyaşlarıyla şişmiş ve uyurken bile hâlâ yaş döküyormuş gibi görünen gözleri hayranlıkla izleyebilirdi. Eugénie'nin orada olduğunu hissetmiş gibi gözlerini açtı ve onun kederli halini fark etti.

— Pardon kuzinim, dedi, kuşkusuz saatin kaç olduğunu da, nerede olduğunu da farkında değildi.

— Burada sizi duyan yürekler var kuzenim, bir şeye ihtiyacınız olduğunu *sandık*. Yatağa uzanmanız gerek, boynunuz tutulacak böyle.

— Doğru.

— Tamam o zaman, görüşmek üzere.

Geldiğinden utanmış ve memnun olmuş bir halde kendini odadan dışarı attı. Böyle yürekli davranışlara sadece masumiyet kalkışır. Yetkinleşmiş erdem, günah kadar hesaplı hareket eder. Kuzeninin yanındayken hiç titremeyen Eugénie odasına girdiğinde bacaklarının üzerinde güçlkle duruyordu.

Hiçbir şeyden haberdar olmadığı yaşamı aniden sona ermişti; akıl yürüttü, kendine onlarca kez kızdı. Benim hakkımda ne düşünecek? Onu sevdiğimi sanacak. Ama aslında arzu ettiği şey tam da onun buna inanmasıydı. İçtenlikli aşk ileri görüşlüdür ve aşkın aşkı teşvik ettiğini bilir. Bu yalnız genç kızın genç bir erkeğin odasına böyle kaçamak girmesi ne muazzam bir olaydı! Aşkta bazı ruhlar için kutsal nişanlılıklara tekabül eden düşünceler, davranışlar yok mudur? Bir saat sonra annesinin yanına gidip her zamanki gibi onu giydirdi. Ardından ikisi de pencerenin kenarındaki yerlerine oturmaya gittiler ve bir cezalandırılmadan korkulduğu sırada, yüreği kişiliklere bağlı olarak donduran ya da kızıştıran, sıkıştıran ya da genişleten o endişeyle Grandet'yi beklemeye başladılar; zaten bu duygu çok doğaldır, öyle ki dikkatsizlikle kendilerini yaraladıklarında ses çıkarmayan evcil hay-

vanlar, azarlanmanın hafif inciticiliği karşısında bu endişeyi bağırarak ölçüde hisseder. Aşağı inen Grandet dalgın bir ifadeyle karısıyla konuştu, Eugénie'yi öptü ve masaya oturdu, çünkü tehditlerini unutmuş gibi görünüyordu.

— Yeğenim ne yapıyor? Huzursuz eden bir çocuk değil!

— Uyuyor mösyö, dedi Nanon.

— Daha iyi, muma ihtiyacı olmaz, dedi fıçı alaylı bir ifadeyle.

Bu alışılmadık merhamet, bu hüznü neşe kocasına dikkatle bakan Madam Grandet'yi çok etkiledi. İhtiyarcık... Bu arada Grandet'yi tanımlamak için sık kullanılan ihtiyarcık sözcüğünün Touraine'de, Anjou'da, Poitou'da, Bretagne'da belli bir yaşa gelmiş en acımasız ve en ahmak kişileri tanımlamak için kullanıldığını, ama bu nitelemenin bireysel iyi yüreklilikle hiç ilgisi olmadığını belirtmek belki de uygun düşecektir. İhtiyarcık şapkasını, eldivenlerini aldı ve,

— Cruchotlara rastlamak için meydanda turlayacağım, dedi.

Eugénie'ye,

— Hiç kuşkusuz babanın aklından bir şeyler geçiyor, dedi.

Gerçekten de, genellikle az uyuyan Grandet gecelerinin yarısını düşüncelerine, planlarına, Saumurlülerin hayran kaldığı o şaşırtıcı doğruluğu ve o sürekli başarıyı kazandıran ön hesaplamaları yapmaya ayırıyordu. İnsanların gücü, sabır ve zamandan oluşur. Güçlü insanlar ister ve tetikte beklerler. Oysa cimrinin hayatı *kişiliğin* hizmetine sunulan insan gücünün sebatkârca harcanmasıdır. Bu durum sadece özsaygı ve çıkar olmak üzere iki duyguya dayanır; ama çıkar bir tür sağlam ve kesin bir özsaygı, gerçek bir üstünlüğün sürekli kanıtı olduğundan, bunlar aynı bütünün, bencilliğin iki parçasıdır. Herkes bu kişilere bir ölçüde bağlıdır. Bu kişiler içlerinde hepsinden biraz barındırdıkları tüm insani duygulara saldırırlar. İsteksiz insan bulmak mümkün müdür ve hangi

toplumsal istek, para olmadan gerçekleşebilir? Gerçekten de, karısının söylediği gibi, Grandet'nin aklından *bir şeyler* geçiyordu. Tüm cimriler gibi o da başkalarıyla kumar oynama ve onların paralarını meşru yolla ele geçirmeye daima ihtiyaç duyuyordu. Bir şeyi birine dayatmak ve güç gösterisinde bulunmak, çok zayıf olduklarından kendilerini dolandırılmaya terk etmiş kişileri sürekli aşağılama hakkını elde tutmak değilse nedir? Ah! Dünyevi tüm mağduriyetlerin, insanların geleceklerinin, nihayet yüceltilmiş ıstırabın ve zayıflığın simgesi olarak Tanrı'nın ayaklarının dibine tasasızca uzanmış kuzuyu kim tam olarak anlamıştır? Cimri o kuzunun semirmesini bekler; onu ağıla sokar, keser, pişirir, yer ve küçümser. Cimrilerin otlağı para ve hor görmedir. Böylece, ihtiyarcığın düşünceleri gece boyunca başka bir yöne evrilmişti. Yaşlı fıçı Saumur'deki evinin gri salonunun dibindeki kurt yeniği merdivenini çıkarken Parislilerle alay etmek, onları kıvrandırmak, yerlerde süründürmek, yoğurmak, terletmek, umutlandırmak, hayal kırıklığına uğratmak, öfkeliendirmek için hazırladığı planı düşünüyordu. Yeğeni zihnini meşgul etmişti. Hiç para harcamadan, yeğenine de para harcatmadan, ölen kardeşinin onurunu kurtarmak istiyordu. Tahvilleriyle üç yıllık yatırım yapacaktı, varlıklarını yönetmek için başka bir şey yapmasına gerek kalmayacaktı böylece: Bu şeytani girişim için bir bahane gerekiyordu, bu bahane de kardeşinin ölümüydü. Pençelerinin arasında ezeceği kimseyi bulamadığından, Charles adına Parislileri tepelemek ve beş kuruş harcamadan mükemmel bir ağabey olduğunu kanıtlamak istiyordu. Aile onuru, planında pek yer tutmuyordu, iyi niyeti ancak kumarbazların, para sürmedikleri bir oyunu izleme ihtiyacı duymalarıyla kıyaslanabilirdi. Ve Cruchotlara ihtiyacı vardı, ama onlara gitmek istemiyordu, onların kendi evine gelmelerini sağlamaya ve bir metelik harcamadan şehrinin hayranlığını kazanmak için *senaryosunu* yazdığı komediyi hemen o akşam sahnelemeye karar vermişti.

Eugénie babası yokken sevgili kuzeniyle rahatça ilgilenmenin, ona hiç korkmadan merhametin hazinelerini saçmanın mutluluğunu yaşamıştı. Merhamet kadının hissettirmek istediği en yüce üstünlüklerden biridir. Eugénie üç dört kere kuzeninin soluk alıp verişini dinlemeye, uyanıp uyanmadığını anlamaya gitmişti; ardından Charles kalktığında kremayı, kahveyi, yumurtaları, meyveleri, tabakları, bardakları, kahvaltı için gereken ne varsa hepsini hazırlamak onun göreviydi. Kuzeninin çıkardığı gürültüyü duymak için eski merdiveni hızla çıktı. Giyiniyor muydu? Yoksa hâlâ ağlıyor muydu? Kapıya yaklaştı.

— Kuzenim!

— Kuzinim!

— Kahvaltınızı salonda mı yoksa odanızda mı yapmak istersiniz?

— Siz nerede isterseniz.

— Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

— Sevgili kuzinim, açlığımдан utanıyorum.

Kapı aralığındaki bu konuşma Eugénie için bir romanın önemli bir bölümünü oluşturuyordu.

— Tamam o zaman, babamı tedirgin etmemek için kahvaltınızı odanıza getireceğiz.

Ardından bir kuşun hafifliğiyle mutfığa indi.

— Nanon, git odasını topla.

Her gün inip çıktığı, en ufak bir gürültünün yankılandığı bu merdiven Eugénie'ye yıpranmışlığından sıyrılmış gibi geldi; onun ısıldadığını, konuştuğunu, kendisi gibi, hizmet ettiği aşkı gibi, genç olduğunu görüyordu. Nihayet iyi yürekli ve hoşgörülü annesi kızının aşk fantezilerini kabullendi. Charles'ın odası toparlandığında birlikte bahtsız gencin yanına gittiler. Hristiyan merhameti onlara Charles'ı avutmayı emretmiyor muydu? Bu iki kadın davranışlarını doğrulamak için dinden çok sayıda safsata ödünç almıştı. Bu yüzden, Charles Grandet en şefkatli, en sevecen yakınlıkların

merkezinde durduğunu hissetti. Kederli yüreği baskı altındaki bu iki ruhun ıstıraplar âleminden sıyrılıp bir an için özgür kaldıklarında sergilemeyi bildikleri bu yumuşacık dostluğu, bu benzersiz içtenliği duyumsadı. Eugénie akrabalık yetkisini kullanarak kuzeninin getirdiği çamaşırları, tarakları düzenledi ve incelemek bahanesiyle uzun süre elinde tuttuğu şatafatlı ıvır zıvırları, işlenmiş altından gümüşten süs eşyalarını hayranlıkla inceleme fırsatı buldu. Yengesinin ve kuzeninin bu cömertçe ilgisi karşısında Charles'ın yüreği sızladı; Parislileri bu bahtsızlığı karşısında soğuk ve kayıtsız davranacaklarını bilecek kadar iyi tanıyordu. Eugénie kendine özgü güzelliğiyle ona çok görkemli göründü. Bunun üzerine, dün alay ettiği bu geleneklerin masumiyetine hayran kaldı. Kendisine tüm saflığıyla ve rahatlatıcı bir bakış yönelterek Nanon'un elinden kremalı kahve fincanını aldığını gördüğünde gözleri yaşlarla doldu. Eugénie'nin elini alıp öptü.

Genç kız,

— Yine neyiniz var? diye sordu.

— Bunlar minnet gözyaşları.

Eugénie mumları almak için hemen şömineye doğru döndü.

— Nanon, alın bunları, götürün, dedi.

Kuzeni ona baktığında yüzü iyice kızardı; ama en azından gözleri açık vermemeyi ve yüreğini sarmalayan derin sevinci dışa vurmamayı başardı. Ama nasıl ruhları aynı düşüncede kaynaşıyorsa, gözlerinden de aynı duygu okunuyordu. Gelecek onlarındı. Yoğun kederinin ortasında hiç beklemediği bu tatlı heyecan Charles'a daha da hoş geldi. Kapı tokmağının sesi iki kadına nerede olmaları gerektiğini hatırlattı. Ne mutlu ki Grandet içeri girene kadar, merdivenden aşağı hızla inerek çoktan işlerinin başına dönecek zamanı bulmuşlardı. Şüphelenmesi için onlara sahanlıkta rastlaması yeterliydi. İhtiyarcığın ayakta hızla yediği yemekten sonra, kendisine vadedilen ödemeyi hâlâ almamış olan orman bek-

çisi Froidfond'dan parkta avlanmış bir tavşan, birkaç keklik ile değirmencinin borcuna karşılık verdiği yılanbalıklarını ve iki turnabalığını getirdi.

— Bak sen! Bu zavallı Cornoiller tam zamanında geldi. Lezzetliler mi?

— Evet, cömert mösyö; iki gün önce avlandılar.

— Hadi Nanon, bunları al, akşama iki Cruchot'ya ziyafet veriyorum.

Şaşkın gözlerini iyice açan Nanon herkesin yüzüne baktı.

— Peki ama domuz yağını ve baharatları nereden bulacağım? dedi.

Grandet,

— Karıcığım, Nanon'a altı frank ver ve bana güzel şaraplar getirmek için mahzene gitmem gerektiğini hatırlat, dedi.

— Tamam o zaman, Mösyö Grandet, dedi aylık ödemeler sorununu açacağı söylevine hazırlanmış olan bekçi, Mösyö Grandet...

— Vıdı vıdı vıdı vıdı, dedi cimri, ne söylemek istediğini biliyorum; akıllı bir adamsın, ama acelem var, bunu sonra konuşuruz. Karıcığım, ona beş frank ver.

Ardından çıkıp gitti. Zavallı kadın on bir franga huzuru satın aldığına çok mutlu oldu. Grandet'nin, kendisinden böyle para sızdırıldıktan sonra on beş gün suskun kaldığını biliyordu.

— Al, Cornoiller, dedi beş frangı verirken, günün birinde minnet borcumuzu ödeyeceğiz.

Söyleyecek söz bulamayan Cornoiller çıkıp gitti.

Siyah başlığını takan ve sepetini alan Nanon,

— Madam, dedi, sadece üç frank gerek, gerisi sizde kalsın. O kadarı yeter.

— Güzel bir yemek hazırla Nanon, kuzenim aşağı inecek.

— Elbette, burada tuhaf şeyler oluyor, dedi Madam Grandet. Evlendiğimizden beri babanın verdiği üçüncü ziyafet olacak bu.

Saat dörde doğru, Eugénie ve annesinin altı kişilik bir sofrayı hazırlarken, Grandet ise taşralıların büyük bir aşkla sakladıkları o eşsiz şaraplardan birkaçını yukarı çıkarırken Charles salona girdi. Solgundu; davranışları, bakışları ve ses tonunda zarafet dolu bir hüznün vardı. Kederliymiş gibi davranmıyor, gerçekten ıstırap çekiyordu ve hüznün, yüz hatlarını örten bir tül gibi, ona kadınların çok hoşuna giden ilginç bir ifade katıyordu. Eugénie onu daha da çok sevdi. Belki de bahtsızlık onu kendisine yaklaştırmıştı. Charles artık kendisi için ulaşılmaz bir katmanda bulunan o zengin ve yakışıklı genç değildi; hayır, o korkunç bir felakete sürüklenmiş bir akrabaydı, felaket eşitliği sağlar. Kadınla meleşin ortak yanı, acı çekenlerin sahibi olmalarıdır. Charles ve Eugénie sadece gözleriyle konuşup anlaştılar, çünkü zavallı düşkün züppe yetim bir köşeye çekildi, orada sessiz, sakin ve gururlu bir ifadeyle bekledi; ama ara sıra kuzininin yumuşak ve okşayıcı bakışları yüzünde parlıyor, onu kederli düşüncelerden uzaklaşmaya, kendisiyle birlikte umudun ve onunla birlikte olmaktan mutluluk duyacağı bir geleceğin çayırlarına atılmaya zorluyordu. Bu arada Grandet'nin Cruchotlara vereceği ziyafet, Saumur şehrinde bağcılıkta büyük bir ihanet suçu işlemek anlamına gelen dünkü hasat satışından daha büyük bir heyecan uyandırmıştı. Kurnaz bağcı akşam ziyafetini Alcibiades'in köpeğinin kuyruğuna mal olan¹⁶ bir düşünceyle verseydi, belki de yüce bir adam sayılacaktı; ama oyuncak gibi oynadığı bir şehre tepeden bakıyor, onu hiç önemsemiyordu. Charles'ın babasının dehşet verici ölümünü ve olası iflasını kısa süre sonra öğrenen Des Grassinsler bahtsızlığını paylaşmak, ona dostluklarını göstermek ve bu arada böyle bir vesileyle Cruchotları yemeğe davet etmesinin gerekçeleri hakkında bilgi almak için hemen o akşam Grandet'yi ziyarete gittiler.

16 Yunan komutan ve devlet adamı Alcibiades değerli köpeğinin güzel kuyruğunu tüm Atina bundan söz etsin diye keser. (ç.n.)

Hâkim C. de Bonfonds ve noter amcası saat beşte en şık giysilerini giymiş olarak geldiler. Davetliler masaya oturup yemeklerini bariz bir iştahla yemeye koyuldular. Grandet ciddi bir tavır takınmıştı, Charles sessiz, Eugénie suskundu, Madam Grandet her zamankinden daha çok konuşmadı; böylece akşam yemeği tam da bir taziye yemeğine benzedi.

Masadan kalkıldığında Charles amcası ve yengesine,
— İzin verin odama çekileyim; uzun ve kederli bir mektup yazmak zorundayım, dedi.

— Tabii ki yeğenim.

Charles odasına çıktıktan sonra, onun hiçbir şey duymayacağını ve mektubuna gömüldüğünü düşünen ihtiyarcık sinsice karısına baktı.

— Madam Grandet, bizim konuşacaklarımız sizi pek ilgilendirmeyecektir; saat yedi buçuk, yatma zamanınız gelmiş olmalı. Kızım sana da iyi geceler.

Grandet Eugénie'yi öptükten sonra, iki kadın salondan ayrıldı. Bunun üzerine, Grandet Baba'nın ticarette edindiği ve sayesinde biraz fazlaca ısırdığı kişiler tarafından *yaşlı köpek* diye anılmasına yol açan beceriyi hayatında en iyi sergilediği sahne başladı. Saumur Belediye Başkanı, siyasi tutkusunu daha ileri götürse, makul koşullar onu toplumun üst katmanlarına taşıyarak devlet işlerinin karara bağlandığı meclis salonlarına gönderse ve orada şahsi çıkarla donanmış bir dehayla hizmet verseydi, onun Fransa'ya görkemli bir yararı olacağından hiç şüphe duyulmazdı. Yine de, Saumur'den ayrılan ihtiyarcığın silik bir şahsiyet olarak kalması da mümkündü: Belki de doğdukları ikimden başka bir yere götürüldüklerinde üremeyen hayvanlara benzeyen insanlar da vardır.

— Sa... say... sayın... hâ... hâk... hâkim, if... ifla... iflas ha... hakkı... hakkında söy... söyle... söyledikleriniz...

İhtiyarcığın uzun zamandır doğal kabul edilen yapmacık kekemeliği ve yağmurlu havalarda yakındığı sağırlığı,

bu konuşma sırasında iki Cruchot için öyle bezginlik verici bir hale gelmişti ki, Grandet uzatmaktan keyif aldığı sözcükleri tamamlamak için çabalarken farkında olmadan suratları asılmıştı.

Burada belki de Grandet'nin kekemeliği ve sağırlığının öyküsüne değinmek gerekiyor. Anjou'da Anjou Fransızcasını hiç kimse kurnaz bağcı kadar iyi duyamaz ve iyi konuşmazdı. Bir zamanlar, tüm düzenbazlığına rağmen, bir İbrani tarafından dolandırılmıştı. Adam pazarlık sırasında elini bir külâh gibi kulağına tutuyor ve sözcükleri bulmaya çalışırken öylesine geveliyordu ki, insanlığının mağduru olan Grandet bu kurnaz Yahudi'ye aradığı sözcükleri telkin etmek, o lanet Yahudi gibi konuşmak, nihayet o Yahudi'nin kimliğine bürünmek zorunda hissetmişti: Fıçı bu tuhaf mücadeleden ticaret hayatının yakınılacak tek yenilgisini alarak çıkmıştı. Ama maddi açıdan kaybetse de, manevi açıdan daha sonra meyvelerini toplayacağı iyi bir ders almıştı. Böylece ihtiyarcık ticari rakibini sabırsızlandırmakla ve onu düşüncesini açıklamakla meşgul ederken, kendi aklından geçenleri sürekli unutturma sanatını öğreten o Yahudi'ye dua edecek hale gelmişti. Oysa hiçbir iş, Grandet'nin düşüncelerini her zamankinden daha iyi sarmaladığı sağırlığı, anlamsız sözleri, kem küm etmeleri bu kadar gerektirmemişti. Önce düşüncelerinin sorumluluğunu almak istemiyor, ardından sözünün arkasında olduğunu belli ediyor ve gerçek niyeti hakkında kuşku duyulmasını sağlıyordu.

— Mösyö de Bon... Bon... Bonfons...

Grandet, yeğen Mösyö de Bonfons'a üç yıldan beri ikinci kez böyle hitap ediyordu. Hâkim kurnaz ihtiyarcığın kendisini damat olarak seçtiğine inanabilirdi.

— İf... iflasın bazı durumlarda en... engel... engellenebileceğini sö... söy... söylüyordunuz...

— Evet, Asliye Ticaret Mahkemeleri tarafından. Bu durumla sıkça karşılaşılır, dedi Grandet Baba'nın ne demek is-

tediğini iyi anlayan ve ona bu durumu seve seve açıklamak isteyen Mösyö C. de Bonfons. Dinleyin.

İçinden öğretmenine gülerken onu büyük bir dikkatle dinliyormuş gibi yapan bir öğrencinin kötücül tavrını takınan Grandet, tevazuyla,

— Dinliyorum, dedi.

— Örneğin Paris'teki kardeşiniz gibi saygın ve hatırı sayılan biri...

— Evet, kardeşim.

— Bir borca batma tehdidi altındaysa...

— De... demek bu... buna bo... borca ba... batma... batma da... deniyor.

— Evet ve iflas etmek üzereyse, (iyi dinleyin) yargılama yetkisine sahip olan Asliye Ticaret Mahkemesi, Ticaret Odası'na tasfiyeci atanmasına karar verir. Tasfiye etmek iflas ettirmek değildir, anlıyor musunuz? İflas kişinin onurunu lekeler, ama tasfiye onun onurunu korur.

Grandet,

— Bu da... daha pa... paha... pahalıya mal ol... olmuyorsa çok fa... fark... farklı bir şey, dedi.

— Ama tasfiye Asliye Ticaret Mahkemesi'nin desteği olmadan da gerçekleşebilir, dedi enfiye çeken hâkim. Çünkü bir iflas nasıl bildirilir?

— Evet, bu... bunu hiç dü... düşün... düşünmemiştim.

— Önce gereğine göre hazırlanmış iflas bilançosu tüccar ya da yetkilendirdiği kimse tarafından mahkeme kalemine verilir. Ardından, alacaklıların dilekçeleri istenir. Ama tüccar bilançosunu vermezse, hiçbir alacaklı mahkemeden adı geçen tüccarın iflas ettiğini bildiren bir karar istemezse ne olur?

— Anlatın.

— Bu durumda ölen kişinin ailesi, temsilcileri, vârisleri ya da tüccar ölmemişse veya kaçmışsa dostları tasfiye işlemini gerçekleştirirler. Belki de kardeşinizin tasfiye işlerini halletmek istersiniz?

— Ah! Grandet! diye haykırdı noter. Çok iyi olur! Taşramızın derinlerinde onur vardır. İsminizi kurtarırsanız, çünkü bu sizin isminiz, insanlık yapmış olursunuz.

— Bu çok ulvi bir davranış olur, dedi amcasının sözünü yarıda kesen hâkim.

— Kuşkusuz, diye yanıtladı yaşlı bağcı, kar... kardeşimin adı da tıp... tıpkı be... benim gi... gibi Grandet'ydi. Bu gün gi... gibi or... ortada. Bu buna ka... karşı çık... çıkmıyorum. Ve, ve, ve bu tas... tasfi... tasfiye her ha... halü... halükârda çok sev... sevdiğim ye... yeğenim için çok avan... avantajlı olabilir. Ama bir düşünmek gerek. Parisli *iblisleri* hiç ta... tanı... tanımıyorum. Bildiğinizi gibi be... ben Saumurlüyüm. Bağ çubuklarım çu... çubuk de... deliklerim ve ni... nihayet işlerim var; hiç senet yazmadım; senet nedir ki? Be... ben bir... birçok se... senet al... aldım, ama bir se... senedi asla im... imza... imzalamadım. İş... işte bil... bildiğim tek şey bu. Se... senetlerin kır... kırdır.. kırdırıldığının söy... söylendiğini duy... duydum.

— Evet, dedi hâkim. Senetler belli bir indirimle hemen satın alınabilir. Anlıyor musunuz?

Grandet elini külâh gibi yapıp kulağına dayadığında hâkim söylediklerini tekrarladı.

— Ama, diye yanıtladı bağcı, tüm bun... bunlarda ka... kazan... kazanma ya da kay... kaybetme ihti... ihtimali var. Bu ya... yaşıma rağmen bu söy... söyle... söyledikleriniz hak... hakkında hiç... hiçbir şey bil... bilmi... bilmiyorum. Üzümlerime bakmak için burada kalmam gerek. Üzüm top... toplanır ve öde... ödemeler ü... üzüm sa... sayesinde yap... yapılır. He... her şey... şeyden önce ha... hasadımın ba... başında dur... durmam lazım. Froidfond'da ön... ön... önemli iş... işlerim var. Hiçbir... bir şey an... anla... anlamadığım karma... kar... karma... karmakarışık iş... işler için ev... evimden ay... ayrılamam. Tas... tasfiye iş... işlemleri, iflas bildirimini dur... durdurmak için Paris'e gitmem ge...

gerek... gerektiğini söy... söylüyorsunuz. Kü... küçük bir kuş de... değil... değilseniz aynı anda iki ay... ayrı yer... yerde ol... olmanız imkânsız. Ve...

— Ve sizi anlıyorum, diye lafa girdi noter. Tamam o zaman! Eski dostum, sizin için fedakârlıklar yapacak eski dostlarınız var.

— Hadi canım! diye söylendi yaşlı bağcı, o zaman ne yapmak gerek?

— Biri Paris'e gidip kardeşinizin en büyük alacaklısını bulsa ve ona şöyle söyleseydi...

— Bi... bir da... dakika, diye karşılık verdi ihtiyarcık; ona ne söyleseydi? Şö... şöyle bi... bir şey mi? “Saumurlü Mösyö Grandet şö... şöyle bi... biridir, Mösyö Grandet bö... böyle bi... biridir. Kardeşini, yeğenini sever. Grandet iyi bir ak... akra... akrabadır, çok iyi niyetlidir. Ha... hasadını iyi bir fiyata sattı. İf... iflas bi... bildi... bildiriminde bu... bulunmayın! Bir araya gel'in, tas... tasfiye me... memurlarını at... ata... atayın. O za... zaman Grandet dü... düşü... düşünecek. Mahkemenin işe burnunu sokmak yerine tas.. tasfiye ederek daha kârlı çıkacaksınız...” Nasıl ama? Haksız mıyım?

— Haklısınız, dedi hâkim.

— Mösyö de Bon... Bon... Bonfons, an... anla... anlayacağınız gibi ka... karar ver... verme... vermeden önce dü... düşünmek ge... gerekir. Mas... masraf ge... gerek... gerektiren her iş... işte za... zar... zarar gö... gör... görmemek için kaynakları ve yükümlülükleri bilmek gerekir. Nasıl? Haksız mıyım?

— Elbette haklısınız, dedi hâkim. Alacaklı senetlerinin birkaç ay içinde belli bir meblağ karşılığında ve uzlaşılın fiyatın tamamı ödenerek satın alınabileceğini düşünüyorum. Ah! Ah! Bir parça domuz yağı gösterirseniz köpekleri dilediğiniz kadar uzağa götürebilirsiniz. İflas bildirimi yoksa ve senetleri alırsanız kar gibi bembeyaz olursunuz.

— Ka... kar, diye tekrarladı elini bir külâh gibi yeniden kulağına getiren Grandet. Ka... karı anlamadım.

— Peki o zaman beni dinleyin, diye bağırdı hâkim.

— Din... dinli... dinliyorum.

— Senet fiyatı yükselebilen ve düşebilen bir varlıktır. Bu Jeremy Bentham'ın tefecilik hakkındaki görüşüdür. O hukukçu, tefecileri kınayan önyargının bir saçmalık olduğunu iddia etmişti.

— Evet, dedi ihtiyarcık.

— Bentham'a göre para prensipte bir mal ve ticari faaliyetleri yöneten alışıldık değişkenlere tabi olduğundan şu ya da bu imzayı taşıyan bir senet piyasada bolca bulunur ya da hiç bulunmaz, pahaladır ya da senedin değeri kalmaz, mahkemenin kararı... (Şuraya bak, ne ahmağım, pardon!), kardeşinizin borcunu yüzde yirmi beşini ödeyerek kapatabilirsiniz.

— O... onun a... adı Jeremy Ben...

— Bentham, bir İngiliz.

— O Jeremy bu işlerde bizi sıkıntılardan kurtaracak, dedi noter gülerek.

— O İngilizler ba... baz... bazen sağduyulu oluyorlar, dedi Grandet. Demek, Ben... Bent... Bentham'a gö... göre kardeşimin senetleri pahalı olabilir, olmayabilir. Evet. Do... doğru söylüyorum, öyle değil mi? Her şey çok açık... Alacaklılar olur... Hayır, olmaz. An... anlı... anlıyorum.

Başkan,

— Bırakın, size her şeyi açıklayayım. Hukuken, Grandet Şirketi'nin tüm senetlerini alırsanız, kardeşinizin ya da vârislerinin kimseye borcu kalmayacak. Tamam mı?"

— Tamam.

— Hukuken kardeşinizin senetleri şu ya da bu fiyata ciro edilirse (ciro etmenin ne anlama geldiğini biliyor musunuz?) dostlarınızdan biri alacaklılara hiçbir baskı uygulamadan senetleri satın alırsa, Grandet'nin mirası kurtulur.

— Bu doğru, dedi fıçı. Bu du... durumda... Ama bunun zo... zor ol... oldu... olduğunu an... anla... anlamıyorsunuz. Ne pa... param, ne za... zamanım, ne de...

— Evet, kendinizi sıkıntıya sokmayabilirsiniz. (Benim önemsiz yolculuk masrafımı karşılayacaksınız.) Alacaklıları bulurum, onlarla konuşurum, süreyi uzatırım ve senetleri almak için tasfiye değerlerine ekleyeceğiniz bir meblağ ile her şey yoluna girer.

— Ama bu... bunu dü... düşün... düşünceğiz; bu... bunu ya... yapamam, riske gi... gir... girmek is... istemem. Ya... yapa... yapamayan ya... yapa... yapamaz. An... anlı... anlıyor musunuz?

— Haklısınız.

— Sö... söyle... söyledikleriniz ka... kafa... kafamı ka... karıştırdı. İşte ha... hayatımda ilk kez karar vermek zo... zorundayım...

— Evet, hukukçu değilsiniz.

— Ben za... zava... zavallı bir bağcıyım ve söyledikleriniz hakkında hiçbir şey bilmiyorum; bu... bunu etraf... etraflica dü... düşün... düşünmem la... lazım.

— Tamam o zaman, dedi hâkim konuşmayı özetlemek isteyen bir ses tonuyla.

— Yeğenim, diye araya girdi noter sitemkâr bir ifadeyle.

— Ne oldu amca?

— Bırak da Mösyö Grandet ne düşündüğünü açıklasın. Bu ciddi bir karar, sevgili dostumuzun iyice düşünmesi ger...

Grassinslerin geldiğini bildiren bir tokmak sesi, içeri girişleri, selam verişleri Cruchot'nun cümlesini bitirmesini engelledi. Noter buna sevindi. Grandet ona şimdiden öfkeyle bakmaya başlamıştı ve burnundaki urdan, içinde fırtınalar koptuğu anlaşılıyordu. Ama temkinli noter, bir asliye hâkiminin, alacaklılarla uzlaşmak için Paris'e gitmesini orada dürüstlüğü'nün yasalarını zedeleyen bir dalavereye karışmasını uygun bulmuyordu. Üstelik Grandet ne ödeyeceği hakkında hiçbir açıklama yapmadığından, yeğeninin bu işe bulaşması onu içgüdüsel olarak ürpertiyordu. Bu yüzden Des Grassinslerin gelmesini fırsat bilerek hâkimin koluna girdi ve onu pencerenin kenarına götürdü.

— Yeğenim, kendini yeterince kanıtladın, ama bu kadar fedakârlık fazla. Kızla evlenme isteğin gözlerini kör ediyor. Lanet olsun! Bir işe böyle acemice girişilmemeli. Şimdi dümeni bana bırak, sadece manevralara yardım et. Hâkimliğin saygınlığını lekelemek sana yakışır mı?

Sözünü bitirmedi, yaşlı fıçıcıya elini uzatan ve ona şunları söyleyen Mösyö des Grassins'i dinliyordu.

— Grandet, ailenizin başına gelen ürkütücü felaketi, Guillaume Grandet Şirketi'nin akıbetini ve kardeşinizin ölümünü öğrendik; size bu kederli olaydan dolayı ne kadar üzgün olduğumuzu bildirmeye geldik.

Bankacının sözünü kesen noter,

— Küçük Grandet'nin ölümünden başka bir felaket yok, dedi. Ağabeyinden yardım isteseydi şimdi hayatta olabilirdi. Tepeden tırnağa onurlu biri olan eski dostumuz, Paris'teki Grandet Şirketi'nin borçlarını tasfiye etmeyi düşünüyor. Hâkim yeğenim onu tamamıyla hukuki bir işlemin tedirginliklerinden uzak tutmak, alacaklılarla uzlaşmak ve onları uygun bir şekilde ikna etmek için hemen Paris'e gidiyor.

Çenesini sıvazlayan fıçıcının sergilediği tavırla onayladığı bu sözler, üç Des Grassins'i de tuhaf bir şekilde şaşırttı. Mösyö des Grassins buraya gelirken Grandet'nin cimriliği hakkında ağzına geleni söylemiş, hatta onu neredeyse kardeş katilliğiyle suçlamıştı.

— Ah! Bunu biliyordum, diye bağırdı karısına bakan bankacı. Madam des Grassins, yolda sana ne dedim? Tepeden tırnağa onurlu biri olan Grandet ismine en ufak bir leke sürülmesine katlanmayacaktır! Onursuzca para kazanmak bir hastalıktır. Bizim taşramızda onur çok önemlidir. Bu iyi Grandet, çok iyi. Ben eski bir subay olarak gizlemeyi hiç bilemediğim düşüncelerimi açıkça söylerim: Bu muazzam bir davranış!

Bankacının elini hararetle sıktığı ihtiyarcık,

— O ha... halde, mu... muaz... muazzam bi... bir da... dav... davranış çok pa... pahalı ol... olmalı, diye yanıtladı.

— Dostum Grandet, sayın hâkimin gücüne gitmesin ama bu tamamıyla ticari bir iş ve bunu deneyimli bir tüccarın halletmesi gerekir, dedi Des Grassins. Yol masraflarını, avansları, faiz hesaplarını bilmek gerekmez mi? İşlerim için Paris'e gitmek zorundayım, bu yüzden bu tasfiyeyi üstlenebilirim...

— Bu me... meseleyi karşılıklı o... ola... olanaklarımızı göz... gözden geçirip hal... halletmeye ça... çalışacağız, ay... ayrıca is... iste... istemediğim bir işe gi... girişmem, dedi Grandet kekeleyerek; çünkü anlayacağınız gibi sayın hâkim benden yol masraflarını istiyordu.

İhtiyarcık bu son sözleri söylerken kekelemedi.

— Ah! dedi Madam des Grassins, ama Paris'e gitmek büyük bir keyif. Ben yol masraflarını seve seve karşılarım!

Ve bu simsarlığı ne pahasına olursa olsun rakiplerine kaptırmaması için teşvik etmek istermişçesine kocasına bir işaret yaptı. Ardından yüzlerini acınası bir ifade kaplayan iki Cruchot'ya alay edercesine baktı.

Grandet ceketinin düğmelerinden birini kavradığı bankacıyı bir köşeye çekti.

— Size hâkimden daha fazla güveniyorum, üstelik bu işte bir bityeniği var, dedi burnundaki uru oynatarak. Seksen franktan birkaç bin franklık tahvil alacağım. Söylendiğine göre tahvilin değeri ay sonlarında düşüyormuş. Öyle değil mi?

— Elbette! O halde sizin için birkaç bin franklık tahvil mi alacağım?

— Başlangıç için büyük bir para değil. *Motus*:¹⁷ Tahvilleri kimsenin haberi olmadan almak istiyorum. Bana ay sonu için bir pazarlık yapacaksınız; ama Cruchotlara hiçbir şey söylemeyin, bu onların canını sıkar. Paris'e gittiğinize göre zavallı yeğenim için neler yapabileceğimizi de öğrenmeliyiz.

Des Grassins yüksek sesle,

— Anlaştık; yarın posta arabasıyla yola çıkacağım, dedi. ve son bilgileri almak için size geleceğim. Saat kaçta?

17 “Sessizlik!” anlamına gelen Latince ifade. (ç.n.)

— Beşte, akşam yemeğinden önce, dedi ellerini ovuştur-
ran bağcı.

İki aile de birkaç saniye daha Grandet'nin yanında
durdu. Kısa süre sonra Grandet'nin omzuna vuran Des
Grassins,

— İnsanın böyle iyi akrabalarının olması ne iyi, dedi.

— Evet, evet, belli etmesem de, iyi bir akrabayım, diye
yanıtladı Grandet. Kardeşimi severdim ve bunu kanıtlayaca-
ğım, ne kadara mal olacaksa...

— Gitmemiz gerek Grandet, dedi ne mutlu ki araya gi-
rerek cümlesini bitirmesini engelleyen bankacı; yola çıkışımı
öne aldığım için halletmem gereken bazı işler var.

— Tamam, tamam, ben de konuştuğumuz şeyle ilgili
olarak Hâkim Cruchot'nun dediği gibi karar odama çeki-
leceğim.

Yüzü, melankolik bir hukukçu, bir davadan dolayı canı
sıkılmış bir yargıcın yüz ifadesine bürünen hâkim hüzünlü
bir sesle,

— Bu kadarı da fazla! Artık Mösyö de Bonfons değilim,
diye düşündü.

İki rakip ailenin fertleri birlikte yürüdüler. Artık hiçbi-
rinin aklından Grandet'nin o sabah bağcı camiasına ihanet
ettiği geçmiyordu. İhtiyarcığın bu yeni işteki gerçek niyeti
hakkında neler düşündüklerini anlamak için birbirlerini
yoklasalar da çabaları boşunaydı.

Des Grassins, notere,

— Bizimle Madam d'Orsonval'e geliyor musunuz? dedi.

— Daha sonra geleceğiz, dedi hâkim. Amcamın izni
olursa önce iyi akşamlar dilemeye söz verdiğim Matmazel
de Gribeaucourt'a uğrayacağız.

— O halde hoşça kalın beyler, dedi Madam des Grassins.
Ve Cruchotlardan birkaç adım uzaklaştıklarında
Adolphe babasına,

— İyi bozum oldular, öyle değil mi? dedi.

— Oğlum sussana, dedi annesi, dediğini duyabilirler; zaten söylediğin şey hiç de hoş değil, hukuk fakültesi kokuyor.

Grassinslerin uzaklaştıklarını gören hâkim,

— Amca! diye haykırdı. Önce Hâkim de Bonfons'dum, ardından sadece Cruchot oldum.

— Bunun canını sıktığını fark ettim, ama rüzgâr Des Grassinslerin arkasından esiyor. Şu zekâna rağmen ahmak gibi davranıyorsun! Onların Grandet'nin, *Bunu bir düşünelim*, sözleriyle karşı karşıya kalmalarına izin ver ve sakın ol. Eugénie her şeye rağmen karın olacak.

Grandet'nin yüce gönüllü kararı birkaç saniye sonra üç evden tüm şehre yayıldı. Artık tüm kentte onun ağabey fedakârlığı konuşuluyordu. Herkes toprak sahipleri arasındaki yeminli anlaşmaya aldırmandan yaptığı satışı bağışladı ve bu onurlu davranışına hayranlık duyarak, onun eskiden inanmadıkları cömertliğini övmeye başladı. Anlık, geçici olaylar, günün büyük olayları karşısında coşmak, saman alevi gibi parlamak, aşırı meraklanmak Fransızların doğasında vardır. Kolektif varlıkların, halkların hafızası bu kadar zayıf mıdır?

Kapıyı kapatan Grandet, Nanon'u çağırdı.

— Köpeği salma ve uyuma; yapacağımız işler var. Saat on birde Cornoiller, Froidfond'daki arabayla kapımda olacak. Kapıyı vurmaması için arabanın sesini bekle ve ona içeri sessizce girmesini söyle. Yasalar gece gürültüsünü yasaklıyor; zaten tüm mahallenin yola çıktığını bilmesine gerek yok.

Grandet çalışma odasına çıktığında, Nanon onun temkinli bir şekilde gidip geldiğini, bir şeyleri karıştırdığını duydu. Kuşkusuz karısını ve kızını uyandırmak, özellikle de odasındaki ışığı gördüğünde lanet okumaya başladığı yeğeninin dikkatini çekmek istemiyordu. Gecenin ortasında kuzenini düşünen Eugénie can çekişen birinin iniltisini duyduğunu sandı, ona göre can çekişen Charles'tı. Onun yanından ayrıldığında çok solgun, çok umutsuzdu! Belki de

intihar etmişti! Başlığını taktı ve odasından çıkmak istedi. Kapısının yarıklarından sızan ışığı gördüğünde önce yangın çıktığından korktu; ardından Nanon'un ağır adımlarını ve atların kişnemesine karışan sesini duyduğunda içi rahatladı.

Kapıyı gıcırdamasını önleyeceği, ama koridorda olan biten her şeyi görebileceği bir temkinlilikle aralarken içinden,
— Yoksa babam kuzenimi mi götürecek? dedi.

Aniden bakışları babasının kilerle karşılaştı, bu bakışlar müphem ve kayıtsız olsa da dehşetten donakaldı. İhtiyarcık ve Nanon uçları omuzlarına yaslanan ve Grandet Baba'nın boş zamanlarında yapmaktan keyif aldığı varillerden birinin halatla asıldığı bir sıırığı yüklenmiş, yan yana ilerliyorlardı.

Nanon alçak sesle,

— Meryem Ana! Mösyö, bu bayağı ağırmış! dedi.

— Sadece bozuk para olması ne büyük bahtsızlık! diye yanıtladı ihtiyarcık. Dikkat et, şamdana çarpma.

Bu sahne tırabzanın iki parmaklığı arasında duran tek bir mumla aydınlanıyordu.

Grandet, sözde bekçisine,

— Cornoiller, tabancalarını aldın mı? dedi.

— Hayır mösyö, bozuk paralarınızın çalınmasından mı korkuyorsunuz?

— Tamam, önemli değil.

— Zaten hızlı gideceğiz. Çiftçileriniz sizin için en mükemmel atlarını seçtiler.

— Tamam, tamam; onlara nereye gittiğimi söylemedin değil mi?

— Ben bile bilmiyorum ki.

— Güzel. Araba sağlam mı?

— Üstadım, bu araba mı? Üç ton taşır. Sizin varillerin ağırlığı ne ki?

— Bak bunu biliyorum, dedi Nanon, yaklaşık bin sekiz yüz.

— Nanon, susar mısın? Karıma taşraya gittiğimi söyler sin. Akşam yemeğine dönmüş olacağım. Cornoiller, acele et; saat dokuzdan önce Angers'de olmamız gerek.

Araba yola çıktığında ana kapıyı sürgüleyen Nanon köpeği salıp omzu çürümüş bir halde yattı. Mahallede kimse-
nin ne Grandet'nin gidişinden ne de seyahatinin amacından haberi vardı. İhtiyarcık çok ihtiyatlıydı. Bu altın dolu evde, kimse tek kuruş bile göremezdi. Sabah limandaki sohbetlerden, Nantes'da peş peşe çok sayıda gemiyi silahlandırdıkları için altının fiyatının iki katına çıktığını, spekülâtörlerin altın almak için Angers'ye geldiklerini öğrenen fıçıcı sadece çiftçilerinden ödünç aldığı atlarla oraya gidip altınlarını satmayı, bu sayede artacak ve tahvillere yatırmak istediği meblağı da banknota dönüştürmeye karar vermişti.

Merdivenin başından her şeyi duyan Eugénie,
— Babam gidiyor, dedi.

Eve yeniden sessizlik çökmüştü ve arabanın uzaktan gelen ve yavaş yavaş azalan yankısı artık uyuyan Saumur'de duyulmuyordu. Eugénie o anda bölmeleri delip geçen ve kuzeninin odasından gelen bir iniltiyi kulağından önce yüreğinde hissetti. Bir kılıcın sivri ucuna benzeyen bir ışık şeridi kapının aralığından uzanıyor ve eski merdivenin tırabzan parmaklıklarını enine kesiyordu.

— Acı çekiyor! dedi iki basamağı çıkarken.

Odaya yaklaştığında ikinci bir inilti daha duydu. Yarı açık duran kapıyı itti. Charles başı eski koltuktan sarkmış bir halde uyuyordu. Kalemi bıraktığı eli neredeyse yere değiyordu. Genç adamın duruşundan dolayı kesik kesik soluk aldığını düşünen Eugénie hemen içeri girdi.

— Çok yorulmuş olmalı, dedi. Zarfa konmuş on kadar mektuba bakıp üzerlerindeki adresleri okudu. Eyerci Mösyö Jean Robert'e, Terzi Mösyö Buisson'a vs.

Eugénie, “Kuşkusuz yakın zamanda Fransa'dan ayrılabilmek için önce tüm işlerini halletmek istedi,” diye düşündü. Gözlerini iki açık mektuba çevirdi. *Sevgili Annette'im* ile başlayan bir mektup karşısında gözleri karardı. Yüreği hızla çarpmaya başladı, ayakları olduğu yere çivilendi. “Sev-

gili Annette’i! Seviyor, seviliyor! Hiç umut kalmadı! Ona ne yazmış?” Bu düşünceler zihnine ve yüreğine doldu; bu sözleri her yerde, hatta alevden harflerle yazılmış bir halde döşemenin üstünde bile okuyordu. “Demek ondan şimdiden vazgeçeceğim! Hayır, bu mektubu okumayacağım. Gitmem gerek. Yine de okusaydım!” Charles’a bakıp yavaşça kavradığı başını koltuğun arkalığına yasladı. Genç adam uyurken bile annesini tanıyan, onun titizliklerini ve öpücüklerini kabullenen bir çocuk gibi kendini ona bıraktı. Eugénie tıpkı bir anne gibi yere sarkan elini kaldırdı, yine tıpkı bir anne gibi saçlarına küçük bir öpücük kondurdu.

Sevgili Annette! Bir iblis bu iki sözcüğü kulaklarına haykırıyordu.

— Belki de kötülük edeceğim, biliyorum; ama mektubunu okuyacağım.

Soylu dürüstlüğü Eugénie’yi âdeta dürttü. O ise başını çevirdi. İyilik ve kötülük hayatında ilk kez yüreğinde karşı karşıya geliyordu. Şimdiye kadar hiçbir davranışı yüzünü kızartmamıştı. Ama tutku ve merak ağır bastı. Her cümlede yüreği daha fazla kabarıyordu ve mektubu okuduğu sırada hayatını canlandıran dokunaklı ateşlilik ilk aşkın hazlarını daha da coşkun kıldı.

SEVGİLİ ANNETTE’İM,

Üzerime çöken ve hiçbir temkinli insanın öngöremeyeceği bu felaket olmasa bizi kimse ayıramazdı. Babam intihar etti; onun serveti de benim servetim de tükenip gitti. Aldığım eğitimden dolayı hâlâ çocuk sayılabileceğim bir yaşta öksüz kaldım ve yine de düştüğüm uçurumdan bir erkek olarak çıkmalıyım. Bu gecenin bir bölümünü hesap yaparak geçirdim. Fransa’yı kuşkusuz onurlu bir şekilde terk etmek istesem bile, şansımı Hindistan’da ya da Amerika’da denemeye gitmek için yüz frangım dahi yok.

Evet, zavallı Anna'm, servet edinmek için daha sert iklimlere gideceğim: Duyduğuma göre o bölgelerde daha kesin ve sîratle servet sahibi olunuyormuş. Paris'te kalamayacağım. Ne ruhum ne de yüzüm iflas etmiş birinin mahvolmuş oğlunu bekleyen hakaretlere, soğuk tavırlara, küçümsemelere katlanabilir! Ulu Tanrım! İki milyon borçlu olmak! Oraya dönersem, daha ilk haftada bir düelloda öleceğim. Bu yüzden geri dönmeyi hiç düşünmüyorum. Bir erkeğin yüreğini hiçbir zaman bu kadar soylulaştırmamış olan şefkatli ve fedakâr aşkın beni oraya getiremeyecek. Ne yazık! Sevgilim, olduğun yere gelmek, girişeceğim iş için gereken gücü alacağım bir öpücüğü vermek ve almak için yeterince param yok.

— Zavallı Charles, dedi göz yaşlarını silen Eugénie, iyi ki okumuşum! Altınım var, ona vereceğim.

Okumaya devam etti.

Şimdiye kadar sefaletin bahtsızlıklarını hiç düşünmemiştim. Gitmek için gereken üç yüz frangı bulsam bile, gemide harcamaya üç frangım bile kalmayacak. Ama hayır, ne üç yüz frangım ne de üç frangım olacak; bana geriye ne kadar para kalacağını ancak Paris'teki borçlarımı ödedikten sonra öğreneceğim. Hiç param kalmamışsa, sakince Nantes'a gidip sıradan bir tayfa olarak bir gemiye bineceğim ve orada gençken meteliksiz olan ve Hindistan'da servet kazanan kararlı insanların yaptığı gibi çalışmaya başlayacağım. Bu sabah geleceğimle soğukkanlılıkla yüzleştim. Benim gibi biri, evladına hayranlık duyan bir annenin üstüne titrediği, babaların en mükemmelinin içtenlikle sevdiği ve hayatının başlangıcında Anna'nın aşkıyla tanışmış biri için bu girişim daha zor olacak! Yaşamın sadece hoş yanlarını tanıdım! Böyle bir mutluluk uzun süremezdi. Sevgili Annette, yine de, Paris'in en zarif kadının okşayışlarına alışmış, ailevi mutlu-

lukların beşiğinde sallanmış ve istekleri babası için bir emir olmuş tasasız bir gencin göstereceği cesareten daha fazlasına sahibim. Ah! Babacığım! O öldü Annette! Bu yüzden ikimizin durumunu da düşündüm. Yirmi dört saatte iyice yaşlandım! Sevgili Anna! Paris'te kalmam için yeni giysilerini, operadaki locanı ve lüks alışkanlıkların için yaptığım tüm harcamaları benim için feda etsen bile, mahvolmuş hayatımı düzeltmem için gereken meblağa ulaşamayacağız; zaten böyle bir fedakârlığı kabul edemem. Bu yüzden bugün birbirimizden sonsuza dek ayrılıyorruz!

— Tanrım! Ondan ayrılıyor! Bu ne büyük bir mutluluk!

Sevinçle havaya sıçrayan Eugénie, Charles'ın kımıldadığını görünce korkudan donakaldı; ama ne mutlu ki genç adam uyanmadı. Eugénie okumaya devam etti.

Ne zaman geri döneceğimi bilmiyorum. Hindistan'ın iklimi bir Avrupalıyı, hem de çalışan bir Avrupalıyı hızla yıpratır. On yıl diyelim. On yıl sonra kızın on sekiz yaşında olacak, arkadaşın muhbirin haline gelecek. Hayat senin için daha acımasız olacak; belki de kızın daha fazla acımasızlaşacak. Sosyetik çevrelerde böyle yargılamaların, genç kızların nankörlüğünün örneklerini gördük; bu durumdan yararlanmaya bakalım. Dört yıllık mutluluğu tıpkı benim de yapacağım gibi ruhunun derinliklerinde sakla ve mümkünse zavallı dostuna sadık kal. Yine de bunu senden isteyemem, çünkü sevgili Annette, anlayacağın gibi kendimi içinde bulunduğum konuma uyarlamam, hayata duru bir şekilde bakmam ve onu en doğru şekilde düzenlemem gerekiyor. Bu yüzden yeni hayatımın gerekliliklerinden biri haline gelen evliliği düşünmeliyim. Sana burada, Saumur'de, amcamda tavırları, yüzü, düşünceleri ve yüreği senin de hoşuna gidecek bir kuzinle karşılaştığımı itiraf edeceğim, üstelik bana öyle geliyor ki o...

Mektup burada yarıda kalmıştı.

Eugénie, “Yazmayı yarıda bıraktığına göre çok yorulmuş olmalı,” diye düşündü.

Onu onaylıyordu! Bu masum kızın bu mektupta ağırlığı hissedilen o soğukluğu fark etmesi imkânsız değil miydi? Aşkın büyüğü alanlarına ayak basan, ama dindarca yetiştirilmiş, bilgisiz ve saf genç kızlar için her şey aşktır. Orada ruhlarının yansıttığı ve âşıkalarının üzerine ısıtılar saçan semavi bir ışıkla çevrelenmiş halde yürürler; âşıklarını kendilerine özgü duyguların alevleriyle boyarlar ve onlara güzel düşünceler aktarırlar. Kadının yanılışı neredeyse her zaman iyiye olan inancından ya da doğruya olan güveninden kaynaklanır. *Sevgili Annette'im*, *sevgilim* sözleri Eugénie'nin yüreğinde en güzel aşk sözcükleri olarak çınlıyor ve çocukluğunda org eşliğinde söylenen *Venite adoremus*'un ilahi notaları kulaklarını nasıl okşadıysa, bu sözcükler de ruhuna öyle huzur veriyordu. Zaten Charles'ın babası için dökmeye hazır olduğu o gözyaşları, yüreğin genç bir kızı çeken tüm asaletini ortaya koyuyordu. Charles'ın babasını bu kadar sevdiğini, onun ardından için için ağladığını ve bu sevginin yüreğinin iyiliğinden ziyade babalık şefkatinden kaynaklandığını bilebilir miydi? Mösyö ve Madam Grandet, oğullarının her isteğini yerine getirirken, ona zenginliğin tüm hazlarını yaşattırken onun ürkütücü hesaplara girişmesini engellemişlerdi. Oysa Paris'te çocukların çoğu Paris'in keyifli yaşamını görüp bir şeyler istediklerinde ve planlar yaptıklarında, bu korkunç hesaplamalara girer ve sonunda isteklerinin ve planlarının ebeveynlerinin geçim derdi yüzünden sürekli ertelendiğini ve geciktiğini görürler. Babasının bu vericiliği, onun yüreğinde art niyetsiz bir baba aşkı yaratmıştı. Yine de, Charles, Paris'in gelenekleri, hatta Annette tarafından her şeyi hesaplamaya alıştırmış, gençliğinin maskesi altında şimdiden yaşlanmış bir Paris çocuğuydu. Adaletin cezalandırdığı suçlardan fazlasının bir gecede düşünceyle, sözle işlendiği, iyi

sözcüklerin en soylu düşünceleri katlettiği, insanın doğru görebildiği ölçüde güçlü kabul edildiği bir çevrenin ürkütücü eğitimiyle yetişmişti. Orada doğruyu görmek, duygulara, insanlara, hatta yaşanan olaylara, yani hiçbir şeye inanmamak anlamına gelir; orada sahte olaylar yaratılır. Orada doğruyu görmek için her sabah bir dostun cüzdanını tartmak, başa gelen her şeyi alt edebilmeyi bilmek, şu an için geçerli olmak üzere sanat eserlerine, soylu davranışlara, hiçbir şeye hayranlık beslememek ve her şeyde şahsi çıkarı gözetmek gerekir. Soylu kadın, güzel Annette, binlerce çılgınlıktan sonra Charles'ı ciddi düşünmeye zorluyor, parfümlü elini saçlarının arasına daldırarak, ona gelecekteki konumundan bahsediyor, saçlarını lüle lüle yaparken yaşamını sorguluyor, onu kadınlaştırıyor ve maddeleştiriyordu. Çifte yozlaşma, ama hoş ve ince, zarif bir yozlaşma.

— Siz budalasınız Charles, diyordu ona; size hayatı öğretirken bir hayli zorlanacağım. Mösyö de Gêretente'a çok *saygısızlık ettiniz*. Onun pek de onurlu biri olmadığını çok iyi biliyorum; ama bırakın güçten düşsün, o zaman onu dilediğinizce aşağılayabilirsiniz. Madam Campan'ın bize ne söylediğini biliyor musunuz? “Çocuklarım, bir kişi iktidardaysa ona hayranlık duyun; iktidardan düştüğünde ise onun çöplüğe doğru sürünmesine yardım edin. Güçlüyken âdeta bir tanrıdır; mahvolduğunda ise lağımındaki Marat'dan daha aşağıdadır, çünkü Marat ölse de o hâlâ hayattadır. Hayat iç içe geçmiş olayların peş peşe akıp gitmesidir, daima üstün bir konumda kalabilmek için bu olayları incelemek, izlemek gerekir.”

Charles çok rağbet gören bir gençti, ebeveyni tarafından hep hoş tutulmuş, çevresi tarafından pohpohlanmış, böylece soylu duygulara sahip olmuştu. Annesinin onun yüreğine yerleştirdiği altın parçası Paris sosyetesini tarafından dövülmüştü; Charles onu gelişigüzel kullanmıştı ve sürterek yıpratmalıydı. Charles henüz sadece yirmi bir yaşındaydı. Bu yaşta hayatın

körpeliği ruhun temizliğinden ayrılmazmış gibi görünür. Ses, bakış, duruş duygularla uyum içindedir. Bu yüzden gözler, hâlâ saf bir akışkanın içinde yüzerken ve altında tek bir kırıışık yokken, en katı hâkim, en inatçı avukat, en amansız tefeci bile yüreğin yaşlılığına, hesapların kişiyi yozlaştırdığına inanmakta tereddüt eder. Paris'in ahlâk kurallarını hiç uygulamamış olan Charles bugüne deneyimsizliğiyle gelmişti ama bençillik o farkında olmadan içine işlemişti. Yüreğinde gizlenip bekleyen Paris usulü siyasi iktisadın tohumları, Charles aylak bir izleyiciden gerçek yaşam dramının bir aktörüne dönüştüğünde filizlenmekte gecikmeyecekti. Neredeyse tüm genç kızlar kendilerini bu dış görünüşlerin tatlı vaatlerine kaptırır; ama Eugénie bazı taşra kızları gibi temkinli ve gözlemci olsa bile, davranışları, sözleri ve eylemleri hâlâ yüreğinin esinlemeleriyle uyum içindeyken kuzenine güvenmemesi mümkün müydü? Uğursuz bir tesadüf ona genç yüreğindeki gerçek duyarlılık serpintilerini kurulattı ve âdeta bilincinin son iç çekişlerini duyurdu. Bunun üzerine kendisine göre aşkla dolu olan mektubu bıraktı ve uyuyan kuzenini keyifle, hayranlıkla seyretmeye başladı. Eugénie'ye göre bu yüzden hâlâ hayatın körpe yanılısamarları fışkırıyordu. Önce kendi kendine onu daima seveceğine söz verdi.

Ardından patavatsızlığına pek de aldırmadan diğer mektuba göz attı ve okumaya başlamasının nedeni, tüm kadınların yaptığı gibi, âşık olarak seçtiği kişinin soylu niteliklerinin yeni kanıtlarını görmektir.

Sevgili Alphonse, bu mektubu okuduğunda artık hiç dostum kalmamış olacak, ama sana itiraf ederim ki kuşku lanmak sözcüğünü sürekli kullanan insanlardan kuşkulandırken senin dostluğundan hiç kuşku duymadım. Bu yüzden seni işlerimi yoluna koymakla görevlendiriyor ve sahip olduğum her şeyden iyice yararlanmanı istiyorum. Şimdi ne durumda olduğumu öğrenmelisin; artık hiçbir şeyim yok ve

Hindistan'a gitmek istiyorum. Bir miktar borcum olduğunu sandığım herkese yazdım, mektubun ilişiginde hafızamın el verdiği ölçüde yazdığım kişilerin tam listesini bulacaksın. Kitaplığımın, mobilyalarımın, arabalarımın, atlarımın ve sahip olduğum diğer şeylerin borçlarımı ödemeye yeteceğini sanıyorum. Satabileceğim önemsiz eşyaları kendime ayırmak istiyorum. Sevgili Alphonse, satışlar sırasında herhangi bir itirazla karşılaşmaman için sana bir vekâletname göndereceğim. Bütün silahlarımı yolla, Briton'u kendine ayır. Kimse o muhteşem hayvanın hak ettiği parayı ödemek istemez; onu tıpkı ölmek üzere olan birinin vasiyetinin gereğini yerine getirecek kişiye verdiği yüzük gibi sana hediye ediyorum. Robert bana çok konforlu bir yolculuk arabası yaptı, ama teslim etmedi; kapora istemeden onu bana ayırmasını sağla. Bunu kabul etmezse içinde bulunduğum koşullarda itibarımı lekeleyecek her şeyden kaçın. Adalıya olan yüz yirmi frank borcumu ödemeyi ihmal etme...

Devamını okumayan Eugénie,

— Sevgili kuzen, dedi ve elindeki mumla hafif adımlar atarak odasına döndü.

Rönesans denen dönemin en güzel yapıtlarından biri olan ve üzerinde yarı silik ünlü kraliyet semender armasının hâlâ görülebildiği eski bir meşe mobilyanın çekmecesini açarken hazzın derin heyecanını hissetti. Çekmecenin içinden anneannesinden kalma kırmızı kadife, sırmalı ve kenarları sırma püsküllü büyükçe bir kese çıkardı. Ardından keseyi elinde gururla tarttı ve birikmiş parasının unuttuğu hesabını yapmak hoşuna gitti. Önce 1725'te V. Jean tarafından bastırılan ve hâlâ yeniymiş gibi duran yirmi Portekiz altınını ayırdı. Babasının dediğine göre beş Lizbon altınına ya da her biri yüz altmış sekiz frank altmış dört santime, ama nadir bulunduklarından, güneş gibi parlayan zarifliklerinden dolayı, aslında yüz seksen franga tekabül ediyor-

du. Ayrıca yine nadir bulunan, normal değeri seksen yedi franga, altın meraklıları için yüz franga denk düşen beş Cenova altını ya da yüz Cenova lirası vardı. Bu altınlar ona Mösyö de la Bertellière'den kalmıştı. Ayrıca 1729'da, V. Philippe döneminde basılmış olan dört dörtlük üç İspanyol altını vardı; Madam Gentillet onları verirken hep aynı şeyi söylerdi: "Şu şirin kanarya, şu küçük sarışın doksan sekiz frank eder! Minik kuşum, onu iyi saklayın; o hazinenizin çiçeği olacak." Ayrıca babasının en çok değer verdiği (yirmi üç kıratlık altınlar), 1756'da Hollanda'da basılmış ve yaklaşık on iki frank eden yüz Hollanda dukası vardı. Ayrıca nadir bulunan ve cimriler için çok değerli olan madalyalar, üzerinde terazi simgesi bulunan üç rupi ve Meryem Ana simgesi bulunan beş rupi, hepsi yirmi dört kıratlık saf altından, Büyük Moğol'un yüce parası, her biri otuz yedi frank kırk santime, ama altını işlemeyi seven uzmanlar için en az elli franga tekabül ediyordu. Ayrıca evvelki gün aldığı ve önemsemenden kırmızı kesesine attığı kırk franklık bir napolyon altını vardı. Bu hazinede Grandet Baba'nın kızına özlerindeki erdemleri ayrıntılarıyla anlatmak için bazen haklarında bilgi edindiği ve yeniden görmek istediği yeni, el değmemiş parçalar, şeritleri süslü, parlaklıkları yalın, henüz yıpranmamış keskin köşeli harflerin zenginliğiyle yazılmış gerçek sanat eserleri vardı. Ama bu nadir parçaları, babasının takıntısını, babası için çok değerli olan bir hazineden yoksun kalmanın tehlikesini aklından geçirmiyor, kuzenini düşünüyordu. Sonunda, birkaç hesaplama hatasına rağmen, gerçek değeri beş bin sekiz yüz frank eden, ama yaklaşık altı bin franga da alıcı bulabilecek bir serveti olduğunu anladı. Bu zenginliklerin görüntüsü karşısında, sevinç fazlasını naif beden hareketleriyle gidermeye çalışan bir çocuk gibi ellerini çırpmaya başladı. Böylece baba altınını satmaya gitmek için, kızı ise kendi altınlarını sevgi okyanusuna fırlatmak için servetlerini hesaplamıştı. Altınları geri doldurduğu kesesini

aldı ve hiç tereddüt etmeden yeniden yukarı çıktı. Kuzeninin gizemli sefaleti ona geceyi, görgü kurallarını unutturuyordu; zaten vicdanıyla, fedakârlığıyla, mutluluğuyla kendisini güçlü hissediyordu. Bir elinde mumu, diğer elinde kesesiyle kapının eşiğinde belirdiğinde, uyanan Charles kuzinini gördü ve afalladı. Odaya giren Eugénie mumu masanın üzerine bıraktı ve heyecanlı bir ses tonuyla,

— Kuzenim, dedi, size karşı işlediğim ciddi bir kabahatten dolayı sizden özür dilemeliyim, ama siz unutursanız Tanrı bu günahımı bağışlayacak.

— Neler oluyor? dedi gözlerini ovuşturan Charles.

— Şu iki mektubu okudum.

Charles kıpkırmızı oldu.

Eugénie devam etti:

— Bunu nasıl mı yaptım? Yukarı neden mi çıktım? Aslında ben de hiçbir şey bilmiyorum. Ama onları okuduğum için çok fazla pişmanlık duymamaya karar verdim, çünkü o mektuplar bana yüreğinizi, ruhunuzu ve...

— Ve neyi?

— Ve projelerinizi, bir miktar paraya ihtiyacınız olduğunu gösterdi...

— Ama sevgili kuzinim...

— Şiişt, şiişt, kuzenim, yüksek sesle konuşmayın, kimseyi uyandırmayalım. İşte, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan zavallı bir kızın birikimi; Charles, onları kabul edin. Bu sabah paranın ne olduğunu bilmiyordum, bunu bana siz öğrettiniz; bu bir araç, sadece o kadar. Bir kuzen neredeyse bir erkek kardeştir, kız kardeşinizin kesesini ödünç alabilirsiniz.

Charles suskunluğunu bozmadı. Eugénie genç bir kız olduğu kadar bir kadın olarak da reddedilebileceğini hiç hayal etmemişti.

— Peki öyleyse? dedi.

Charles başını öne eğdi. Yürek çarpıntıları derin bir sessizliğin ortasında yankılanan Eugénie,

— Kabul etmiyor musunuz? diye sordu.

Kuzeninin tereddüdü karşısında kendini aşağılanmış hissetti. Kuzeninin içinde bulunduğu zor durum zihninde daha da canlandı; diz çökmek üzere eğildi.

— Siz bu altınları almadıkça ayağa kalkmayacağım! Kuzenim, yalvarırım bir cevap verin! Beni onurlandırdığınızı, yüce gönüllü olduğunuzu öğrenmek için...

Soylu bir umutsuzluğun çığlığını duyan Charles'ın göz yaşları diz çökmesini engellediği kuzeninin ellerinin üstüne döküldü. Bu sıcacık gözyaşlarını hisseden Eugénie keseye doğru sıçradı ve içindekileri masanın üstüne boşalttı.

— Bu yeter, öyle değil mi? dedi sevinçten ağlayarak. Kuzenim, hiçbir şeyden korkmayın, zengin olacaksınız; bu altınlar size mutluluğu getirecek ve bir gün bana borcunuzu ödeyeceksiniz. Zaten yeniden karşılaşacağız; sizin dayatacağınız tüm koşulları kabul edeceğim. Ama bu armağana çok büyük bir değer biçmemelisiniz.

Charles nihayet duygularını dile getirdi.

— Evet Eugénie, kabul etmezsem ruhumun yüce olmadığını düşüneceğim. Yine de hiç karşılık hiç, güvene karşılık güven.

— Ne demek istiyorsunuz, dedi ürken Eugénie.

— Sevgili kuzenim, beni dinleyin, şurada...

Konsolun üstündeki deri bir kılıfa sarmalanmış kare şeklindeki bir sandığı göstermek üzere sözünü yarıda kesti.

— Bu gördüğünüz benim için hayatım kadar değerli bir şey. Bu sandık annemin bir hediyesi. Bu sabahtan sonra mezarından çıkıp gelebilseydi içine şefkatiyle doldurduğu bu altını kendisi satardı; ama bunu benim yapmam bana kutsal bir şeye saygısızlık etmek gibi geliyor.

Bu son sözlerini duyan Eugénie titreyen elleriyle kuzeninin elini sıktı.

Bir müddet yaşlı gözlerle bakıştılar, sonra Charles,

— Hayır, dedi. Hayır bu hediyeği yok etmek ya da yolculuklarım sırasında riske atmak istemiyorum. Sevgili Eugénie onu size emanet edeceğim. Bir dost bir dostuna hiçbir zaman bu kadar kutsal bir şeyi emanet etmemiştir; bir bakın hele şunlara. Sandığı alıp kılıfından çıkardı, açtı ve işçiliği altına ağırlığından daha fazla değer kazandıran bir kutuyu kendisini hayranlıkla izleyen kuzinine hüznle gösterdi. Hayranlıkla izlediğiniz daha hiçbir şey, dedi bir yayı iterek dipteki astarın iki yana açılmasını sağlarken. İşte bu benim için tüm dünyaya bedel.

Her yanı inciyle çevrili iki portreyi, Madam de Mirbel'in iki başyapıtını çıkardı.

— Ah! Ne güzel kadın! Bu sizin yazdığınız kadın değ...

— Hayır, dedi Charles gülümseyerek. Bu annem, bu da babam, yengeniz ve amcanız. Eugénie, bu hazineyi muhafaza etmeniz için size dizlerinize kapanarak yalvarmam gerekiyor. Bu hazine küçük servetinizi kaybederek mahvolmam halinde, sizin zararınızı karşılayacak, bu iki portreyi sadece size bırakabilirim, onları saklayacak kadar dürüstsünüz. Ama sizden sonra başkalarının ellerine geçmemesi için onları imha edebilirsiniz... Eugénie susuyordu. Kabul ediyorsunuz, öyle değil mi?

Az önce kuzenine söylediği sözleri hatırlayan Eugénie ona ilk kez seven bir kadının, hem cilveyi hem de derinliği barındıran o bakışlarından birini yöneltti. Charles genç kızın elini alıp öptü.

— Arılık meleği, aramızda paranın önemi olmayacak, öyle değil mi? Bu andan itibaren sadece hisler olacak.

— Annenize benziyorsunuz. Sesi sizinki kadar yumuşak mıydı?

— Daha da yumuşaktı.

— Evet, size göre öyle, dedi bakışlarını aşağı indirerek. Hadi Charles, yorgunsunuz, siz yatın. Yarın görüşürüz.

Ellerini kuzeninin ellerinin arasından hafifçe çekti, Charles mumuyla ona eşlik etti. Kapının eşiğine geldiklerinde Charles,

— Neden böyle perişan oldum? dedi.

— Olsun! Babam sanırım zengin.

— Zavallı çocuk, dedi bir ayağını odanın içine atan ve sırtını duvara dayayan Charles. Öyle olsa babamın ölmesine izin vermezdi, sizi bu yoksunluk içinde bırakmazdı, başka bir yaşam sürdürürdü.

— Ama o Froidfond'un sahibi.

— Peki Froidfond'un değeri ne eder?

— Bilmiyorum, ama ayrıca Noyers'nin de sahibi.

— Berbat durumdaki birkaç çiftlik!

— Bağları ve çayırları da...

Charles küçümseyen bir ifadeyle,

— Beş para etmez topraklar, dedi. Babanızın sadece yirmi dört bin frank geliri olsa dahi, bu soğuk ve mobilyasız odada oturtmazdı sizi! diye ekledi sol adımını da ileri atarak.

Düşüncelerini daha fazla açığa vurmamak için eski dolabı göstererek,

— O halde hazinem şu dolapta kalacak, dedi.

— Gidin yatın, dedi darmadağın odaya girmesine engel olan Eugénie.

Charles odasına çekilirken karşılıklı gülümseyerek birbirlerine iyi geceler dilediler. Uyurken ikisi de aynı rüyayı gördü ve Charles o geceden itibaren yasının üzerine birkaç gül atmaya başladı. Ertesi sabah, Madam Grandet kızının kahvaltıdan önce Charles ile birlikte gezindiğini gördü.

Genç adam âdeta kederin dibine vurmuş ve düştüğü uçurumun derinliğini ölçerken gelecekteki yaşamının tüm ağırlığını hissetmiş bir bahtsız gibi hâlâ hüzünlüydü.

Eugénie gezintiyi anlamlandırmakta zorlanmayan annesinin yüzüne yayılan endişeyi görünce,

— Babam akşam yemeğinden önce dönmeyecek, dedi.

Eugénie'nin davranışlarından, yüzünden ve ses tellerinin ses tonuna kattığı yumuşaklıktan kuzeni ile fikirlerinin uyuştüğünü anlamak kolaydı. Ruhları, belki de onları

birbirlerine bağlayan duyguların gücü, hissettirmeden harareti bir şekilde bütünleşmişti. Daha sonra salona dönen Charles'ın matemine saygı gösterildi. Grandet o günkü işlerini unuttuğundan eve aralarında çatıcı, su tesisatçısı, duvarcı, toprak işçileri, doğramacı ve çiftçilerin de bulunduğu birçok kişi geldi. Kimileri tadilatlarla ilgili pazarlık yapmak, kimileri ise çiftlik kiralalarını ödemek ya da para istemek için uğramıştı. Bu yüzden Madam Grandet ve Eugénie koşturmak, işçilerin ve köylülerin bitmek bilmez sorularına karşılık vermek zorunda kaldılar. Kira yerine verilen erzakı mutfağına yerleştiren Nanon neyi eve ayıracağını neyin pazarda satılacağını öğrenmek için daima Grandet'nin talimatlarını beklerdi. İhtiyarcığın alışkanlığı, tıpkı çok sayıda toprak sahibinin yaptığı gibi, kötü şarabı içmek ve çürümüş meyveleri yemektir. Saat beşe doğru altınını on dört bin franga satmış ve senetleri satın alacağı güne kadar faiz getirecek olan hazine tahvillerini ve kraliyet bonolarını cüzdanına yerleştirip Angers'den döndü. Grandet, bitkin düşmüş atlarla ilgilenmesi ve iyice dinlenmelerini sağladıktan sonra onları ağır ağır geri getirmesi için Cornoiller'yi Angers'de bırakmıştı.

— Karıcığım, Angers'den geliyorum, dedi.

Nanon mutfaktan,

— Dünden beri hiçbir şey yemediniz mi? diye bağırdı.

— Yemedim.

Nanon çorbayı getirdiğinde ve aile masaya oturduğunda Des Grassins müşterisinin talimatlarını almak için geldi. Grandet Baba henüz yeğenini fark etmemişti.

Bankacı,

— Yavaş yavaş yiyin, sohbet edeceğiz, dedi. Nantes'dan Angers'ye altın almaya geldiklerini biliyor musunuz? Ben de altın göndereceğim.

— Göndermeyin, dedi fıçı, orada yeterince altın var. Sizin bir kayba uğramanızı engelleyecek kadar iyi dostuz.

— Ama altının değeri on üç buçuk frank.

— On üç buçuk franktı deseniz daha doğru olur.

— Peki ama altın nasıl bollaştı ki?

Grandet ona alçak sesle,

— Dün gece Angers'ye gittim, dedi.

Bankacı şaşkınlıktan titredi. Bunun üzerine Des Grassins ile Grandet arasında, dönüp dönüp Charles'a baktıkları fısır fısır bir sohbet başladı. Ardından fıçıcinin hiç kuşkusuz yüz bin franklık senet almasını söylediği bankacının yüz ifadesi şaşkınlığını belli edercesine değişti.

— Mösyö Grandet, dedi Charles'a, Paris'e gidiyorum, beni görevlendireceğiniz bir husus varsa...

Charles,

— Hiçbir şey yok mösyö, teşekkür ederim, diye yanıtladı.

— Bence daha çok teşekkür edin yeğenim. Mösyö oraya Guillaume Grandet Şirketi'nin borçlarını düzenlemeye gidecek.

— Umut var mı? diye sordu Charles.

Fıçıçı yapmacık bir kurumla,

— Siz yeğenim değil misiniz? Sizin onurunuz bizim onurumuzdur. Adınız Grandet değil mi? diye haykırdı.

Ayağa kalkıp Grandet Baba'ya sarılan Charles'ın rengi solmuştu, salondan çıktı. Eugénie babasını hayranlıkla izliyordu.

— Hadi hoşça kalın sevgili Des Grassins, her şey size bağlı o herifleri benim adıma ikna edin.

Diplomat kılıklı bu iki adam el sıkıştı. Fıçıçı bankacıya kapıya kadar eşlik etti, ardından geri dönüp koltuğuna gömülürken Nanon'a,

— Bana siyah frenküzümü şarabı getirin! diye seslendi.

Ama yerinde oturamayacak kadar heyecanlı olduğundan ayağa kalktı, Mösyö de la Bertellière'in portresine baktı ve Nanon'un *dans adımları* dediği hareketleri yaparak şarkı söylemeye başladı...

*Fransız muhafız alayında
İyi yürekli bir babam vardı.*

Nanon, Madam Grandet ve Eugénie birbirlerine baktılar. Bağcının sevincinin doruk noktasına çıkması onları hep korkuturdu. Kısa süre sonra odalara çekilme zamanı geldi. Grandet Baba erkenden yatmak istiyordu ve yattığında da herkesin yatmasını istiyordu, tıpkı Kral III. Augustus içtiğinde tüm Polonya'nın sarhoş olmak zorunda olması gibi. Zaten Nanon, Charles ve Eugénie de Grandet kadar yorgundu. Madam Grandet'ye gelince, o kocasının istekleri doğrultusunda uyuyor, yemek yiyor, içiyor, yürüyordu. Yemeklerin hazmedilmesi için geçirdikleri iki saat boyunca her zamankinden daha şakacı olan fıçı o kendine has vecizelerini sıralamaya başladı, kafasının nasıl çalıştığına dair fikir edinmek için bunlardan birini duymak yeterdi. Şarabını içtikten sonra bardağa baktı.

— Dudağını değdirir değdirmez bardak hemen boşalıyor! İşte bizim öykümüz. Şarap hem dursun hem de içilsin, bu mümkün değil. Para el değiştirirken kesede kalmaz; öyle olsa hayat çok güzel olurdu.

Keyifli ve hoşgörülüydü. Nanon çığırığıyla geldiğinde ona,

— Yorgun olmalısın. Kenevirini bir kenara bırak.

— Ama o zaman canım sıkılır!

— Zavallı Nanon! Şarap ister misin?

— Ah! Şaraba hayır demem; madam ilaç satan eczacılardan daha iyisini yapıyor.

— Fazla şeker koyuyorlar, tadı hiçbir şeye benzemiyor, dedi ihtiyarcık.

Ertesi sabah sekizde kahvaltı için masada bir araya gelen aile ilk kez gerçek bir içtenlik tablosu sergiliyordu. Felaket Madam Grandet'yi, Eugénie'yi ve Charles'ı yakınlaştırmıştı. Nanon'un bile farkında olmadan kanı kaynıyordu. Dördü

aynı ailenin bireyleri olmaya başlamıştı. Yaşlı bağcıya gelince, cimriliğini tatmin ettiği ve züppenin, Nantes'a kadar gereken yol parası dışında kendisinden hiçbir şey alamadan yola çıkacağına emin olduğundan, yeğeninin evdeki varlığına karşı neredeyse kayıtsız kalıyordu. Charles ve Eugénie dediği iki çocuğa, kamusal ve dinî ahlâk konusunda tamamen güvendiği Madam Grandet'nin denetimi altında, diledikleri gibi davranma özgürlüğü tanıdı. Yol kenarındaki çayırlarının ve çukurlarının düzenlenmesi, Loire'daki kavak dikimi, bağlarındaki ve Froidfond'daki kış hazırlıkları onu fazlasıyla meşgul ediyordu. O günden sonra Eugénie'nin içinde aşk çiçekleri ilk filizlerini verdi. Hazinesini kuzenine verdiği o geceden beri, yüreği de kendi hazinesini izlemeye koyulmuştu. Aynı sırrın sırdaşları olarak, birbirlerine, duygularını derinleştiren, yakınlaştıran, ikisini de âdeta sıradan yaşamın dışına savuran karşılıklı bir anlayışı belli edercesine bakıyorlardı. Akrabalık bir ölçüde ses tonunda bir yumuşaklığı, bakışlarda bir şefkati gerektirmiyor muydu? Bu yüzden, Eugénie kuzeninin kederlerini doğmakta olan bir aşkın çocuksu neşeleriyle yatıştırmaktan keyif alıyordu. Aşkın ve yaşamın başlangıçları arasında incelikli benzerlikler yok mudur? Bebeğin beşiği tatlı ninniler ve sevecen bakışlarla sallanmaz mı? Ona geleceğini süsleyen muhteşem masallar anlatılmaz mı? Umut ışıltılı kanatlarını hiç durmadan ona doğru açmaz mı? Bazen sevinç, bazen keder gözyaşları dökmez mi? Bir hiç uğruna, sarsılacak bir saray inşa edeceği çakıltaşları için, koparılır koparılmaz unutulmuş çiçekler için kavga etmez mi? Zamanı kavramaya, hayatta ilerlemeye can atmaz mı? Aşk bizim ikinci dönüşümümüzdür. Çocukluk ve aşk Eugénie ile Charles için aynı anlama geliyordu; bu, yürekleri melankoliyle sarmalandığı için daha da okşayıcı bir etki bırakan ve tüm çocuklukla yaşanan ilk tutkuydu. Daha doğarken yas tülleri altında çırpınan bu aşk, bu viran evin taşraya özgün sadeliğiyle uyum içindeydi. Charles, bu sessiz

avlude, kuyunun kenarında kuziniyle laflarken, bu bahçecikte yosun tutmuş bir bankta güneş batana kadar oturup gerçekleşmeyecek hayaller kurarken ya da tıpkı bir kilisenin kemerleri altındaki gibi, sur ile ev arasına da hâkim olan sessizlikte içine kapanırken, soylu hanımefendisinin, sevgili Annette'inin kendisine sadece fırtınalı karanlıklarını tanıttığı aşkın kutsallığını anladı. Şu anda saf ve gerçek aşk için Paris'in cilveli, kibirli, parıltılı tutkusunu terk ediyordu. Üç günde kurallarını anladığı bu evi sevmeye başlamıştı. Sabah erkenden, Grandet günlük erzakı vermeye gelmeden önce Eugénie'yle sohbet edebilmek için aşağı iniyor ve ihtiyarcığın adımları merdivende yankılandığında bahçeye kaçıyordu. Eugénie'nin, annesinin bile bilmediği ve Nanon'un farkında değilmiş gibi görüldüğü bu sabah randevusunun küçük kabahati dünyanın en masum aşkına yasak hazların canlılığını katıyordu. Ardından, Grandet Baba öğle yemeğinden sonra bağlarını ve işletmelerini görmeye gittiği zaman, anne ile kızı arasına oturan Charles, ipliği çile yapmalarında onlara yardım ettiğinde, çalıştıklarını gördüğünde, gevezelik ettiklerini duyduğunda hiç bilmediği mutluluklar yaşıyordu. Neredeyse manastırlarda sürdürülene benzeyen bu yaşam tarzının yalınlığı, ona dünyaya yabancı olan bu ruhların güzelliğini açıyor, onu derinden etkiliyordu. Fransa'da artık sürdürülmesinin imkânsız olduğunu sandığı bu geleneklerin sadece Almanya'da ve hatta Auguste Lafontaine'in¹⁸ romanlarında devam ettiğini düşünmüştü. Kısa süre sonra, Eugénie onun için Goethe'nin Margarete'inin¹⁹ daha kusursuz bir sureti oldu. Nihayet bakışları, sözleri, kendisini keyifle aşkın akıntısına bırakmış olan zavallı kızı büyüledi. Mutluluğuna tıpkı nehirden çıkmak ve kıyıda dinlenmek için söğüt dalını kavrayan bir yüzücü gibi sarılıyordu. Yakın bir ayrılığın kederi bu kaçamak günlerin en neşeli saatlerini şimdiden hüznülen-

18 Alman romancı (1758-1831). (ç.n.)

19 *Faust* eserindeki kadın karakter. (ç.n.)

dirmiyor muydu? Üstelik her gün yaşanan küçük bir olay, onlara bu ayrılığı hatırlatıyordu. Des Grassins'in Paris'e gitmek üzere yola çıkmasından üç gün sonra, Grandet taşralıların bu işlere verdiği ehemmiyetle, Charles'ı, babasının mirasını reddetmesi için Asliye Mahkemesi'ne götürdü. Korkunç bir vazgeçiş! Âdeta ailesinden vazgeçiyordu. Ardından biri Des Grassins'e, diğeri eşyalarını satacak dostuna olmak üzere iki vekâletname hazırlandı. Son olarak pasaport için gerekli formları doldurması gerekti. Nihayet, Paris'ten istettiği sade yas giysileri geldiğinde, Charles, Saumurlu bir terziyi çağırıp ona gardırobundaki giysileri sattı, bu satış en çok Grandet Baba'yı sevindirdi.

Onun siyah kaba kumaştan bir redingot giydiğini gördüğünde,

— İşte servetini kazanmak için gemiye binmesi gereken birine benzediniz. İyi, çok iyi! dedi.

— Mösyö, durumumun neyi gerektirdiğini iyi biliyorum.

Charles'ın avcundaki altınların görüntüsüyle gözleri parlayan ihtiyarcık,

— Bu da nesi? dedi.

— Mösyö, düğmelerimi, yüzüklerimi, gereksiz ama değerli olan her şeyimi topladım; ama Saumur'de kimseyi tanımadığım için bu sabah sizden bir ricam olacaktı...

— Bunları satın almamı mı istiyorsunuz? dedi araya giren Grandet.

— Hayır, amcacığım, bana dürüst bir adam...

— Onları bana verin; yukarıda değer biçeceğim ve ne kadar ettiklerini kuruşu kuruşuna söyleyeceğim. Uzun bir zinciri inceledi ve, on dokuz yirmi karat, diye ekledi.

İhtiyarcık geniş elini uzattı ve altınları götürdü.

Charles,

— Kuzinim, size bu iki düğmeyi hediye etmeme izin verin, bunlarla bileklerinize kurdeleler bağlayıp şu sıralar çok moda olanlara benzer bir bilezik yapabilirsiniz.

— Tereddütsüz kabul ediyorum, dedi Eugénie ona anlamlı bir ifadeyle bakarak.

— Yengeciğim, işte yolculuk sandığımda özenle sakladığım annemden kalma bir yüksük, dedi on yıldan beri böyle bir yüksüğün hayalini kuran Madam Grandet'ye şık bir altın yüksük vererek.

Bu sözler dokunaklı bir vurguyla söylenmişti.

Gözleri yaşlarla dolan anne,

— Yeğenim, buna ne kadar teşekkür etsem az. Sabah akşam en acil isteklerinizin yerine gelmesi için dua edeceğim. Ölürsen, Eugénie bu yüksüğü sizin için muhafaza edecek.

— Bin dokuz yüz seksen dokuz frank yetmiş beş santim ediyor, dedi kapıyı açan Grandet; ama bunu satmanıza engel olmak için size *ekü* ödeyeceğim.

Loire kıyılarında *ekü* hiç kesinti yapılmadan hep altı franga tekabül eder.

Charles,

— Bunu size önermeye cesaret edemiyordum, onları yaşadığınız şehirde satmak da beni tiksindiriyor. Napoléon, *Kirli çamaşırları evde yıkamak gerekir*, derdi. Bu desteğinizden dolayı size teşekkür ediyorum, diye yanıtladı.

Grandet burnunu kaşırken bir anlık bir sessizlik oldu.

— Sevgili amcacığım, dedi Grandet'ye endişeyle bakan ve âdeta onu incitmekten korkarmış gibi görünen Charles. Kuzinim ve yengem benden küçük birer yadigârı saklamayı kabul etmek istediler, siz de benim için artık gereksiz olan kol düğmelerimi kabul edin; bunlar size, sizden uzakta artık ailesini olan sizi düşünecek zavallı bir genci hatırlatacak.

— Evladım, evladım, her şeyinizi bu şekilde saçıp savurmayın...

Açgözlülükle karısına dönerek,

— Karıcığım sana ne hediye etti? Ah! Demek altın bir yüksük, dedi.

— Ya sana kızım? Bak sen, elmas düğmeler.

— Tamam, evlat, kol düğmelerini alıyorum, dedi Charles'ın elini sıkarak. Ama... bana Hindistan yolculuğu... için gerekli... parayı... vermeme müsaade edeceksin. Evet, yolculuk masraflarını karşılamak istiyorum. Ayrıca mücevherlerini ham altın fiyatından hesapladım, belki de işçilikten de bir şeyler kazanabilirsin. İşte hepsi bu. Cru-
chot'dan borç alıp sana bin ekü vereceğim. Kirasını geciktiren Perrottet ödeme yapmazsa şu an tek meteliğim bile yok. Tamam, şimdi ona uğrayacağım.

Şapkasını aldı, eldivenlerini giydi ve dışarı çıktı.

— Demek gideceksiniz? dedi Charles'a hayranlıkla karışık hüzünlü bir ifadeyle bakan Eugénie.

Genç adam başını öne eğerek,

— Öyle olması gerekiyor, dedi.

Birkaç günden beri, Charles'ın duruşu, tavırları, sözleri derin bir kedere bürünmüş, ama üzerine çöken devasa yükümlülükleri hissederek felaketinden yeni bir cesaret kazanmış birini andırıyordu. Artık iç çekmiyor, metin davranıyordu. Bu yüzden Eugénie, solmuş yüzü ve karamsar tavırlarıyla uyum içindeki siyah aba giysileriyle aşağı inerken gördüğü kuzeninin kişiliğini daha önce hiç bu kadar iyi çözümleyememiş olduğunu hissetti. O gün yas tutan iki kadın kilisede Guillaume Grandet'nin ruhu için söylenen bir ağıtta Charles'a eşlik ettiler.

Öğle yemeğinde Charles, Paris'ten gelen iki mektubu okudu.

Eugénie alçak sesle,

— Kuzenim, işleriniz yolunda gidiyor mu? diye sordu.

— Kızım, asla bu tür sorular sorma, diye yanıtladı Grandet Baba. Şuraya bakın! Ben sana işlerimin nasıl gittiğini söylemiyorum, neden kuzeninin işine burnunu sokuyorsun. Çocuğu rahat bırak.

— Benim sırrım yok ki, dedi Charles.

— Vıdı vıdı vıdı. Ticarete dilini tutmayı öğreneceksin.

İki âşık bahçede yalnız kaldıklarında Charles, Eugénie'yi ceviz ağacının altındaki eski banka oturttu.

— Alphonse hakkında yanılmamışım, işlerimi dürüstçe ve temkinli davranarak mükemmel bir şekilde halletti. Paris'te kimseye borcum yok, mobilyalarım iyi fiyata satıldı, bir uzun yol kaptanının tavsiyelerine uyarak kalan üç bin franga, Hindistan'da çok para edecek ilginç objelerden oluşan bir kutu hazırlamış. Kolilerimi Java'ya hareket etmek üzere yüklenen bir geminin bulunduğu Nantes'a yollamış. Eugénie, beş gün sonra belki de sonsuza dek ya da en azından uzun bir süre için vedalaşmamız gerekecek. Kutum ve on bin frangım iyi bir başlangıç sayılır. Uzun yıllar geçmeden dönebileceğimi sanmıyorum. Sevgili kuzinim, bu yüzden hayatınızı bana göre düzenlemeyin, ölüp gidebilirim. Belki de sizin karşınıza zengin...

— Beni seviyor musunuz?

— Elbette!

— Bekleyeceğim Charles. Tanrım, babam pencerede, dedi kendisini öpmek için yaklaşan kuzenini iteleyerek.

Kemerin altına kaçtı. Charles da onu izledi. Onun ardından geldiğini gören Eugénie kanatlı kapıyı açtı. Ardından, nereye gittiğini bilmeden kendini koridorun en loş yerinde, Nanon'un yüklüğünün yanında buldu. Charles onun elini alıp kalbine götürdü, belinden kavradı ve hafifçe üzerine doğru eğildi. Eugénie hiç direnmedi ve dudağında öpücüklerin en safını, en hoşunu ama aynı zamanda en haz vericisini hissetti.

— Sevgili Eugénie, bir kuzen bir kardeştan farklıdır, seninle evlenebilir...

— Amin! diye bağırdı viranesinin kapısını açan Nanon.

Ürken iki âşık salona kaçtılar. Eugénie işinin başına dönerken Charles, Madam Grandet'nin dua kitabını okumaya başladı.

— Tamam! Hepimiz dua ediyoruz, dedi Nanon.

Charles yola çıkacağını bildirdikten sonra Grandet ona çok ilgi gösterdiğini kanıtlamak için harekete geçti. Beş para etmeyen şeyler için eli açılmış gibi davrandı, ona bir balyacı bulmaya çalıştı. Ama balyacının sandıklarını çok pahalıya sattığını düşünerek bu işi var gücüyle kendisi halletmeye karar verdi ve eski tahtaları kullandı. Sabah kalktığında padavralarını rendeledi, düzleştirdi, çiviledi ve çok güzel sandıklar hazırlayıp Charles'ın tüm eşyalarını içlerine koydu ve onları güvenli bir biçimde tam zamanında Nantes'da olmaları için Loire'daki bir gemiye yükledi. Koridordaki öpücükten sonra, saatler Eugénie için ürkütücü bir hızla geçiyor, bazen kuzeninin peşinden gitmek istiyordu. Tutkuların en çekicisini tadan, günleri zamanla, ölümcül bir hastalıkla, insani lanetlerin birkaçıyla azalan biri Eugénie'nin ıstıraplarını anlayacaktır. Tıpkı avlu, ev, şehir gibi artık kendisine çok dar gelen o bahçede dolaşırken sıklıkla ağlıyor, denizlerin enginliğine şimdiden dalıyordu. Nihayet yolculuktan bir önceki gün geldi çattı. Sabah Grandet ve Nanon evde yokken içinde iki portrenin bulunduğu değerli sandık, artık boş kesenin de yer aldığı dolabın tek çekmecesine görkemli bir şekilde yerleştirildi. Bu hazinenin emaneti öpücükler ve gözyaşları eşliğinde gerçekleşti. Anahtarı göğsüne yerleştiren Eugénie, Charles'ın o noktayı öpmesini engelleyecek cesareti kendinde bulamadı.

— Dostum, oradan hiç çıkmayacak.

— Tamam o zaman! Aşkım, yüreğim hep orada olacak.

— Ah! Charles bu hiç de hoş değil, dedi Eugénie azarlayan bir ses tonuyla.

— Evli değil miyiz? Sen söz verdin, benden de söz iste.

İkisi de iki kere,

— Sonsuza kadar seninim! dedi.

Bu dünyada hiçbir söz bu kadar saflıkla verilmemiştir; Eugénie'nin temiz yüreği Charles'ın aşkını bir anda kutsamıştı. Ertesi sabahki kahvaltı hüüzünlü geçti. Charles'ın rop-

döşambırını ve altın bir Jeanette haçı²⁰ verdiği, duygularını özgürce dışavuran Nanon'un bile gözleri yaşlarla doldu.

— Bu zavallı şirin mösyö denize açılıyor! Tanrı ona rehberlik etsin!

Saat on buçukta aile, Nantes'a gidecek olan posta arabasına kadar Charles'a eşlik etti. Nanon köpeği salmış, kapıyı kilitlemiş ve Charles'ın çantasını taşımak istemişti. Eski sokaktaki tüm esnaf Üstat Cruchot'nun da hemen dâhil olduğu bu kortejin geçişini görmek için kapıya çıkmıştı.

Annesi Eugénie'ye,

— Ağlamayacaksın, dedi.

Hanın kapısında Charles'ı iki yanağından öpen Grandet,

— Yeğenim, dedi, yoksul gidiyorsunuz, zengin dönün; sizi temin ederim ki babanızın onuru kurtulacak; sizin sadece...

— Ah! Amcacığım, buradan ayrılışımın acısını hafifletiyorsunuz. Bana verebileceğiniz en güzel hediye bu değil mi?

Sözünü yarıda kestiği yaşlı fıçıcının ne dediğini anlamayan Charles, amcasının yüzüne minnet gözyaşları dökerken, Eugénie, kuzeninin ve babasının ellerini vargücüyle sıkıyordu. Sadece Grandet'nin kurnazlığına hayran kalan noter, ihtiyarcığın aklından geçenleri bildiği için gülümsüyordu. Birçok kişinin etraflarına toplandığı dört Saumurlu araba hareket edene kadar bekledi; ardından köprüünün üstünde gözden kaybolmaya başladığı ve sadece uzaklardan yankısının işitildiği sırada bağcı,

— İyi yolculuklar! dedi.

Ne mutlu ki bu sözleri sadece Üstat Cruchot duydu. Rıhtımın arabanın hâlâ görülebildiği bir noktasına giden Eugénie ve annesi beyaz mendillerini sallarken Charles da onlara kendi mendiliyle karşılık veriyordu.

Artık Charles'ın mendilini göremeyen Eugénie,

— Anne, bir anlığına Tanrı'nın gücüne sahip olmak isterdim, dedi.

20 Latin tarzı sade bir haç türü. (ç.n.)

Grandet ailesinin yaşadığı olayları kesintiye uğratmamak için, ihtiyarcığın Des Grassins aracılığıyla Paris'te ne işler çevirdiğini önceden anlatmak gerekir. Bankacının gidişinden bir ay sonra Grandet'nin elinde seksen franga satın alınmış seksen bin franklık bir senet vardı. Kuşkulu tabiatının, senedin bedelini gönderip senedin kendisini almaya neden sevk ettiğini öldüğünde yapılan varlık dökümü de aydınlatamadı. Üstat Cruchot, Nanon'un, farkında olmadan altınların taşınmasına yardım ettiğini düşündü. O sıralarda, Nanon sanki ihtiyarcık kendisinden habersiz bir şey yapılmasına izin verecekmiş gibi dört günlüğüne Froidfond'a bir şeyleri halletmeye gitti. Fıçıncının Guillaume Grandet Şirketi ile ilgili tüm öngörülerini gerçekleştirdi.

Herkesin bildiği gibi, Fransa Merkez Bankası'nda Paris ve idari bölgelerin en büyük servetleri ile ilgili bilgiler mevcuttur. Saumurlü Des Grassins'in ve Félix Grandet'nin isimleri banka tarafından biliniyor ve üzerinde ipotek bulunmayan geniş topraklara dayanan malvarlığı sayesinde, finansal ünlerine saygı gösteriliyordu. Söylenene göre, Saumurlü bankacının Paris'teki Grandet Şirketi'nin onurunu kurtarmak için gelişi, senet protestolarının utancını silip atmaya yetti. Mühürler alacaklıların gözlerinin önünde açıldı ve ailenin noteri miras defterinde düzenli kayıtlar tutmaya başladı. Kısa süre sonra, Des Grassins'in bir araya getirdiği alacaklılar Saumurlü bankacıyı ve zengin bir şirketin sahibi ve en önemli alacaklılardan biri olan bir Parisliyi tasfiye işlemlerini halletmek üzere seçtiler ve hem ailenin onurunu hem de alacakları kurtarmak için onlara gerekli tüm yetkileri verdiler. Saumurlü Grandet'nin itibarı, Des Grassins'in alacaklıların yüreğine su serpmesi, işlemleri kolaylaştırdı. Alacaklıların hiçbiri sorun çıkarmadı. Hiçbiri alacaklarıyla *kâra mı zarara mı* geçeceğini düşünmüyor, hepsi "Saumurlü Grandet öder!" diyordu. Altı ay böyle geçti. Parisliler borçlarını ödedikleri tedavül senetlerini cüzdanlarında

taşıyordu; bu, fıçıcının elde etmek istediği ilk sonuçtu. İlk toplantıdan dokuz ay sonra, iki tasfiyeci, alacaklılara borçlarının yüzde yirmi ikisini dağıttı. Bu meblağ Guillaume Grandet'nin malvarlığının, eşyalarının büyük bir titizlikle satışından elde edilmişti. Bu tasfiyenin muazzam bir dü-rüstlikle yapılması alacaklıların Grandetlerin tartışılmaz ve hayranlık verici derecede onurlu olduklarını anlayıp sevinmelerine yol açtı. Övgüler dilden dile dolaştıktan sonra alacaklılar paralarının geri kalanını istedi ve Grandet'ye ortak bir mektup yazmak zorunda kaldı.

— İşte nihayet, dedi mektubu şömineye atarken. Ufaklıklar, sabredin bakalım.

Saumurlü Grandet bu mektuptaki taleplere yanıt olarak bir noter aracılığıyla kardeşinin mirasına karşı elde bulunan tüm senetlerin teslimini, ayrıca hesapları temizlemek ve mirasının durumun, tam olarak belirleme bahanesiyle, daha önce yapılmış ödemelerin makbuzlarının gönderilmesini istedi. Bu teslimat ortaya birçok güçlük çıkarttı. Alacaklılar genelde çılgınca tepkiler verirler. Bugün sorunun çözülmesine hazırken, ertesi gün her şeyi berbat ederler; daha sonra iyice yumuşarlar. Bugün karısı keyiflidir, en ufak çocuğunun dişleri çıkmıştır, evde her şey yolundadır, bir kuruşun bile peşini bırakmaz; ertesi gün yağmur yağar, dışarı çıkamaz, melankoliktir, *bir meseleyi çözebilecek* her talebe *evet* der; öbürsü gün *güvence ister*, cellat! Ay sonunda sizi öldüreceğini söyler. Alacaklı, çocuklara, kuyruğuna tuz tanesi koymaları söylenen o içten serçeye benzer; ama alacaklı bu benzetmeyi bir kuruş alamayacağı o alacağına çevirir. Grandet alacaklıların tavırlarındaki gelgitleri gözlemlemişti. Kardeşinin alacaklıları onun tüm hesaplamalarına uydu. Kimileri öfkelenip bu depozitoya kesinkes karşı çıktı. Grandet, Des Grassins'in kendisine bu konuda yazdığı mektupları okurken ellerini ovuşturup,

— Güzel! İşler yolunda gidiyor, diyordu.

Bazıları depozitoyu ancak haklarının iyi saptanması ve hatta iflas ilan etme haklarının saklı kalması koşuluyla kabul etti. Grandet gönderdiği mektupla, dayatılan tüm koşulları kabul etti. İyi niyetli alacaklılar, *taviz vermeyen* alacaklıları mantıklı davranmaya ikna etti. Yakınanlar olsa da depozito kabul edildi. Grassins'e,

— Bu ihtiyar hem sizinle hem de bizimle alay ediyor, den-
di. Guillaume Grandet'nin ölümünden yirmi üç ay sonra, alacaklıların birçoğu Paris'teki işlerinin yoğunluğu nedeniyle alacaklarını unuttular ya da “Sanırım bu işten sadece bor-
cumun yüzde yirmi ikisini alacağım,” diye düşünmeye baş-
ladılar. Fıçı zamanın gücü üzerine düşünüyordu ki zaten onun *iyi bir iblis* olduğunu söylerdi. Ama kullandığı sözcük alfabenin onuncu harfi olan i ile başlıyordu ve bu da ufak bir yanlışlığa yol açıyor. Des Grassins üçüncü yılın sonunda Grandet'ye, alacaklıları Grandet Şirketi'nin iki milyon dört yüz bin franklık borcunun yüzde onu karşılığında senetleri geri vermeye ikna ettiğini yazdı. Grandet noterin ve komis-
yoncunun korkunç iflaslarının kardeşinin ölümüne neden olduğunu, *onların* hayatta kalmayı başardığını ve onları harekete geçirip bu meblağı düşürmeleri gerektiğini yazdı. Dördüncü yılın sonunda meblağ gerektiği gibi iki milyona düştü. Tasfiyeciler ve alacaklılar arasındaki görüşmeler ve Grandet ile tasfiyeciler arasındaki yazışmalar altı ay daha sürdü. Sözünü yerine getirmesi için fazlasıyla sıkıştırılan Saumurlu Grandet o yılın dokuzuncu ayında tasfiyecilere yeğeninin Hindistan'da servet edindiğini ve kendisine ba-
basının borçlarını eksiksiz olarak ödeyeceğini bildirdiğini, ona *danışmadan* borcu hileli bir şekilde kapatamayacağı-
nı, bir cevap beklediğini yazdı. Beşinci yılın ortasına doğru, sözlerinin etkisiyle eli kolu bağlanmış olan alacaklılar, bı-
yık altından gülen ve *Şu Parisliler!..* sözlerini daima hafifçe gülümseyerek ve bir küfür ekleyerek söyleyen kurnaz fıçı tarafından ara sıra rahatlatılıyorlardı. Ama ticaretin hay-

huyunda umulmadık bir kaderin beklediği alacaklılar, bu hikâyedeki olaylar onları yeniden ortaya çıkarıncaya kadar, Grandet'nin kendilerini bıraktığı durumda kalacaklardı. Faizler 109'a fırlayınca tahvilleri satan Grandet Paris'ten altın olarak iki milyon çekti, bu altınlar bileşik faizle gelen altı yüz bin frankla birlikte varilciklerine doldu. Des Grassins'in Paris'te yaşamasının başlıca nedeni Ulusal Meclis'e seçilmesiydi, bir aile babası olsa da Saumur'ün can sıkıcı yaşamından sıkılmış, gönlünü Madame Tiyatrosu'nun en güzel aktislerinden birine kaptırmış, bankacının denizci kimliği ağır basmıştı. Bu tutumunun Saumur'de tamamıyla ahlâksızlık olarak değerlendirildiğini belirtmeye gerek görmüyoruz. Karısı mallarını ayırdığı ve Saumur'deki şirketi tek başına yönetecek kadar zeki olduğu için çok mutluydu ve Mösyö des Grassins'in çılgınlıklarının servetinde açtığı gedikleri kapatmak için işleri kendi adına yürütüyordu. Cruchotlar bu yarı dulun durumundan öyle iyi istifade ettiler ki, Madam des Grassins kızını berbat biriyle evlendirdi ve Eugénie Grandet'yi oğluna eş yapmaktan vazgeçti. Paris'e babasının yanına giden Adolphe söylendiğine göre çok çapkın bir adam olup çıktı. Cruchotlar galip gelmişti.

Madam des Grassins'e bir güvence karşılığında borç veren Grandet ona,

— Kocanız sağduyulu davranmadı. Sizin için çok üzülüyorum; siz iyi yürekli bir kadınsınız, dedi.

Zavallı kadın,

— Ah mösyö! Sizden çıkıp Paris'e gittiği gün felaketine doğru koştuğunu kim bilebilirdi ki? diye yanıtladı.

— Madam, Tanrı şahidimdir, onun gitmesini engellemek için son ana kadar elimden geleni yaptım. Sayın hâkim onun yerine gitmeyi çok istiyordu, şimdi oraya gitmeyi neden bu kadar istediğini biliyoruz.

Böylece Grandet, Des Grassinslere karşı hiç sorumlu hissetmiyordu.

Kadınların kederlenmek için her koşulda erkeklere göre daha çok nedeni vardır ve erkeklerden daha çok ıstırap çekerler. Erkeğin gücü vardır ve gücünü kullanır, harekete geçer, gidip gelir, uğraşır, düşünür, geleceği kucaklar ve onda teselliler bulur. Charles'ın yaptıkları da bunlardı. Ama kadın olduğu yerde, hiçbir şeyin dağıtamadığı kederiyle baş başa kalır, açtığı uçurumun dibine kadar inip onu ölçer ve sıklıkla içini, Eugénie'nin yaptığı gibi, adaklarla ve gözyaşlarıyla doldurur. Kaderine alışıyordu. Hissetmek, sevmek, acı çekmek, kendini feda etmek kadınların yaşamöykülerinde daima yer alacaktır. Eugénie kendisini teselli eden şey dışında, her açıdan tam anlamıyla kadın olmak için doğmuştu. Tıpkı Bossuet'nin ulvi ifadesinde olduğu gibi, yüksek bir duvarın üstüne serpilmiş çivilerin toplanmasına benzeyen mutluluğu günün birinde avcunun içini bile dolduramazdı. Keder hiç gecikmez ve ona da kısa süre içinde geldiler. Charles'ın gidişinden bir gün sonra, Grandet'nin evi, onu aniden bomboş bulan Eugénie dışında herkes için eski haline dönmüştü. Babasının haberi olmadan Charles'ın odasının onun bıraktığı haliyle kalmasını istediğinde annesi ve Nanon *bu statükoya* seve seve destek verdiler.

Eugénie,

— Sandığımızdan daha önce dönmeyeceğini kim bilebilir? diyordu.

— Ah! Onu burada görmek isterdim, diye karşılık verdi Nanon. Ona çok alışmıştım! Uysal, mükemmel, neredeyse kız gibi güzel bir gençti.

Eugénie, Nanon'a baktı.

— Ulu Tanrım! Matmazel, gözleriniz ruhunuz yıkılmış-
çasına bakıyor! Dünyaya bu gözlerle bakmayın!

Matmazel Grandet'nin güzelliği o günden sonra yeni bir şekle büründü. Aşkın ruhuna doldurduğu ciddi düşünceler ve sevilen kadının ağırbaşlılığı yüz hatlarını ressamların hale ile tasvir ettiği o parlaklıkla kapladı. Kuzeni gelmeden önce

hamile Meryem ile kıyaslanabilen Eugénie, o gittiğinde anne Meryem'e benziyordu; aşka hamile kalmıştı. İtalyan ressam-lar tarafından çok farklı ve mükemmel resmedilmiş olan bu iki Meryem, Hristiyanlıkta sık rastlanan en parlak figürlerdendir. Charles'ın gidişinin ertesi günü, ayinden dönerken artık ayinlere her gün gideceğine yemin eden Eugénie, şehrin kitapçısından bir dünya haritası alıp aynasının yanına astı, Hindistan yolundaki kuzenini izlemek, sabah akşam biraz da olsa onu götüren gemiye binmek, onu görmek, ona binlerce soru yöneltmek ve ona, "İyi misin, bana güzelliklerini ve aşktaki anlamlarını öğrettiğin bulutları gördüğünde beni düşünüyor musun?" demek istiyordu.

Sabahları ceviz ağacının altına, gevezelik ettikleri, havadan sudan konuştukları, güzel evleri için büyük hayaller kurdukları kurt yeniği, gri yosun kaplı banka oturup düşüncelere dalıyordu. Duvarların görmesine izin verdiği ölçüde gökyüzüne, ardından duvarlara, altında Charles'ın odasının bulunduğu çatıya bakarak geleceği düşlüyordu. Bu, ayak direyen, tüm düşüncelerine süzülen ve atalarımızın dediği gibi yaşamın dokusuna dönüşen yapayalnız ve gerçek bir aşktı. Grandet Baba'nın sözde dostları akşam iskambil oynamaya geldiklerinde neşeli görünüyor, aklından geçenleri gizliyordu; tüm gün annesi ve Nanon'la Charles hakkında konuşuyordu. Yaşlı patronunun isteklerini ihmal etmeden genç kızın acısını paylaşabileceğini anlayan Nanon ona şunları söylüyordu:

— Benim bir erkeğim olsaydı... cehennemin dibine gitse... peşinden giderdim. Hatta onun için kendimi öldürürdüm. Yaşamın ne olduğunu bilmeden öleceğim. Matmazel, inanır mısınız, her ne kadar iyi bir adam olsa da, o yaşlı Cornoiller, tıpkı size kur yaparken mösyönün saklı paralarının kokusunu almak için buraya gelenler gibi, param için etrafımda fır dönüyor. Bunu anlıyorum, çünkü bir kule gibi kaba saba olsam da hâlâ kurnazım, tabii ya! Matmazel, bana âşık olmasa da, böyle davranmasından hoşlanıyorum.

İki ay böyle geçti. Eskiden çok monoton olan bu ev yaşamı bu üç kadını birbirlerine içtenlikle bağlayan olağanüstü bir sırla canlanmıştı. Onlara göre Charles hâlâ bu salonun grimsi tahta döşemelerinin altında yaşıyor, gidip geliyordu. Eugénie akşamları ve sabahları dolabı açıyor ve yengesinin portresini hayranlıkla izliyordu. Bir pazar sabahı portrede Charles'ın yüz hatlarını aramaya çalışırken annesi onu yakaladı. Böylece Madam Grandet, Charles'ın Eugénie'nin hazinesine karşılık bıraktığı portrelerin sırrını çözmüş oldu.

Ürken annesi,

— Ona her şeyini verdin! Yılbaşında altınlarını görmek istediğinde babana ne söyleyeceksin? dedi.

Eugénie'nin bakışları bir noktaya sabitlendi ve iki kadın sabahın ilk yarısında ölümcül bir korkuya kapıldı. Kafaları pazar ayinini kaçırarak kadar karıştığından ancak askeriye'nin ayinine katılabildiler. 1819 yılı üç gün sonra bitiyordu. Üç gün sonra zehir ya da hançer kullanılmadan, kan dökülmeden korkunç bir aile trajedisi yaşanacaktı; ama oyuncular dikkate alındığında, bu trajedi ünlü Atreus ailesinde²¹ yaşananlardan daha acımasız olacaktı.

— Ne yapacağız? dedi örgüsünü dizlerinin üzerine bırakan Madam Grandet.

Zavallı anne iki aydan beri sıkıntılar çektiğinden kış için gereken yün kollukları henüz bitirememişti. Görünürde çok önemsiz olan bu aile içi olay onun için kederli sonuçlar verdi. Kolluğu olmadığından, kocasının korkunç öfkesinin neden olduğu bir tartışma sırasında ciddi anlamda üşüttü.

— Zavallı kızım, düşünüyorum da, bana sırrını açsaydın, Paris'e, Mösyö des Grassins'e yazabilirdik; bize seninkilere benzeyen altınlar gönderebilirdi; yine de Grandet onları iyi tanır, belki de...

— Peki o kadar parayı nereden bulacaktık?

21 Yunan mitolojisinde Miken Kralı Atreus'un soyundan gelenler. Bu aile trajij birçok olay yaşamıştır. (ç.n.)

— Benim *birikimimi* kullanırdık. Zaten Mösyö des Grassins bize hemen...

Eugénie boğuk ve sıkıntılı bir sesle yanıtladı:

— Artık zaman kalmadı. Yarın sabah iyi yıllar dilemek için odasına gitmemiz gerekmiyor mu?

— Peki kızım, neden Cruchotlara gitmeyeyim ki?

— Hayır, hayır, bu beni onlara teslim etmek ve kendilerine bağımlı kılmak anlamına gelir. Zaten kararımı verdim. İyi yaptım, hiç pişman değilim. Tanrı beni koruyacak, kutsal iradesini kullanacaktır. Ah! Mektubunu okusaydınız, bundan başka bir şey düşünemezsiniz.

Ertesi gün, 1 Ocak 1820 sabahında anne ve kızı pençesine alan korku, onlara, Grandet'nin odasına törenle girmeleri için doğal bir bahane telkin etti. 1819-1820 kışı o dönemlerin en sert kışlarından biri oldu. Kar çatıları kaplıyordu. Kocasının kalktığını duyan Madam Grandet ona seslendi:

— Grandet, Nanon şöminemde biraz ateş yaksın. Hava öyle soğuk ki battaniyemin altında donuyorum. Biraz özen gösterilecek yaşa geldim. Zaten Eugénie giyinmek için odama gelecek. O zavallı kız böyle bir havada odasında giyinirse hasta olabilir. Ardından salondaki şöminenin yanında iyi yıllar dileyeceğiz.

— Vıdı vıdı vıdı! Yine çenen düştü! Madam Grandet yeni yıla nasıl başlıyorsun! Hiç bu kadar çok konuşmamıştın. Yine de şaraba batırılmış ekmeği yemediğini düşünüyorum!

Bir müddet sessizlik oldu.

— Tamam o zaman, diye devam etti kuşkusuz karısının önerisini kabul eden ihtiyarcık, Madam Grandet, isteğinizi yerine getireceğim. Sen gerçekten iyi bir kadınsın, ömrünün sonunda başına bir felaket gelmesini istemem, yine de La Bertellièreler eski topraktı. Öyle değil mi? Olsun, bize miras bıraktılar, onları bağışlıyorum.

Ve öksürdü.

Zavallı kadın ciddi bir ifadeyle,

— Bu sabah neşeniz yerinde mösyö, dedi.

— Ben hep neşeliyimdir. Fıçııcı neşeli, neşeli, neşeli, Tamir edin leğeninizi! diye ekledi giyinmiş bir halde karısının odasına girerken.

— Bak sen, gerçekten de sert bir soğuk varmış! Karıcığım sıkı bir kahvaltı yapacağız. Des Grassins bana mantarlı karaciğer ezmesi göndermiş! Posta arabasını karşılamaya gideceğim.

Karısının kulağına eğilen fıçııcı,

— Eugénie'ye çifte napolyon altını göndermiş olmalı. Hiç altınım yok. Sana hâlâ birkaç altınım olduğunu söyleyebilirdim, ama onları da iş için harcamam gerekti, dedi.

Ve yılın ilk gününü kutlamak için karısını alnından öptü.

— Eugénie, diye bağırdı annesi, hangi yanından kalktı bilmiyorum ama bu sabah keyfi yerinde. Tamam! Bu işin içinden sıyrılacağız.

— Mösyömüzün neyi var? dedi ateşi yakmak için Madam Grandet'nin odasına giren Nanon. Bana önce, “Günaydın, iyi seneler, koca kafa! Karımın odasına gidip ateş yak, üşüyormuş,” dedi. Ardından bana hiç aşınmamış altı franklık bir ekü uzattığında şaşkına döndüm. Bakın madam işte burada! Ah! Ne yaman adam! Ne de olsa saygın bir adam. Kimileri yaşlandıkça huysuzlaşır; ama o şarabınız gibi tatlılaşıyor. Çok iyi, mükemmel bir adam!

Bu neşenin sırrı Grandet'nin yatırımının başarıya ulaşmasıydı. Mösyö des Grassins, eski fıçıcının, yüz elli bin franklık Hollanda banknotundaki iskonto karşılığında kendisine borçlu olduğu ve bu seksen bin franklık rantı satın almak için gereken parayı tamamlaması için ayrıca avans verdiği tutarı düştükten sonra, posta arabasıyla ona ilk yarının kârından geriye kalan otuz bin eküyü gönderiyor ve tahvillerin çoktan yükselmeye başladığını bildiriyordu. Tahviller o sırada 89'du. Ocak sonunda en ünlü kapitalistler bu

tahvilleri 92'den satın alıyorlardı. Sermayesinden iki ayda yüzde on iki kazanan Grandet borçlarını temizlemişti ve artık vergi ya da yıpranma bedeli ödemeksizin altı ayda bir kırk bin frank kazanacaktı. Nihayet gelirini, taşralıların karşı konulmaz bir tiksinti duyduğu yatırımını planlıyor ve beş yıl geçmeden fazla çaba göstermeksizin artacak ve topraklarının değerine eklendiğinde dört beş milyon frangı bulacak bir servetin sahibi olacağını düşünüyordu. Nanon'a verdiği altı frank belki de farkında olmadan yaptığı olağanüstü yardımın karşılığıydı.

Dükkânlarını açan esnaf kendi kendine,

— Ah! Şuraya bakın! Grandet Baba böyle nereye koşturuyor? diye soruyordu.

Ardından onun bir el arabasında içi dolu keseler taşıyan bir hamal ile rıhtımdan geri döndüğünü gördüklerinde içlerinden biri,

— Su hep nehre akar, ihtiyarcık paralarını almaya gidiyormuş, dedi.

Bir diğeri,

— Para Paris'ten, Froidfond'dan, Hollanda'dan geliyor, diyordu.

Bir başkası,

— Sonunda Saumur'ü satın alacak, diye bağıırıyordu.

Bir kadın kocasına,

— Soğukla dalga geçiyor, hep işinin başında, diyordu.

En yakın komşusu olan bir kumaş tüccarı da ona,

— Hey! Mösyö Grandet, yorulduysanız sizi bu dertten kurtarabilirim, diye seslendi.

Bağcı,

— Yok canım, bunlar bozuk para! diye yanıtladı.

Hamal alçak sesle,

— Gümüş para, dedi.

Kapıyı açan ihtiyarcık hamala,

— Sana iyi davranmamı istiyorsan ağzına gem vur, dedi.

— Ah! İhtiyar tilki! Onun sağır olduğunu sanıyordum; demek hava soğuduğunda da duyuyormuş.

— İşte yılbaşı armağanı olarak bir frank! Ve hadi uğurlar olsun! dedi Grandet. Nanon el arabasını geri getirecek. Nanon, bizim kuşbeyinliler ayinde mi?

— Evet mösyö.

— Hadi, pençelerini çalıştır! İş başına! diye bağırdı keseleri Nanon'a verirken.

Kısa süre sonra, keselerin taşındığı odasına kapandı.

— Kahvaltı hazır olduğunda duvara vurursun. Hamalın el arabasını geri götür.

Aile kahvaltı masasına ancak onda oturdu.

Ayinden dönen Madam Grandet kızına,

— Baban masadayken altınlarını görmek istemeyecek, zaten çok üşümüş gibi yapacaksın. Ardından doğum gününe kadar hazineni toplamaya zamanımız olacak, dedi.

Merdivenden inen Grandet Paris ekülerini bir an önce altına dönüştürmeyi ve devlet tahvillerinden elde ettiği muhteşem kazancı düşünüyordu. Gelirlerini 95 franga yükselene kadar, buraya yatırmaya karar vermişti. Bu, Eugénie için hiç de hayırlı olmayan bir karardı. Salona girer girmez kızı boynuna atılıp yüzünü okşayarak, Madam Grandet ise ciddi ve saygın bir ifadeyle ona iyi seneler diledi.

— Ah evladım! dedi kızının yanaklarını öpen Grandet, gördüğün gibi senin için çalışıyor, senin mutlu olmanı istiyorum. Mutlu olmak için para gerekir. Para olmazsa şapa oturursun. Bak yepyeni bir napolyon altını, onu Paris'ten getirttim. Tanrı biliyor ki bende bir gram altın yok. Altın sadece sende var. Kızım, bana altınlarını göster.

— Ama baba, burası çok soğuk, kahvaltı ediyoruz.

— Tamam o zaman, kahvaltıdan sonra, hem böylece yediklerimizi sindirmemize yardım eder.

— Bunları bize koca Des Grassins gönderdi. Hadi yiyin çocuklarım, zaten bedavaya geldi. Des Grassins iyi çalışıyor,

ondan çok memnunum. Ehlikeyif adam Charles'a da destek oluyor, zavallı babasının işlerini de yoluna koyuyor, hem de bedavaya. Oh! Oh! dedi ağzı doluyken.

— Bu harika. Karıcığım, yesene, bu bizi iki gün doyurur.

— Aç değilim. Bildiğin gibi çok yiyemiyorum.

— Hadi canım. Mideni çatlatmaktan korkmadan tıka basa yiyebilirsin; sen sağlam bir kadınsın, bir La Bertellière'sin. Sararmış küçük bir filizsin, ama sarıyı severim.

Madam Grandet ve kızı için bu aile kahvaltısını sonlandıracak olayları beklemek, belki de bir mahkûm için halkın önünde utanç verici bir şekilde ölmeyi beklemekten daha korkunçtu. Yaşlı bağcının neşeyle konuşması ve yemek yemesi iki kadının yüreklerini daha da daraltıyordu. Yine de genç kızın aşkının gücünden elde ettiği bir dayanak noktası vardı. “Onun için binlerce işkenceye hazırım,” diye düşünüyordu.

Bu düşünceyle annesine alev alev cesaret saçan bakışlar yönetliyordu.

Saat on bire doğru kahvaltı bittiğinde Grandet, Nanon'a,

— Şunların hepsini kaldır, ama masayı bize bırak, dedi. Böylece senin küçük hazineni daha rahat seyredeceğiz, diye ekledi Eugénie'ye bakarak. Küçük mü, değil! Gerçek değeri beş bin dokuz yüz elli dokuz frank olan bir hazinen var, buna bu sabahki kırk frangı da eklersek altı bin franktan bir eksik oluyor. Tamam, kalan bir frangı da sana ben vereceğim, çünkü, bildiğin gibi kızcağızım... Nanon, sen bizi neden dinliyorsun? Hadi topukla, işini yap. Nanon hızla uzaklaştı. Dinle Eugénie, altınlarını bana vermen gerek. Kızcağızım, babacığının isteğini geri çevirmeyeceksin, öyle değil mi?

İki kadın sessizliğini korudu.

— Hiç altınım yok. Vardı ama şimdi hiç kalmadı. Sana vereceğim altı bin frankla benim söylediğim yatırımı yapacaksın. Artık on ikiliği düşünmemek gerek. Seni bir süre sonra evlendirmeye karar verince sana taşrada hiç görülmediği kadar güzel bir on ikilik hediye edecek bir damat bu-

lacağım. Canım kızım beni dinle. Güzel bir fırsat çıktı: Altı bin frangını devlet tahviline yatırıp, altı ayda bir, vergisiz, kesintisiz, dolusuz, kırağısız, gelgitsiz, kısacası gelirini engelleyecek hiçbir şey olmaksızın iki yüz frank faiz alırsın. Belki de altınlarından ayrılmak istemiyorsun, öyle mi kızım? Yine de onları bana getir. Senin için Hollanda, Portekiz, Cenova altınları, Moğol rupileri toplayacağım ve doğum gününde sana vereceğim altınları da sayarsak o sevgili, küçük, şirin hazinenin yarısını geri almış olacaksın. Ne diyorsun minnoşum? Kafanı kaldırsana. Hadi altınlarını getir! Sana paraların yaşam ve ölümlerinin sırlarını anlattığım için beni gözlerimden öpmelisin. Gerçekten de, para yaşar ve insanlar gibi uğuldar, gelip gider, terler, üretir.

Eugénie ayağa kalktı, ama kapıya doğru birkaç adım attıktan sonra aniden arkasına döndü, babasının yüzüne bakıp ona,

— Hiç altınım yok, dedi.

Baldırlarının üzerinde tıpkı on adım ötesinde top güllesi patlamış bir at gibi doğrulan Grandet,

— Hiç altının yok mu?! diye haykırdı.

— Hayır, yok.

— Eugénie, yanılıyor olmalısın.

— Hayır.

— *Babamın örekesi!*

Fıçıçı bunları söylerken zeminin tahtaları titriyordu.

— Ulu Tanrım! Bakın, Madamın benzi soldu, diye bağırdı Nanon.

— Grandet, bu öfken beni öldürecek, dedi zavallı kadın.

— Vıdı vıdı vıdı. Sizin soyunuzdan gelenler öyle kolay ölmez. Eugénie, altınlarınızı ne yaptınız? diye üzerine atıldı.

— Mösyö, dedi annesinin dizinin kenarına çömelen genç kız, annem çok kötü görünüyor, onu öldürmeyin.

Grandet karısının az önceki sarı yüzüne yayılan solgunluğu görünce ürktü.

— Nanon, yatağıma gitmeme yardım edin, ölüyorum.

Hemen bir koluna Nanon diğerine de Eugénie girdi ve her basamakta baygınlık geçirdiği için onu odasına büyük güçlüklerle çıkardılar. Grandet tek başına kaldı. Yine de birkaç saniye sonra yedi sekiz basamak çıkıp bağırdı.

— Eugénie, annenizi yatırdıktan sonra aşağı ineceksiniz.

— Tamam baba.

Ve annesini rahatlattıktan sonra aşağı inmekte gecikmedi.

— Kızım, bana hazinenizin nerede olduğunu söyler misiniz?

Şöminenin üzerindeki napolyon altınını alan ve onu babasına uzatan Eugénie soğuk bir ifadeyle,

— Baba, bana tamamen sahibi olmadığım hediyeler verecekseniz onları geri alın, dedi.

Grandet hızla kavradığı napolyonu cebine soktu.

— Sanırım sana bir daha hiçbir şey vermeyeceğim. Sadece bu değil! dedi başparmağını üst dişlerinin altında şaklatarak. Demek babanızı küçümsüyor, ona güvenmiyorsunuz, baba nedir bilmiyorsunuz, öyle mi? Sizin için her şey değilse hiçbir şeydir. Altınlarınız nerede?

— Baba, öfkenize rağmen sizi seviyor ve size saygı duyuyorum; ama size izninizle yirmi üç yaşında olduğumu hatırlatmak isterim. Bana sıklıkla reşit olduğumu söylediniz. Paramı dilediğim gibi harcadım ve iyi bir yatırım yaptığımdan emin olun...

— Neye yatırdınız?

— Bu açıklayamayacağım bir sır. Sizin sırlarınız yok mu?

— Ben ailenin reisi değil miyim, sadece beni ilgilendiren işlerim olamaz mı?

— Benim de sadece beni ilgilendiren bir işim var.

— Matmazel Grandet, babanıza söyleyemiyorsunuz, bu iş kötüye gidecek demektir.

— Çok muazzam bir iş ve babama söyleyemem.

— En azından altınlarınızı ne zaman verdiğinizi söyleyin.

Eugénie başını iki yana salladı.

— Doğum gününüzde altınlarınız vardı, öyle değil mi?

Aşk sayesinde, babasının cimrilik sayesinde kurnazlaştığı gibi kurnazlaşan Eugénie başını yine iki yana salladı.

Grandet giderek yükselen ve evde yankılanan bir sesle,

— Ama böyle bir inatçılık, böyle bir hırsızlık asla görülmemiştir, dedi. Nasıl olur! Burada, benim evimde biri senin altınını alıyor! Yani evdeki tüm altınları! Ve ben de bu kişinin kim olduğunu bilmeyeceğim! Altın pahalı bir şeydir. En onurlu kızlar bile hata yaparlar, bir şeyler verirler, buna büyük senyörlerin, hatta burjuvaların ailelerinde rastlanır; ama altın vermek ne demek!

Eugénie soğukkanlılığını korudu.

— Böyle bir kız olur mu? Ben babanız değil miyim? Yatırım yaptıysanız bir makbuz...

— İstedığimi yapmakta özgür müyüm, değil miyim? Altınlar benim değil miydi?

— Ama sen daha çocuksun.

— Reşitim.

Kızının bu tavrı karşısında şaşkına dönen Grandet soldu, tepindi, sövüp saydı; ardından aklına gelenleri bağırarak söylemeye başladı.

— Lanet olası yılan kız! Kötü tohum, seni sevdiğimi biliyor ve bunu suistimal ediyorsun. Babasını boğazlıyor. Şuraya bak! Servetimizi o maroken çizmeli sefile kaptıracaksın. Babamın örekesi! Seni mirasımdan mahrum etmek istemiyorum, ama seni, kuzenini ve çocuklarını lanetliyorum! Tüm bunların sonu iyiye varmayacak, beni anlıyor musun? Charles'a... Ama hayır, bu mümkün değil. Nasıl olur! Demek o lanet züppe beni soyacak...

Hâlâ suskunluğunu ve soğukkanlılığını koruyan kızına baktı.

— Kılını bile kıpırdatmayacak, kaşlarını bile kaldırmayacak, benden daha Grandet. En azından altınlarını karşılığında bir şey almadan vermemişsindir, öyle değil mi? Hadi söyle.

Eugénie babasının gücüne giden ironik bir bakış yöneltti.

— Eugénie, burada benim, babanızın evindesiniz ve burada kalabilmek için ona itaat etmelisiniz. Rahipler babaya itaat edilmesini söylerler. Eugénie başını eğdi. En hassas olduğum hususta bana karşı geliyorsunuz, bana sadece itaat edin. Şimdi odanıza gidin. Ben izin vermeden dışarı çıkmayacaksınız. Nanon size ekmek ve su getirecek. Beni duyduunuz, hadi gidin!

Gözlerinden yaşlar boşalan Eugénie annesinin yanına kaçtı. Bahçesinde soğuğa hiç aldırmadan karların üzerinde birkaç tur atan Grandet, kızının karısının odasına gittiğinden şüphelendi. Onu verdiği talimata uymadığı bir sırada yakalamanın hırsıyla merdivenleri bir kedinin çevikliğiyle tırmandı ve Madam Grandet'nin odasına girdi. Annesi, yüzünü göğsüne dayamış olan Eugénie'nin saçlarını okşuyordu.

— İçin rahat olsun zavallı kızım! Baban sakinleşecektir.

Gözlerinde şimşekler çakan fıçı,

— Artık onun babası yok! dedi. Madam Grandet, böyle başına buyruk biri sizin ve benim kızımız olabilir mi? Ne güzel bir eğitim, pek dindarca!

— Mösyö, beni kızımdan mahrum mu etmek istiyorsunuz? dedi ateş basan yüzü kızaran Madam Grandet.

— Onunla yaşamak istiyorsanız, ikiniz de evimi boşaltın. Lanet olsun! Altınlara ne oldu?

Ayağa kalkıp kibirli bir ifadeyle babasına bakan Eugénie odasına döndü. Grandet de kapısını kilitledi.

— Nanon, salonun şöminesini söndür! diye bağırdı.

Karısının şöminesinin yanındaki bir koltuğa oturdu.

— Altınları hiç kuşkusuz paramızda gözü olan o sefil baştan çıkarıcı Charles'a verdi.

Madam Grandet, kızını tehdit eden tehlike karşısında, ona duyduğu sevgi sayesinde soğukkanlı, sessiz, kayıtsız kalacak gücü buldu.

Kocasının ateş saçan bakışlarına maruz kalmamak için yatağa doğru dönerek,

— Tüm bunlardan hiç haberim yoktu, diye yanıtladı. Uyguladığınız şiddet bana öyle ıstırap veriyor ki, buradan ancak tabutun içinde çıkacağımı hissediyorum. Mösyö, sizi asla üzmeyen beni en azından şu anda rahat bırakmalıydınız. Kızınız sizi seviyor. Onun yeni doğmuş bir bebek gibi masum olduğuna inanıyorum. Bu yüzden kararınızdan vazgeçip ona acı çektirmeyin. Çok sert bir soğuk var, onun ağır bir hastalığa yakalanmasına neden olabilirsiniz.

— Onu bir daha görmeyeceğim, onunla konuşmayacağım. Babasının sözünü dinleyene kadar ekmek yiyip su içerek odasında kalacak. Şu hale bak! Bir aile reisi evindeki altınlarla ne olduğunu bilmelidir. Belki de ondakiler Fransa'da hiç bulunmayan rupiler, Cenova altınları, Hollanda dukalarıydı.

— Mösyö, Eugénie bizim tek çocuğumuz, altınları suya atsa bile...

— Suyu mı? diye bağırdı Grandet. Madam Grandet, siz aklınızı kaçırmışsınız. Bildiğiniz gibi dediğim dediktir. Evde huzur istiyorsanız, kızınızı altınları kime verdiğini itiraf etmeye ikna edin. Kadınlar kendi aralarında erkeklerden daha iyi anlaşılır. Ne yapmış olursa olsun ona zarar vermeyeceğim. Benden korkuyor mu? Tepeden tırnağa altınla donattığı kuzeni şimdi açık denizde, öyle değil mi? Peşinden koşamayız...

— Peki o zaman Mösyö!

Geçirdiği öfke nöbetiyle ya da kızının, şefkatini ve zekâsını yetkinleştiren bahtsızlığıyla taşkınlaşan Madam Grandet, yanıt verdiği sırada kocasının urunun ürkütücü bir şekilde hareketlendiğini fark etti; bunun üzerine ses tonunu değilse de düşüncesini değiştirdi.

— Peki o zaman Mösyö, onun üzerinde sizden daha fazla nüfuzum var mı? Bana da hiçbir şey söylemedi. Size benzemiş.

— Bak sen! Bu sabah diliniz iyice uzamış! Vıdı vıdı vıdı. Sanırım beni hafife alıyorsunuz. Belki de onunla anlaştınız.

Bakışlarını karısına sabitledi.

— Gerçekten de Mösyö Grandet, beni öldürmek istiyorsanız böyle devam edebilirsiniz. Size şunu belirteyim Mösyö, canım pahasına da olsa kızıma haksızlık ettiğinizi söylemeye devam edeceğim. O sizden daha makul düşünüyor. O altınlar onundu, hayırlı bir iş için kullanmıştır ve bizim iyiliklerimizi bilme hakkı sadece Tanrı'ya aittir. Mösyö, size yalvarıyorum, Eugénie'ye merhamet edin! Böylece öfkenizin bana indirdiği darbenin etkisini hafifletecek ve belki de hayatımı kurtaracaksınız. Mösyö, kızımı bana geri verin!

— Ben çıkıyorum! Evim katlanılabılır gibi değil ana kız akıl yürütüyor ve konuşuyor... Vıdı vıdı vıdı!

— Bana acımasız armağanlar verdiniz Eugénie! diye bağırdı. Evet, evet, ağlayın. Bu yaptığınızdan dolayı vicdan azabı çekeceksiniz, anlıyor musunuz? Verecek sadece yüreğiniz kaldığında onu parçalayacak olan bir aylağa babanızdan gizlice altınlarınızı veriyorsanız iki haftada bir ekmek ve şarap ayinine gitmeniz neye yarar? Maroken çizmeli, etliye sütlüye karışmaz tavırlı Charles'ınızın ne menem biri olduğunu göreceksiniz. Zavallı bir kızın hazinesini ebeveynlerinin onayını almadan götürmeye cüret ettiğine göre ne yüreği ne de ruhu var.

Bahçe kapısı kapandığında odasından çıkan Eugénie annesinin yanına geldi.

— Kızınızı nasıl da cesaretle savundunuz! dedi.

— Kızım, yapmaman gerekeni yapmanın başımıza ne işler açtığını görüyor musun? Bana yalan söyledin.

— Ah! Tanrı'ya bu yüzden sadece beni cezalandırması için yalvaracağım.

— Matmazel'in itiraf edene kadar ekmek ve su ile yetineceği doğru mu? diye sordu ürkmüş bir halde yanlarına gelen Nanon.

Eugénie sakince,

— Bunda ne var ki, Nanon? dedi.

— Ah! Demek evin kızı kuru ekmek yerken ben tereyağlı ekmek yiyeceğim! Hayır, hayır.

— Bu konuda tek bir laf daha etme Nanon.

— Tek laf etmeyeceğim, ama ne yapacağımı göreceksiniz.

Grandet akşam yemeğini yirmi dört yıldan beri ilk kez tek başına yedi.

— Mösyö, işte dul kaldınız, dedi Nanon. Evde iki kadın varken dul kalmak hiç de hoş değil.

— Sana kulak asmıyorum. Çeneni kapa, yoksa seni kovarım. Fırının üstündeki tencerede kaynayan ne?

— Yağları eritiyorum...

— Bu akşam misafirler var, şömineyi yak.

Gerçekten de Cruchotlar, Madam des Grassins ve oğlu saat sekizde geldiler ve Madam Grandet ile kızını göremeyince şaşırdılar.

Yüzü hiçbir duyguyu yansıtmayan yaşlı bağcı,

— Karım biraz rahatsız, Eugénie de onun yanında, dedi.

Anlamsız sohbetlerle geçen bir saatin ardından Madam Grandet'nin yanına çıkan Madam des Grassins aşağı indi ve herkes ona,

— Madam Grandet nasıl? diye sordu.

— Hiç iyi değil, hiç. Sağlık durumu beni endişelendirdi. Grandet Baba, onun yaşında daha temkinli olmak gerekir.

Bağcı dalgın bir ifadeyle,

— Bunu bir düşünürüz, dedi.

Herkes ona iyi geceler diledi. Cruchotlar sokağa çıktıklarında Madam des Grassins onlara,

— Grandetlerde bir işler dönüyor, dedi. Anne farkında değil ama durumu çok kötü. Kızın gözleri uzun zamandan beri ağlıyormuş gibi kırmızı. Yoksa onu sevmediği biriyle mi evlendirmek istiyorlar?

Grandet yattığında, terlikleriyle attığı sessiz adımlarla Eugénie'nin yanına gelen Nanon ona bir tencere ezme verdi.

— Alın Matmazel, Cornoiller bana bir tavşan verdi. Çok az yediğinizden size bir hafta yeter, zaten hava buz gibi olduğundan bozulmaz da. En azından kuru ekmekle yetinmeyeceksiniz. Bu hiç de sağlıklı değil.

— Zavallı Nanon! dedi Eugénie elini sıkarken.

— Çok güzel, çok lezzetli oldu ve o hiçbir şeyi fark etmedi. Altı frangımla domuz yağı, defne yaprağı aldım, paramı nereye harcayacağıma kimse karışamaz.

Grandet'nin sesini duyduğunu sanan Nanon odadan çıktı. Bağcı birkaç ay boyunca günü farklı saatlerinde karısını görmeye geldi ama kızının ismini telaffuz etmedi, onu görmedi ve hakkında hiçbir imada bulunmadı. Hiçbir şey yaşlı fıçıya geri adım attıramıyor, tıpkı bir granit bloğu gibi sarsılmaz, soğuk ve katı bir tavır sergiliyordu. Her zamanki gibi eve gidip geldi. Ancak artık hiç kekelemedi, az konuştu ve işlerinde daha önce hiç görülmedik bir şekilde sert davrandı. Rakamlardaki hataları sık sık gözden geçirir olmuştu.

Cruchotcular ve Grassinsciler,

— Grandetlerde bir şeyler oldu, diyorlardı.

— Grandet'nin evinde ne oldu? Bu Saumur'de ağız birliği edilmiş gibi, her akşam yöneltilen bir soru haline geldi.

Eugénie ayinlere Nanon'la birlikte gidiyordu. Madam des Grassins kilise çıkışında bir şeyler sorduğunda kadının merakını tatmin etmeyen kaçamak yanıtlar veriyordu. Yine de, iki ay geçince, Eugénie'nin inzivasının sırrını üç Cruchot'dan ve Madam des Grassins'den gizlemek mümkün olmadı. Onun ortalıkta hiç görünmemesini geçiştiren bahanelerin yetmediği bir gün geldi. Ardından sırrı kimin açıkladığı bilinmeksizin tüm şehir Matmazel Grandet'nin babasının talimatıyla sadece ekmek yemek ve su içmek kaydıyla ve şöminesinde ateş yakılmadan odasına kapatıldığını, Nanon'un geceleri ona şekerlemeler getirdiğini öğrendi; hatta genç kızın annesinin yanına ancak babası evde olmadığında gidebildiği bile biliniyordu. Bunun üzerine Grandet'nin bu tutumu çok sert eleştirildi. Tüm şehir onu suçladı, ihanetlerini, katı tavırla-

rını yeniden hatırladı ve onu dışladı. Yolda giderken herkes fısıldayarak onu gösteriyordu. Eugénie, Nanon'la birlikte sabah ya da akşam ayinine gitmek için dolambaçlı yoldan indiğinde, kent sakinlerinin hepsi, zengin vârisin tavırlarını ve melankoli ile meleksi bir yumuşaklığın iç içe geçtiği yüzünü merakla incelemek için pencerelerine çıkıyordu. İnzivası, babasının gözden düşmesi hiç umurunda değildi. Dünya haritasını, bahçeyi, küçük bankı, duvarı görmüyor mu ve aşk öpücüklerinin dudaklarında bıraktığı balı tatmıyor muydu? Kendisi de babası da şehirdeki sohbetlerin başlıca konusu olduklarından bir süre haberdar olmadı. Dindar ve Tanrı'nın karşısında masum olduğu için, vicdanı ve aşkı, babasının öfkesine ve intikamına sabırla katlanmasına yardım ediyordu. Ama derin bir keder diğerlerini bastırıyordu. Mezara yaklaşan ruhunun parıltısıyla güzelleşen yumuşak ve sevecen annesi her geçen gün eriyip gidiyordu. Eugénie sık sık annesini çökerten bu acımasız ve yavaş ilerleyen hastalığın masum nedeni olduğu için kendini suçluyor ve annesinin yatıştırdığı bu vicdan azapları onun aşkıyla bağını iyice güçlendiriyordu. Her sabah babası evden çıkar çıkmaz annesinin yatağının başucuna geliyor ve Nanon da ona kahvaltısını getiriyordu. Ama annesinin ıstıraplarının acısını hisseden Eugénie, ona sessiz bir işaretle annesinin yüzünü gösteriyor, ağlıyor, kuzeninden konuşmaya cesaret edemiyordu. Madam Grandet onunla ilgili sohbeti başlatmak zorunda kalıyordu.

— Nerede? Neden mektup yazmıyor?

Ana kızın mesafelerden hiç haberi yoktu.

Eugénie,

— Anne, ondan konuşmayalım, onu düşünelim, diyor-du. Acı çekiyorsunuz; her şeyden önce siz!

Her şey o idi.

— Çocuklarım, diyordu Madam Grandet, yaşadığım hayattan hiç pişmanlık duymuyorum. Tanrı, çilelerimin sona erişini sevinçle karşılamam için beni himaye etti.

Bu kadının her sözü ermişçe ve dindarcaydı. O kahvaltı ederken yanına gelip odasında gezinen kocasına, yılın ilk aylarında meleksi bir yumuşaklıkla, ama yaklaştığını hissettiği ölümden, hayatı boyunca yokluğunu çektiği cesareti çekip alan bir kadının sertliğiyle aynı sözleri tekrarlıyordu.

Kocası sıradan sorular sorduğunda ona,

— Mösyö, sağlığıma gösterdiğiniz ilgi için size teşekkür ederim, diyordu. Ama son anlarımın daha kedersiz geçmesini ve ağrılarımın hafiflemesini istiyorsanız kızınıza merhamet edin! Hristiyan, koca ve baba olduğunuzu kanıtlayın.

Bu sözleri duyan Grandet yatağın yanına oturuyor ve bir sağanak sırasında arabacı kapısının altına sığınmış biri gibi davranıyordu. Karısını sessizce dinliyor ve hiç cevap vermiyordu. En etkili, en dokunaklı, en dindarca yalvarışlar karşısında,

— Zavallı karıcığım, bugün biraz solgunsun, diyordu.

Kızını tamamen unuttuğu taştan alnına, sıkıttığı dudaklarına kazınmış gibi görünüyordu. Ara sıra kullandığı kelimeleri değiştirdiği belli belirsiz cevaplarının, karısının uzun beyaz yüzü boyunca akıttığı gözyaşları karşısında bile duyulanmıyordu.

— Mösyö, Tanrı tıpkı benim gibi sizi bağışlasın! Günün birinde sizin de hoşgörüyü ihtiyacınız olacak.

Karısının hastalanmasından beri o ürkütücü *vidi, vidi, vidi* sözlerini söylemeye cesaret edemiyordu. Ama yüzünde çiçeklenen ahlâki değerlerin ifadesiyle çirkinliği günden güne kaybolan karısının o meleksi dinginliği onun despotluğunu yumuşatmış mıydı? Madam Grandet artık tamamıyla bir ruhtu. Duanın dehası yüzünü parıldatmış, en kaba hatlarını bile saflaştırmış, yumuşatmış gibiydi. Ruhun alışkanlıklarının, sonunda, kabaca yerleşmiş çizgilere asaletten ve gelişkin düşüncelerin arılığından kaynaklanan o özel canlılığı dayattığı ermiş yüzlerdeki bu dönüşümü kim gözlemlememiştir ki? Bu kadında insani varlığı yavaş yavaş tüketen ıstırapların

yarattığı bu dönüşümün görünümünü, kişiliği hâlâ çelik gibi sert olan fıçıyı az da olsa etkiliyordu. Artık sözleri aşağılayıcı olmasa da, aile babalığı üstünlüğüne gölge düşürmeyen suskunluğu davranışlarına da yansiyordu. Sadık Nanon pazara gittiğinde kulağına aniden alaycı, kınayıcı sözlerin fısıldandığını duyuyordu, ama halk Grandet'yi ağır bir şekilde mahkûm etse de, hizmetçi kadın evin onuru için onu savunuyordu.

İhtiyarcığı çekiştirenlere şöyle diyordu:

— Hepimiz yaşlandıkça katılaşmıyor muyuz? Onun da biraz aksileşmesi normal değil mi? Yalanlarınıza bir son verin matmazel bir kraliçe gibi yaşıyor. Yapayalnız kalmak kendi arzusu. Zaten babasının çok haklı gerekçeleri var.

Nihayet, bir ilkbahar sonu akşamı, hastalıktan ziyade kederin kemirdiği Madam Grandet, tüm yakarışlarına rağmen Eugénie ile babasını barıştıramayınca, gizli üzüntülerini Cruchotlara açtı.

— Yirmi üç yaşındaki bir kızı sadece ekmek ve su vererek odasına kapatmak, hem de hiç gerekçe göstermeden! diye bağırdı Hâkim de Bonfons. Ama buna *işkence denir ve Eugénie bu duruma hukuken karşı çıkabilir...*

— Yeğenim, bu anlaşılmaz duruşma sözlerini bir kenara bırakın. Sakin olun Madam, bu duruma yarın son verdirteceğim, dedi noter.

Kendisi hakkında konuşulduğunu duyan Eugénie odasından çıktı.

— Beyler, dedi, kibirli bir ifadeyle yürüyerek. Sizden bu işe karışmamanızı rica ediyorum. Babam evinin reisidir; onun evinde oturduğum müddetçe ona itaat etmem gerekir. Bu tutumunu onaylamak ya da onaylamamak kimseye düşmez; bunun hesabını ancak Tanrı'ya verebilir. Dostluğunuza güvenerek bu hususta suskunluğunuzu korumanızı istiyorum. Babamı kınamak ailemize saygısızlık anlamına gelir. Beyler, bana gösterdiğiniz ilgiden dolayı size minnet

duyuyorum. Ama şehirde dolaşan ve kulağıma tesadüfen gelen o çirkin söylentileri durdurursanız size daha fazla minnet duyarım.

— Haklı, dedi Madam Grandet.

Oda hapsinin, melankolinin ve aşkın Eugénie'nin yüzüne kattığı güzellikten çok etkilenen noter ona saygıyla karşılık verdi:

— Matmazel, dedikoduları önlemenin en uygun yolu sizi özgürlüğüne kavuşturmaktır.

— Kızım, başaracağına emin, baksana, Mösyö Cruchot'nun bu işi halletmesine izin ver. Babanı tanıyor ve ona karşı nasıl davranması gerektiğini biliyor. Kalan kısa ömrümde beni mutlu görmek istiyorsan, baban ile ne pahasına olursa olsun barışmanız gerekiyor.

Ertesi gün Grandet, Eugénie'yi odasına hapsettiği günden beri edindiği bir alışkanlıkla küçük bahçesinde birkaç tur attı. Bu gezintiyi Eugénie saçlarını tararken yapıyordu. İhtiyarcık sonra büyük ceviz ağacının gövdesinin ardına gizleniyor, birkaç saniye boyunca kızının uzun saçlarını hayranlıkla izliyor, hiç kuşkusuz inatçı kişiliğinin ve kızını kucaklama isteğinin şekillendirdiği düşünceler arasında gidip geliyordu. Sıklıkla Charles ve Eugénie'nin üzerinde sonsuz bir aşk yemini ettikleri çürümüş banka oturuyor, bu arada kızı da gizlice ya da aynasından babasına bakıyordu. Grandet ayağa kalkıp gezintisine devam ederken, Eugénie neşeyle pencerenin önüne oturuyor ve çatlakları arasından güzel Venus saçlarının, çitsarmaşıklarının, Saumur ve Tours bağlarında çok sık rastlanan sarı ya da beyaz yaprakları etli bir bitkinin sarktığı duvara bakıyordu. Erkenden gelen Üstat Cruchot güzel bir haziran sabahında küçük banka oturup sırtını duvara dayamış olan yaşlı bağcıyı kızını görmeye çalışırken buldu.

— Üstat Cruchot, sizin için ne yapabilirim, dedi noteri fark edince.

— Sizinle bir işle ilgili konuşmaya geldim.

— Bak sen! Franklarıma karşılık vereceğiniz biraz altını-
nız var mı?

— Hayır, hayır; para değil, kızınız Eugénie hakkında ko-
nuşmaya geldim. Herkes onu ve sizi konuşuyor.

— Başka işleri yok mu?! Herkes kendi evinin reisidir.

— Tamam, herkes kendisini yok etmekte, daha da kötü-
sü parasını saçıp savurmakta da özgürdür.

— Bu da nereden çıktı?

— Dostum, karınız çok hasta. Mösyö Bergerin'i çağır-
manız gerekirdi. Ölüm riski var, gereken tedaviyi görmeden
ölürse sanırım içiniz rahat etmez.

— Vıdı, vıdı, vıdı! Demek karımın hastalığını biliyorsu-
nuz! O doktorlar eve bir kere girdiklerinde günde en az beş
altı kez uğrarlar.

— Bakın Grandet, istediğiniz gibi davranabilirsiniz. Biz
eski dostuz, tüm Saumur'de çıkarınızı benden daha fazla
düşünen hiç kimse yok. Size bunları bu yüzden söylemek
zorunda kaldım. Ne ekerseniz onu biçersiniz, yaşınızı başı-
nızı almışsınız, nasıl davranmanız gerektiğini bilirsiniz. Belki
de sizin için daha ciddi bir şey söz konusu. Ne de olsa işini-
ze çok yarayan karınızı öldürmek istemezsiniz. Anladığım
kadarıyla Madam Grandet öldüğünde kızınız karşısındaki
konumunuzun ne olacağının farkında değilsiniz. Karınız-
la mallarınız ortak olduğu için Eugénie'nin payını vermek
zorunda kalacaksınız. Kızınız servetinizdeki payını isteme,
Froidfond'u sattırma hakkına sahip olacak. Nihayet annesi-
nin, size kalmayacak mirasını alabilecek.

Bu sözler yasalar konusunda, ticaretteki kadar yetkin ol-
mayan ihtiyarcığın üzerine yıldırım gibi düştü. Mal paylaşı-
mını asla düşünmemişti. Cruchot,

— Bu yüzden size daha ılımlı davranmanızı öneririm, di-
yerek sözlerini tamamladı.

— Peki Cruchot, ne yaptığını biliyor musunuz?

Grandet'nin bir sırrını öğrenmek isteyen ve tartışmanın nedenini merak eden noter,

— Ne yaptı? diye sordu.

— Altınlarını verdi!

— Ama altınlar onun değil miydi?

— Herkes bana bunu söylüyor! dedi kollarını hüzünlü bir ifadeyle aşağı sarkıtan ihtiyarcık.

— Önemsiz bir meblağ için, annesinin ölümü halinde ondan isteyeceğiniz tavizlerin önüne set mi çekeceksiniz?

— Ah! Demek altı bin franklık altına önemsiz bir meblağ diyorsunuz! Hadi canım siz de!

— Peki ama eski dostum, Eugénie'nin istemesi durumunda karınızın mirasının dökümünün ve paylaşımının neye mal olacağını biliyor musunuz?

— Neye?

— Yirmi otuz bin franga! Belki de elli altmış bin frank! Servetinizi bildirmeniz ve büyük vergiler ödemeniz gerekme-yecek mi?

— Yok devenin nalı! diye haykırdı benzi solan bağcı. Bunu düşüneceğiz, Cruchot.

Bir müddet sessizlik ya da can çekişmenin ardından Grandet notere döndü:

— Hayat çok acımasız! Ne çok keder var! Cruchot, dedi heybetli bir ifadeyle, beni kandırmak istemezsiniz; bana bu söylediklerinizin yasalarda mevcut olduğuna dair onurunuz üzerine yemin edin. Bana yasayı gösterin; yasayı görmek istiyorum!

— Zavallı dostum, yaptığım işi bilmiyor muyum ben?

— Bu çok doğru. Kızımın ihanetine uğrayacağım, varımı yoğumu alacak, beni soyup soğana çevirecek, öldürecek!

— O sadece annesinin mirasını alacak.

— Çocuklar ne işe yarar ki? Ah! Karımı seviyorum. Ne mutlu ki güçlüdür; o bir La Bertellière.

— En çok bir aylık ömrü var.

Alnına vuran fıçı kalkıp yürüdü, geri döndü ve Cru-
chot'ya ürkütücü bir bakış yöneltti.

— Ne yapmalı?

— Eugénie annesinin mirasından kayıtsız ve şartsız vaz-
geçebilir. Onu mirasınızdan mahrum etmeyeceksiniz, öyle
değil mi? Ama bunu istiyorsanız ona sert davranmayın.
Dostum, size söylediklerim çıkarlarım aleyhine. Benim işim
ne? Döküm yapmak, tasfiye etmek, satış yapmak, paylaşımları
düzenlemek...

— Bunu düşüneceğiz. Artık bu konuyu kapatalım Cru-
chot, kafamı karıştırıyorsunuz. Altın aldınız mı?

— Hayır ama birkaç eski louis altınım, bir on ikiliğim
var, onları size vereceğim. Sevgili dostum, Eugénie'yle barı-
şın. Bildiğiniz gibi tüm Saumur size lanet okuyor.

— Soytarılar!

— Bakın, tahviller 97,75'e çıktı. Hayatınızda bir kez ha-
linizden memnun olun.

— Cruchot, 97,75 mi?

— Evet.

— Vay canına, 97,75! dedi Grandet ve notere kapıya ka-
dar eşlik etti. Ardından duyduklarından dolayı evde uzun
süre kalamayacağından karısının odasına çıktı.

— Hadi annecik, gününü kızınla geçirebilirsin; ben
Froidfond'a gidiyorum. Birbirinize nazik davranın. Sevgili
karıcığım, bugün evlilik yıldönümümüz; al, Şaraplı Ekmek
Yortusu'nda sunağa koymak için altmış frank. Bunu uzun
süredir yapmak istiyordun; ziyafet çekin, keyfinize bakın,
eğlenin, sağlıklı olun. Yaşasın sevinç!

Yatağın üzerine altmış frank bıraktı. Karısının alnını
öptü.

— İyi yürekli karıcığım, daha iyisin, değil mi?

— Kızınızı yüreğinizden söküp atmışken, bağışlayıcı
Tanrı'yı evinize davet etmeyi nasıl düşünebiliyorsunuz? diye
sordu Madam Grandet heyecanla.

— Vıdı vıdı vıdı! dedi Grandet okşayıcı bir ses tonuyla, bunu düşüneceğiz.

— Tanrı'nın lütfu, Eugénie! diye bağırdı sevinçten kızaran annesi, gel babanı öp, seni bağışlıyor!

Ama gözden kaybolan Grandet altüst olmuş düşüncelerini derleyip toplamaya çalışırken tarlalarına doğru hızla ilerliyordu. Grandet o sırada yetmiş iki yaşındaydı. Özellikle son iki yılda cimriliği tıpkı tüm inatçı tutkular gibi doruk noktasına ulaşmıştı. Cimriler, hırslılar, tüm hayatlarını başat bir düşünceye adayanlar üzerinde yapılan bir inceleme dikkate alınırsa, duyguları bir tutkunun simgesine bağlanmıştı. Altınları görmek, altınlara sahip olmak tek düşüncesi olmuştu. Despotluğu cimriliği ile doğru orantılı olarak arttığından, karısının ölümü halinde malların ufacak bir bölümünün yönetimini devretmek ona DOĞAYA AYKIRI bir şeymiş gibi görünüyordu. Servetini kızına ve maliyeye bildirmek! Taşınır ve taşınmaz mallarının dökümünün yapılmasına izin vermek!

— Bu boğazımı kesmek anlamına gelir! diye bağırdı bir bağdaki bağ kütüklerini incelerken. Nihayet krallar gibi ölebilmek ve milyonlarının dizginlerini son nefesine kadar elinde tutabilmek için Eugénie'ye boyun eğmeye, ona güzel sözler söylemeye, onu kandırmaya karar verip akşam yemeği için Saumur'e döndü. Tesadüfen maymuncuğunu da yanına almış olan Grandet karısının odasına sessiz adımlarla çıkarken, Eugénie zarif kutuyu annesinin yatağına getirmişti. Grandet'nin yokluğunda ikisi de, annesinin portresini inceleyip Charles'ın portresini görmenin keyfini çıkarıyordu.

Bağcı kapıyı açtığı sırada Eugénie,

— Alnı ve burnu tıpkı annesininkiler gibi, diyordu.

Kocasının altın çerçeveli portreye bakışını gören Madam Grandet,

— Ulu Tanrım! Bize merhamet edin! diye bağırdı.

Grandet, bir kaplanın uyuyan bir çocuğa saldırması gibi portrenin üzerine atıldı.

Hazineyi alıp pencerenin önüne giderken,

— Bu da neyin nesi? dedi. Değerli bir altın! Altın! Ağırlığı bir buçuk iki kilo! Ah! Ah! Charles altınlarının karşılığında sana bunu verdi, öyle değil mi? Bana bunu neden söylemedin? Kızcağızım, bu kârlı bir iş! Ben kızımı tanırım. Bu Charles'ın, öyle değil mi?

Tüm bedeni titreyen Eugénie,

— Evet baba, benim değil. O kutu kutsal bir emanet.

— Vıdı! vıdı! vıdı! Servetini alıp gitti, küçük hazineni yeniden düzenlemek gerek.

— Baba!

Bir altın parçası koparmak için bıçağını almak isteyen Grandet kutuyu bir iskemlenin üstüne bırakmak zorunda kaldı. Eugénie kutuyu geri almak istese de, bir gözü portrede, diğer gözü kızında olan fıçı kolunu uzatarak onu öyle şiddetli bir şekilde itti ki genç kız annesinin yatağına yığıldı.

Yatağında doğrulan annesi,

— Mösyö! Mösyö! diye bağırdı.

Bıçağını alan Grandet portreden bir altın parçası koparmaya hazırlanıyordu.

Dizlerinin üzerine çöken ve o halde babasının yanına giderek ellerini ona doğru kaldıran Eugénie,

— Babacığım! Babacığım! Tüm ermişler, Meryem Ana, çarmıhta ölen İsa adına, benim adıma ona dokunmayın! diye bağırdı. Bu kutu ne sizin ne de benim, onu bahtsız bir akrabam bana emanet etti ve ona aynı şekilde geri vermem gerek.

— Peki bu bir emanetse ona niye bakıyordun? Bakmak dokunmaktan daha kötüdür!

— Babacığım, ona zarar verirsiniz onurumu lekelemiş olursunuz! Babacığım, beni anlıyor musunuz?

— Mösyö, merhamet edin! dedi Madam Grandet.

Eugénie, Nanon'un ürküp yukarı çıkacağı kadar içler acısı bir sesle,

— Babacığım! diye bağırdı.

Eugénie hemen yakınındaki bir bıçağı eline aldı.

Grandet soğuk bir ifadeyle gülümserken,

— Ne yapacağını sanıyorsun? diye sordu.

Madam Grandet,

— Mösyö! Mösyö! Beni öldürüyorsunuz, diye bağırdı.

— Baba, bıçağınız o emanetin bir parçasını koparırsa elimdeki bıçağı kendime saplarım. Zaten annemi öldürdünüz, şimdi de kızınızı öldüreceksiniz! Hadi, göze göz diş diş.

Bıçağını kutunun üstünde tutan Grandet tereddütlü bir ifadeyle kızına baktı.

— Bunu yapabilecek misin Eugénie? dedi.

— Evet mösyö, dedi anne.

Nanon,

— Söylediğini yapar. Mösyö, hayatınızda bir kere makul davranın! diye bağırdı.

Fıçı bir an için bir kızına bir kutuya baktı. Madam Grandet bayıldı.

— Sevgili mösyö, görüyor musunuz? Madam ölüyor! diye bağırdı Nanon.

— Tamam kızım, bir kutu için birbirimize darılmayalım, al işte! diye haykırdı kutuyu yatağın üstüne atan Grandet. Nanon, sen git Mösyö Bergerin'i getir. Hadi annecik, diye devam etti karısının elini öperken. İşte barıştık. Kızcağızım, öyle değil mi? Artık kuru ekmek yok, istediğin her şeyi yiyeceksin. Ah! İşte gözlerini açıyor. Hadi annecik, anacık, hadi! İşte bak, Eugénie'yi öpüyorum; kuzenini seviyor, isterse onunla evlenecek, küçük kutusunu saklayacak. Ama zavallı karım, sen uzun yaşa. Hadi kendini toparla, Saumur'ün en güzel sunak bağışını sen yapacaksın.

— Tanrım, karınıza ve çocuğunuza nasıl böyle davranabilirsiniz?

— Artık böyle davranmayacağım, bunu göreceksin zavallı karım! diye bağırdı fıçı.

Odasına gitti ve geri gelip bir avuç dolusu louis altınını yatağın üstüne saçtı.

— Al Eugénie, al karıcığım, bunlar sizin. Hadi neşelen, sağlıklı ol, senin de Eugénie'nin de, hiçbir şeyiniz eksik olmayacak. İşte onun için yüz louis. Bu altınları da vermeyeceksin, öyle değil mi, Eugénie?

Madam Grandet ve Eugénie şaşkınlıkla bakiştılar.

— Babacığım, bunları geri alın, ben sadece şefkatli olmanızı istiyorum.

— Tamam o zaman, dedi Grandet altınları cebine sokarken. İyi dostlar olarak yaşayalım, hepimiz yemek yemek için aşağı inelim, her akşam tombala oynayalım. Karıcığım, şakalarınızı yapmaya devam edeceksiniz, öyle değil mi?

— Ne yazık! Sizi sevindirmek için bunu yapmak istedim, ama yataktan kalkamıyorum, dedi can çekişen Madam Grandet.

— Zavallı annecik, seni ne kadar sevdiğimi bilmiyorsun, kızım, senin için de aynı şey geçerli!

Eugénie'ye sarıldı ve onu öptü.

— Ah! Bir küskünlükten sonra kızını kucaklamak ne güzel! Kızcağızım! Annecik bak, artık barıştık. Hadi Eugénie, git bu kutuyu sakla. Hadi, korkacak bir şey yok; sana artık bu kutudan hiç söz etmeyeceğim. Hadi git.

Saumur'ün en ünlü doktoru Bergerin kısa süre sonra geldi. Muayenesini bitirdikten sonra Grandet'ye huzur, uygun bir diyet ve büyük özenler sayesinde karısının hayatını sonbahar sonuna kadar sürdürebileceğini söyledi.

Grandet,

— Pahalya patlar mı, ilaç alması gerekecek mi? diye sordu. Kendini gülümsemekten alamayan doktor,

— Az ilaç, ama çok özen, dedi.

— Mösyö Bergerin, siz onurlu bir insansınız, öyle değil mi? Ne zaman uygun görürseniz karımı muayene etmeye gelin. İyi yürekli karımı benim için koruyun, onu çok sevi-

yorum, öyle görünmesem de her şeyi içime atarım ve yüreğim incinir. Kederliyim. Paris'te kendisi için varımı yoğumu harcadığım kardeşimin ölümünden beri kederliyim. Hoşça kalın mösyö; karımı kurtarabilirseniz, iki üç yüz franga mal olsa bile kurtarın.

Mirasının açılması bir ilk ölüm anlamına gelecek karısının sağlığı için gayretli dileklerine rağmen, şaşkına dönen karısının ve kızının her isteğini yerine getirme konusundaki hoşgörüsüne rağmen, Eugénie'nin annesinden esirgemediği müşfik ihtimama rağmen, Madam Grandet ölüme doğru hızla yürüdü. Tıpkı o yaşta bir hastalığa yakalanan kadınların çoğu gibi, her geçen gün güçten düşüyor, eriyip gidiyordu. Ağaçlardaki sonbahar yaprakları gibi güçsüzdü ve gün ışığı onu güneşin içine sızıp yaldızladığı o yapraklar gibi parıltıyordu. Yaşamıyla uyumlu ve dindarca bir ölümdü. Buna yüce bir ölüm denebilirdi! 1820 Ekim'inde erdemleri, meleksi sabrı ve kızına olan sevgisi iyice canlandı. Hiç yakınamadan sönüp gitti. Günahsız kuzu cennete gidiyor ve sadece soğuk yaşamına eşlik eden uysal kızı için üzülüyor ve bakışlarıyla ona binlerce felaketin yaklaştığını haber veriyordu. Kendisi gibi beyaz olan o dişi koyunu, yapağısını, hazinelerini elinden almak isteyen bencil bir dünyada tek başına bıraktığı için titriyordu.

Son nefesini verirken ona,

— Kızım, mutluluk sadece cennettir, sen de bir gün bunu öğreneceksin, dedi.

Eugénie bu ölümün ertesi günü, doğduğu, onca ıstırap çektiği, annesini kaybettiği bu eve bağlanmak için yeni gerekçeler buldu. Pencereye ve yüksek iskemleye bakarken gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Şefkatli özeninin nesnesi olduğunu gördüğü yaşlı babasının, ruhunun kıymetini bilmediğini sandı. Fıçıçı merdivenlerden inerken koluna giriyor, ona saatler boyunca neredeyse mutlu bir ifadeyle bakıyor, nihayet onu bir altın gibi sarmalıyordu. Yaşlı fıçıçı

eski haline o kadar az benziyor, kızının karşısında öyle titriyordu ki, bu duruma tanık olan Nanon ve Cruchotlar bu zaafını yaşına bağladılar ve bazı yetilerinin zayıflamasından korktular. Ama ailenin yasa girdiği gün, müşterisinin sırrını bilen tek kişi olan Üstat Cruchot'nun da davet edildiği akşam yemeğinden sonra ihtiyarcığın bu tavırlarının nedeni ortaya çıktı.

Masa toplandıktan ve kapılar özenle kapandıktan sonra Grandet, Eugénie'ye,

— Sevgili kızım, artık annenin vârisinin, aramızda halletmemiz gereken ufak tefek işler var, dedi. Öyle değil mi, Cruchot?

— Evet.

— Babacığım, bu işleri illa hemen bugün mü halletmek gerekiyor?

— Evet, evet, kızcağızım. Bu belirsizliğe daha fazla katlanamayacağım. Beni üzmem isteyeceğini sanmıyorum.

— Ah! Babacığım.

— Evet, bu işleri bu akşam halletmek gerekiyor.

— Peki ama ne yapmamı istiyorsunuz?

— Ama kızım, bunu ben bilemem. Cruchot, ona anlat-sanıza.

— Matmazel, sayın babanız mallarını paylaşmak, satmak ya da sahip olabileceği nakit para için olağanüstü vergiler ödemek istemiyor. Bu yüzden şu an siz ve babanız arasında bölünmemiş haldeki servetin dökümünü yapmaktan kaçınmak gerekiyor...

— Cruchot, bir çocuğun önünde böyle konuştuğunuza göre söylediklerinizin doğruluğundan emin misiniz?

— Grandet, bırakın anlatayım.

— Tamam, tamam dostum. Siz de, kızım da varımı yoğunluğum elimden almak istemezsiniz. Öyle değil mi, kızcağızım?

— Mösyö Cruchot, ne yapmam gerekiyor? diye sordu Eugénie.

— Annenizin mirasından vazgeçeceğiniz, aranızdaki bölünmemiş tüm malların yararlanma hakkını babanıza vereceğiniz ve çıplak mülkiyetinizi güvence altına alacağınız bu sözleşmeyi imzalayacaksınız...

— Söylediklerinizden hiçbir şey anlamıyorum, bana sözleşmeyi verin ve nereyi imzalamam gerektiğini gösterin.

Çok şiddetli duygularla boğuşurken, alnında biriken birkaç damla teri silen Grandet Baba bir kızına bir sözleşmeye, bir sözleşmeye bir kızına bakıyordu.

— Kızcağızım, bize pahalıya patlayacak olan bu sözleşmeyi imzalamak yerine, zavallı anneciğinin mirasından kayıtsız şartsız vazgeçmeni ve gelecek için bana güvenmeni tercih ederim. Bu durumda sana her ay yüz frank gibi yüksek bir gelir veririm. İstedğin kadar adak adar, ayın bağışı yaparsın. Ne dersin? Ayda yüz frank... *ekü olarak*.

— Babacığım, siz ne isterseniz onu yapacağım.

— Matmazel, görevim, size varınızı yoğunuzu babanıza...

— Olsun! Tanrım! Benim umurumda değil.

— Cruchot, kes sesini! Söz verildi, diye haykırdı Grandet, sonra kızının elini tuttuğu eline diğer eliyle vururken, sen onurlu bir kızsın, sözünden dönmeyeceksin, öyle değil mi? dedi.

— Ah! Babacığım.

Kızını coşkuyla öpen Grandet onu kollarına alıp boğacak kadar sıktı.

— Tamam kızım, babana hayat veriyorsun. Sana verdiklerini ona geri ödüyorsun, şimdi ödeştik. İşler böyle yürümeli. Hayat bir iştir. Seni kutsuyorum! Sen babasını çok seven erdemli bir kızsın. Şimdi dilediğini yap.

— O halde yarın görüşürüz Cruchot, dedi ürkmüş notere bakarak. Sözleşmeyi mahkeme kaleminde hazırlarsınız.

Ertesi gün öğlene doğru Eugénie kendisini mirasından mahrum bırakan bir sözleşmeyi imzaladı. Bununla birlikte, bir yıl geçtiği halde yaşlı fıçı, gösterişli bir ifadeyle söz ver-

diği aylık yüz frangın bir meteliğini bile ödememişti. Eugénie bu durumdan şakayla karışık bahsettiğinde Grandet'nin yüzü kızardı. Hemen odasına çıkıp geri döndü ve yeğeninden aldığı mücevherlerin üçte biri kadarını ona verdi.

Ardından alaycı bir ifadeyle,

— Al kızım, bin iki yüz frangına karşılık bunu kabul eder misin? dedi.

— Ah! Babacığım, bunları gerçekten bana veriyor musunuz?

Mücevherleri kızının önlüğüne soktu.

— Gelecek sene de bu kadar vereceğim. Böylece kısa süre içinde onun tüm incik boncukları senin olacak, dedi ve kızının duygularını dolandırmaktan mutlu olmuş bir halde ellerini ovuşturdu.

Yaşlı adam hâlâ sağlıklı olsa da, kızına evin sırlarını açıklama ihtiyacını hissetti. İki yıl boyunca evin menüsünü ona hazırlattı, imtiyaz bedellerinin ona ödenmesini istedi, yavaş yavaş arazilerinin, çiftliklerinin isimlerini ve genişliklerini anlattı. Nihayet üçüncü yılın sonunda kızını tüm cimrilik tavırlarına tam anlamıyla alıştırdığından, ona kilerin anahatarını verdi ve onu evin hanımı yaptı.

Eugénie ve babasının monoton yaşamlarında hiçbir önemli olay gerçekleşmeden beş yıl geçti. Eski sarkaçlı saatin kronometrik düzeniyle hep aynı şeyler yaşandı. Matmazel Grandet'nin derin melankolisi kimse için sır değildi; bunun nedenini herkes tahmin etse bile, zengin vârisin ağzından, Saumur halkının, onun ruh halini şekillendiren endişelere dair tahminlerini doğrulayacak tek bir söz çıkmadı. Dostları üç Cruchot'dan ve onların, zaman içinde evin müdavimi yaptıkları birkaç arkadaşlarından ibaretti. Ona *whist*²² oynamayı öğretmişlerdi ve her akşam bir parti oynamaya geliyorlardı.

1825'te, güçten iyice düştüğünü hisseden babası ona toprakları hakkında bilgi vermek zorunda kaldı ve işin için-

22 Bir iskambil oyunu. (ç.n.)

den çıkamadığında, dürüstlüğünden emin olduğu Noter Cruchot'ya başvurmasını söyledi. Nihayet o yılın sonunda evreleri hızla ilerleyen bir felç geçirdi. Mösyö Bergerin, Grandet'nin durumunun umutsuz olduğunu söyledi. Kısa süre sonra yapayalnız kalacağını düşünen Eugénie, babasına daha da yakınlaştı ve kendisini topluma bağlayan bu son sevgi halkasına daha sıkı sarılmaya başladı. Bütün âşık kadınlar gibi aşkın bütün dünya olduğunu düşünüyordu ama Charles bu dünyada yoktu. Zihinsel yetileri azalan ama cimriliği içgüdüsel olarak sürüp giden yaşlı babasına büyük özen gösteriyordu. Bu yüzden Grandet'nin ölümü yaşamıyla hiçbir tezat oluşturmadı. Sabah erkenden kızının ittiği tekerlekli sandalyesiyle odasının şöminesi ile kuşkusuz altın dolu olan çalışma odasının arasına gidiyordu. Orada hiç kımıldamadan duruyor, endişeyle bir kendisini görmeye gelenlere bir demir kapıya bakıyordu. Duyduğu en ufak gürültünün nedenini soruyor ve noter onun avludaki köpeğin esnemesini bile işitmesi karşısında afallıyordu. Çiftlik kiralalarını alacağı, çiftçilerle hesaplaşacağı, makbuz vereceği gün ve saatte görünüşteki uyuşukluğundan sıyrılıyor, tekerlekli sandalyesini çalışma odasının kapısına kadar sürüyordu. Kızına kapıyı açtırıyor ve onun para keselerini üst üste koymasını, kapıyı kapamasını gözlüyordu. Ardından, Eugénie'den kıymetli anahtarını alır almaz yerine dönüyor, yeleğinin cebine yerleştirdiği bu anahtarı ara sıra yokluyordu. Charles Grandet geri dönmezse, zengin vâris kızın, kendi yeğeniyle evlenmek zorunda kalacağını hisseden eski dostu noter de ona daha fazla özen gösteriyordu. Her gün Grandet'ye uğruyor, onun Froidfond, arazileri, çayırıları, bağları hakkındaki talimatlarını yerine getiriyor, ürünleri satıyor ve altına, gümüşe çevirdiği bu kazançlar çalışma odasında üst üste yığılmış keselere gizlice dolduruluyordu. Nihayet ihtiyarcığın güçlü bedeninin yok olmaya karşı direndiği can çekişme günleri geldi. Çalışma odasının kapısında, ateşin hemen yanında durmak

istiyordu. Üzerine konan battaniyelerin hepsini kendine çekip katlıyor ve Nanon'a,

— Bunları dolaba sakla, çalmasınlar, diyordu. Tüm yaşamının sığındığı gözlerini açabildiğinde, onları hemen hazinelerinin bulunduğu çalışma odasının kapısına çeviriyor ve kızına ani bir korkuyu belli eden bir ses tonuyla,

— Oradalar mı? Oradalar mı? diye soruyordu.

— Evet babacığım.

— Altınlarıma göz kulak ol, yanıma altın getir!

Eugénie lous altınlarını küçük bir masanın üstüne yaydığında bakışlarını saatler boyunca altınlarına sabitliyor, bu haliyle, görmeye başladığında şaşkınlıkla hep aynı nesneye bakan bir bebeğe benziyor ve tıpkı bir bebek gibi dudaklarında acınası bir gülümseme belirliyordu.

Bazen yüzüne bir mutluluk ifadesi yayıldığında,

— Bunlar içimi ısıtıyor! diyordu.

Bölge rahibi son görevini yerine getirmeye geldiğinde, birkaç saatten beri ölü gibi görünen gözleri haçın, şamdanların, okunmuş su dolu gümüş vazanın görüntüsüyle yeniden canlandığında ifadesi değişmeyen bakışlarını onlara çevirdi ve burnundaki ur son kez kımıldadı. Rahip İsa'yı öpmesi için yaldızlı gümüş haçı dudaklarına yaklaştırdığında, onu öpmek için olağanüstü bir hamle yaptı ve bu son çaba hayatına mal oldu. Önünde diz çökmüş, şimdiden soğuyan bir elin üzerine gözyaşı dökmesine rağmen göremediği Eugénie'ye seslendi.

Kızı ona,

— Baba, beni kutsayın! diye karşılık verdi.

Hristiyanlığın cimrilerin olmasını kanıtlamak istermiş gibi,

— Her şeye büyük özen göster, yukarıda bana hesabını vereceksin, dedi.

Böylece, Eugénie Grandet bu dünyada, bu evde yanında sadece, kendisini duyacağından ve anlayacağından emin ol-

duğu Nanon’la birlikte yalnız kaldı. Nanon kendisini art niyetsiz seven ve acılarından söz edebileceği tek kişiydi. Koca Nanon, Eugénie için Tanrı’nın bir lütfuydu. Bu yüzden artık onun hizmetçisi değil mütevazı bir dostuydu.

Eugénie babasının ölümünden sonra Üstat Cruchot’dan, alacaklar hesaba katılmazsa, Saumur’de iki yüz bin franklık gayrimenkul geliri, şimdi yetmiş yedi frank eden ve altmış bir franktan satın alınmış, yüzde üç faizle yatırılmış bir milyon frangı, altın halinde iki milyon frangı ve ekü halinde yüz bin frangı olduğunu öğrendi. Serveti on bir milyon frank civarındaydı. Üstat Cruchot’nun müşterisine mirasının parasal dökümünü verdiği gün baş başa kalan Eugénie ve Nanon, Madam Grandet’nin yüksek iskemlesinden, yeğeninin su içtiği bardağa kadar her şeyin anıya dönüştüğu bu bomboş salonda şöminenin iki yanına oturdular.

— Nanon, yalnız kaldık.

— Evet matmazel. O tatlı çocuğun nerede olduğunu bilseydim onu bulmaya kendim giderdim.

— Aramızda deniz var.

Zavallı vâris kız kendisi için tüm evren anlamına gelen bu soğuk ve kasvetli evde yaşlı hizmetçinin yanında ağlarken, Nantes’dan Orléans’a kadar Matmazel Grandet’nin on bir milyon frangından başka bir şeyden söz edilmiyordu. İlk işlelerinden biri Nanon’a ömür boyu bin iki yüz frank gelir bağlamak oldu; böylece zaten kenarda altı yüz frangı olan hizmetçi kadın zengin bir gelin adayı haline geldi. Bir ay geçmeden Froidfond topraklarının genel denetimcisi görevine getirilen Antoine Cornoiller’nin himayesinde kızlıktan kadınlığa geçti. Madam Cornoiller’nin, kendi ayarındaki kadınlar karşısında olağanüstü bir avantajı vardı. Altmış üç yaşında olmasına rağmen kırkıdan fazla göstermiyordu. Kaba yüz hatları yılların saldırısına direnmişti. Manastır yaşamının diyeti sayesinde renkli teni, sapasağlamlığı ve yıpranmamış yüzüyle yaşlılıkla dalga geçiyordu. Belki de hiçbir zaman kendisini

evlendiği günkü kadar iyi hissetmemiştir. Çirkinliğini avanta-
ja dönüştürdü ve tombul haliyle, yüzündeki mutluluk ifade-
siyle bazılarını Cornoiller'yi kıskanacak hale düşürdü.

Kumaşçı,

— Teninin rengi güzel, diyordu.

Tuzcu,

— Hâlâ çocuk doğurabilir. Saygısızlık etmek istemem
ama salamura saklanmış gibi, diyordu.

Bir diğer esnaf,

— Zengin kadın, Cornoiller iyi iş becerdi, diyordu.

Çevredeki herkes tarafından sevilen Nanon, eski evden
çıkıp kiliseye gitmek için dolambaçlı yoldan inerken herke-
sin iltifatlarını duydu. Eugénie düğün hediyesi olarak ona
iki takım on iki kişilik yemek takımı verdi. Böyle bir ihtişam
karşısında afallayan Cornoiller hanımı Eugénie'den ağlaya-
rak söz ediyor, onun için kendisini dilim dilim doğrataca-
ğını söylüyordu. Eugénie'nin sırdaşı olan Madam Corno-
iller, artık kocası olan bir kadının mutluluğuna benzer bir
sevinç yaşamaya başladı. Nihayet açıp kapatacağı bir kileri,
Grandet gibi her sabah dağıtacağı erzakı vardı. Ayrıca, biri
bir aşçı kadın, diğeri ise çarşaf ve çamaşırları düzenleye-
cek, Matmazel'in elbiselerini hazırlayacak odacı bir kadın
olmak üzere iki hizmetçiyi yönetecekti. Cornoiller bekçilik
ve kâhyalık görevlerini üstlenmişti. Nanon'un seçtiği aşçı ve
odacı kadının gerçekten *pırlanta gibi* olduklarını söylemek
yersiz olacak. Böylece Matmazel Grandet'nin kendisine son
derece sadık dört hizmetkârı oldu. Çiftçiler, ihtiyarcığın kur-
duğu katı sistemin ve oluşturduğu alışkanlıkların Mösyö ve
Madam Cornoiller tarafından titizlikle sürdürülmesi nede-
niyle, Grandet'nin öldüğünün farkına bile varmadılar.

Otuz yaşına gelen Eugénie hayatın mutluluklarından
hiçbirini tatmamıştı. Silik ve hüzünlü çocukluğu, kıymeti
bilinmemiş, incinmiş yüreği hep ıstırap çekmiş bir annenin
yanında geçmişti. Hayatı neşeyle terk eden annesi onun ya-

şamaya devam edeceğine üzülmüş, ruhuna hafif bir vicdan azabı ve sonsuz pişmanlıklar bırakmıştı. Eugénie'nin ilk ve tek aşkı ona göre melankolinin ifadesiydi. Sevgilisini birkaç günlüğüne şöyle böyle gördükten sonra kaçamak verilmiş ve kabul edilmiş iki öpücük arasında yüreğini emanet etmişti. Ardından Charles aralarına tüm dünyayı bırakarak gitmişti. Babası tarafından lanetlenmiş, neredeyse annesinin ölümüne yol açmış bu aşk ona silik umutlarla iç içe geçmiş kederlerden başka bir şey vermiyordu. Takviye edemediği gücünü iyice yitirken mutluluğa doğru atılmıştı. Maddi yaşamda olduğu kadar manevi yaşamda da bir içe çekme ve dışa verme vardır: Evet, ruh başka bir ruhun duygularını içine çekme, onları özümleme ve daha zenginleşmiş bir halde geri verme ihtiyacı duyar. Bu güzel insani olgu yoksa yürek canlılığını kaybeder, havasız kalır, acı çeker, yok olmaya yönelir. Eugénie ıstırap çekmeye başlıyordu. Ona göre servet sahibi olmak bir güç ya da teselli kaynağı değildi. Sadece aşkla, dindarlığıyla ve geleceğe olan inancıyla var olabilirdi. Aşk onun için sonsuzluk anlamına geliyordu. Yüreği ve İncil ona beklemesi gereken iki dünyayı işaret ediyordu. Gece gündüz belki de kendisi için aynı anlamı taşıyan iki sonsuz düşünceye dalıyor, severek ve sevildiğini sanarak içine kapanıyordu. Tutkusu yedi yıldan beri her şeyi sarmıştı. Hazinesi, gelirlerini de umursamadan üzerine eklediği on bir milyon değil, Charles'ın kutusu, yatağının üstüne astığı iki portre, babasından geri aldığı ve dolabın bir çekmecesindeki vatkanın üzerine gururla serdiği mücevherler; yengesinin, annesinin de kullandığı ve her gün sadece anılarla yüklü olduğu için parmağına özenle geçirip Penelope²³ örgüsünü ördüğü o altın yüksüktü. Matmazel Grandet yası bitmeden evlenmek istemiş gibi görünmüyordu. Gerçek dindarlığı herkes tarafın-

23 *Odysseia*'da Ulysses'in sadık karısı. Çok sayıda talibine rağmen, herkesin dönmesinden umudu kestiği Ulysses'i beklerken örgü yapar, gündüz ördüğünü gece söker. (ç.n.)

dan bilinirdi. Bu yüzden nasıl davranacaklarına yaşlı başrahibin bilgece karar verdiği Cruchot ailesi, Eugénie'yi şefkatli bir ihtimamla sarmalamakla yetindi. Eugénie'nin salonu her akşam en hararetli ve en sadık Cruchotcularla doluyor ve bu yandaşlar ev sahibesine her konuda övgüler yağdırmaya çalışıyorlardı. Evde bir doktoru, özel bir rahibi, mabeyincisi, giysilerini hazırlayan bir yardımcısı, bir başkâhyası, üstelik kendisini her şeyden haberdar etmek isteyen bir mühürdarı vardı. Elbisesinin kuyruğunu tutacak birini istese hemen getirtilecekti. O bir kraliçe, kraliçelerin en ustalıkla dalkavukluk edileniydi. Soylu ruhların uzak durduğu dalkavukluk, etrafında dönüp durdukları kişinin yaşam alanına daha iyi girebilmek için kendilerini alçaltmayı başaran küçük insanlara özgüdür. Dalkavukluğun altında bir çıkar yatar. Bu yüzden, Matmazel Grandet'nin salonuna her akşam gelen ve ona *Matmazel de Froidfond* diye hitap edenler onu övgülerle bunaltmayı pek iyi başarıyordu. Eugénie için yeni olan bu övgüler senfonisi önce yüzünün kızarmasına yol açtı, ama iltifatlar ne kadar kaba olursa olsun kulakları güzelliğinin övülmesine öylesine alıştı ki, yeni tanıdığı biri onu çirkin bulsa bu eleştiri onu sekiz sene öncesindekinden daha fazla sarsardı. Sonunda idolüne adadığı bu tatlı sözleri sevmeye başladı. Kendisine kraliçe gibi davranılmasına ve sarayının her akşam dolmasına yavaş yavaş alıştı. Hâkim de Bonfons zekâsını, kişiliğini, birikimini, nezaketini sürekli öven bu küçük topluluğun kahramanıydı. İçlerinden biri Bonfons'un yedi yılda servetini çok artırdığını, en az on bin frank geliri olduğunu, Cruchotların tüm varlığının yanı sıra Eugénie'nin geniş topraklarının da sahibi olacağını söylüyordu.

Evin müdavimlerinden biri,

— Matmazel, Cruchotların kırk bin franklık gelirleri olduğunu biliyor musunuz? diyordu.

— Ayrıca birikimleri de var, diye ekliyordu yaşlı bir Cruchotcu olan Matmazel de Gribeaucourt. Geçenlerde Parisli

bir beyefendi yazıhanesi için iki yüz bin frank önerdi. Sulh hâkimliğine atanırsa orayı satması gerekecek.

— Mahkeme Başkanlığı'nda Mösyö de Bonfons'un yerine geçmek istiyor ve adımlarını bu doğrultuda atmalı, dedi Madam d'Orsonval. Çünkü sayın hâkim önce danışman, ardından Yargıtay Başkanı olacak, o mevkilere ulaşmak için elinde birçok imkân var.

— Çok seçkin biri, dedi bir başkası. Siz ne düşünüyorsunuz, Matmazel?

Sayın hâkim oynamak istediği rol ile uyum içinde olmaya çalışıyordu. Kırk yaşına, esmer, ürkütücü ve ifadesi tüm hukukçularınki gibi olan solgun yüzüne rağmen, genç gibi görünmeye çalışıyor, hasırotundan bastonuyla oynuyor, Matmazel de Froidfond'un evinde hiç enfiye çekmiyor, oraya hep beyaz kravatı, iri kıvrımlı broşu, kendisini bu ahmaklar topluluğunun üyeleriyle akrabaymış gibi gösteren gömleğiyle geliyordu. Güzel vârisle içtenlikle konuşuyor, ona *Sevgili Eugénie'miz!* diyordu. Özetle, misafirlerin sayısı bir kenara bırakılır, tombalanın yerini *whistin* aldığı göz önünde bulundurulur, Mösyö ve Madam Grandet'nin varlıkları unutulursa, bu sahne bu hikâyenin başladığı sahne ile hemen hemen aynıydı. İt sürüsü hep Eugénie'nin ve milyonlarının peşindeydi; ama daha kalabalık bir sürü daha iyi havlıyor ve avın etrafını hep birlikte sarıyordu. Bu yüzden, Charles Hindistan'dan dönse aynı kişilerle, aynı çıkar çatışmalarıyla karşılaşacaktı; çünkü Eugénie'yi çok zarif ve iyi yürekli bulan Madam des Grassins, Cruchotları kıvrandırmaya devam ediyordu; buna rağmen Charles orada olsa, Eugénie'nin yüzü bu sahneye hâkim olacak, kendisi de orada en yukarılarda olacaktı. Yine de, bir gelişme yaşanmış, hâkimin eskiden doğum günlerinde yaptığı gibi Eugénie'ye buket sunması süreklileşmişti. Madam Corneiller her akşam getirilen büyük ve göz kamaştırıcı buketi herkese göstere göstere vazoya koyuyor, ardından ziyaretçiler gider gitmez onu gizlice avlunun

bir köşesine atıyordu. İlkbaharın başında, Madam des Grassins, Cruchotcuların mutluluğunu allak bullak etmeyi denedi. Eugénie'ye Froidfond markisinden söz etti; topraklarını bir evlilik sözleşmesiyle geri verirse marki sarsılmış itibarını yeniden kazanacaktı. Madam Grandet Yüksek Meclis üyeliğine, saraya, *markiz* unvanına vurgu yapıyor ve Eugénie'nin küçümseyici gülümsemesini bir onaylama sanarak, Hâkim Cruchot'nun çantada keklik olmadığını düşünüyordu.

Mösyö de Froidfond'un elli yaşında olmasına rağmen Mösyö Cruchot'dan daha yaşlı görünmediğini söylüyordu. Duldu, evet çocukları vardı; ama markiydi, Yüksek Meclis üyesi olacaktı, bu dönemde böyle nitelikli evliliklere kolay rastlanmazdı!

— Grandet Baba'nın tüm mallarını Froidfond topraklarıyla birleştirmesinin amacının Froidfondlarla aile bağ kurmak olduğunu adım gibi biliyorum. Bunu bana sıklıkla söylerdi. İhtiyarcık kurnaz bir adamdı! diyordu.

Eugénie bir akşam yatarken,

— Nanon, yedi yıldır bir mektup yazmaması nasıl açıklanabilir? diye sordu.

Saumur'de olaylar bu şekilde gelişirken, Charles Hindistan'da para biriktiriyordu. Öncelikle Eugénie'den aldıklarını çok iyi paraya satmıştı. Eline çarçabuk altı bin dolar geçmişti. Ayrıca Ekvator'un ötesine geçişi, önyargılarının çoğunu yok etmiş, tropik ülkeler arasındaki bölgelerde servet edinmenin en iyi yolunun tıpkı Avrupa'da olduğu gibi insanları alıp satmak olduğunu anlamıştı. Bu yüzden Afrika kıyılarına geldi ve insan ticareti yapmanın yanı sıra kendi çıkarları doğrultusunda gittiği çeşitli pazarlarda en avantajlı malları sattı. Kendisine boş zaman bırakmayacak kadar yoğun çalışıyordu. Paris'e büyük bir servetin parıltısıyla yeniden dönme ve orada düştüğü konumdan daha parlak bir statüye kavuşma düşüncesi onda bir takıntı haline gelmişti. İnsanlar ve ülkelerle haşır neşir olması, onların birbirini tut-

mayan törelerini gözlemlemesi sayesinde düşünceleri değişmiş ve kuşkucu biri olmuştu. Bir ülkede suç sayılan bir şeyin başka bir ülkede erdem olarak kabul edilmesinden dolayı haklı ve haksız olan arasındaki fark konusunda net bir yorum yapamıyordu. Ardından çıkarlarının yoğun baskısıyla yüreği soğudu, katılaştı, kurudu. Grandetlerin kanı, kader yolunda hiç yanılmadı. Katılaştan Charles'ın gözü yağmacılığa doymuyordu. Çinlileri, siyahileri, kırlangıç yuvalarını, çocukları, sanatçıları sattı; çok kişiyi dolandırdı. Gümrük kurallarını ihlal etmesi onu insan haklarına daha duyarsız kıldı. Korsanların yağmaladığı malları çok düşük fiyata satın almak için Saint-Thomas'ya gidiyor ve bu malları acil ihtiyaç duyulan yerlere götürüp satıyordu. İspanyol denizcilerin gemilerinde Meryem Ana figürleri taşımaları gibi, Eugénie'nin asil ve temiz yüzü de ona ilk yolculuğunda eşlik etmiş ve ilk başarılarını o tatlı kızın dileklerinin ve dualarının sihirli etkisine bağlamıştı, ama zamanla zenci, melez, beyaz, Javalı, Mısırlı dansöz kadınlarla ilişkileri, rengârenk sefahat âlemleri ve değişik ülkelerdeki maceraları Saumur'deki kuzininin, evin, bankın, koridordaki öpücüğün anılarını hafızasından tamamıyla silmişti. Riskli kaderi orada başladığı için, sadece eski duvarlarla çevrili küçük bahçeyi hatırlıyor, ama ailesini inkâr ediyordu. Amcası mücevherlerini aşırıan yaşlı bir köpekti; Eugénie ne yüreğinde ne de düşüncelerinde yer alıyordu, ona göre genç kız sadece, altı bin frank borçlandığı bir *alacaklıydı*. İsmine leke düşmesini istemediği için Hindistan'da, Saint-Thomas'da, Afrika kıyılarında, Lizbon'da ve Amerika'da *Chippart* takma adını kullanan Charles, böylece her yerde, hiç risk almadan yorulmak bilmez, atılğan, gözü doymaz biri gibi davranabilmiş ve tıpkı servetini *quibus cumque viis*²⁴ kazanmaya kararlı biri gibi, ömrünün geri kalanını onurlu bir şekilde geçirmek için elini çabuk tutmuştu.

24 Herhangi bir yoldan. (ç.n.)

Bu sayede kısa sürede hatırı sayılır bir servet edindi. 1826'da kralcı bir şirketin güzel çift yelkenlisi olan Marie-Caroline'le Bordeaux'ya geldiğinde, iyice çemberlenmiş üç fiçı altın tozu, yani bir milyon altı yüz bin frangı vardı, bu altın tozlarını Paris'te külçeye çevirirse yüzde yedi sekiz kazanç elde edeceğini hesaplıyordu. Aynı gemide Ekselansları X. Charles'ın eski mabeyincisi olan soylu beyefendi Mösyö d'Aubrion'da yolculuk ediyordu. Çok popüler bir kadınla evlenme çılgınlığında bulunmuş olan bu adamın serveti adalardaydı. Madam d'Aubrion'un savurganlıklarını telafi etmek için, kalan mallarını nakde çevirmişti. Son senyörü 1789'da ölen Aubrion de Buch ailesinin mensubu olan Mösyö ve Madam d'Aubrion'un gelirleri yirmi bin franga kadar düşmüştü. Servetleri ancak Paris'te yaşamaya yettiği için annesinin drahomasız evlendirmek istediği çok çirkin bir kızları vardı. Sosyetik çevrelerin revaçta olan kadınlara atfettikleri marifetlere rağmen, bu, başarısı sorunlu bir girişimdi. Madam d'Aubrion'un kendisi de kızına baktıkça, kızını evlendirip kurtulma konusunda umutsuzluğa kapılıyordu, soylu bir aileyle bağ kurmak için çırpınan bir adamın bile ona talip olmayacağını düşünüyordu.

Böcek adaşı gibi uzun olan Matmazel d'Aubrion zayıf ve narindi. Küçümseyen bir ifadenin hâkim olduğu ağzına doğru alçalan ucu top gibi burnu normalde sarımtırak olsa da yemeklerden sonra kızarırdı; bu burun âdeta solgun ve sıkıntılı bir yüzün ortasında yüzün kendisinden daha çirkin görünen bitkisel bir yapıydı. Kısacası onu ancak otuz sekiz yaşında, hâlâ güzel ve gözü yükseklerde olan bir annenin sevebileceği durumdaydı. Ama Markiz d'Aubrion dezavantajları dengelemek için kızına çok seçkin bir ifade kazandırmış, onu burnuna geçici olarak makul bir renk veren bir diyeteye tabi tutmuş, beğenilerini yüksek tutması, özgünlüğünü koruması, zarif tavırlar takınması konusunda eğitmiş, bir erkeğin ilgisini çeken ve ona peşinde koştuğu meleği bulduğunu düşündüren

o melankolik bakışlara alıştırmıştı. Markiz bunlarla da yetinmemiş, ona burnunun kızarma küstahlığı gösterdiği anlarda ayaklarının ufaklığına hayran bırakacak şekilde yürümesini öğretmiş, sonunda kızının çirkinliğini kendisini tatmin edecek kadar dengelemişti. Uzun kollar, kabarık korsajlar, geniş ve özenle süslenmiş elbiseler, sıkı korseler sayesinde öylesine ilginç kadınsı neticeler elde etmişti ki, annelerin eğitimi için onları bir müzede sergileyebilirdi. Charles kendisiyle yakınlık kurmak isteyen Madam d'Aubrion'a çok içten davranmıştı. Hatta pek çok kişi güzel Madam d'Aubrion'un yolculuk sırasında böyle zengin bir damadı elde etmek için elinden gelen her şeyi yaptığını iddia etti. 1826 yılının Haziran ayında Bordeaux'da gemiden inen Mösyö, Madam, Matmazel d'Aubrion ve Charles aynı otele yerleştiler. Ve Paris'e doğru birlikte yola çıktılar. Charles ipoteklerle kalbura dönmüş Aubrion konağını borçtan kurtarmalıydı. Madam d'Aubrion konağın giriş katını damadına ve kızına tahsis edeceğini şimdiden söylemeye başlamıştı. Mösyö d'Aubrion'un soylulukla ilgili önyargılarını paylaşmadığından, Charles Grandet'ye iyi yürekli X. Charles'tan Aubrion ismini, ailenin armalarını taşımasını ve yirmi dört bin frank gelir getiren toprakların parasını ödeyerek miras olarak Buch senyörü, Aubrion markisi, Rochegourd kontu unvanlarını almasını sağlayacak bir ferman çıkarmasını isteyeceğine söz vermişti. Servetlerini birleştirerek, ilişkilerini nitelikli bir şekilde sürdürerek, arpalıklardan yararlanarak Aubrion konağından yüz bin frank civarında bir gelir elde edilebilirlerdi.

— Ve yüz bin franga, bir isme, bir aileye sahip olduğunuzda, saraya girebildiğinizde istediğiniz makama, dilerse-
niz mabeyinciliğe, danıştay yardımcılığına, valiliğe, büyükel-
çilik kâtipliğine, büyükelçiliğe atanmanızı sağlayacağım. X.
Charles çocukluğundan beri tanıdığı d'Aubrion'u çok sever.

Bu kadının sözleriyle ihtirasla kendinden geçen Charles kendisine ustalıkla ve yürekten yüreğe aktarılan sırlar gibi

sunulan bu umutlarla coşmuştu. Amcasının, babasının işlerini yoluna koyduğuna inanarak o zamanlar herkesin yerleşmek istediği Saint-Germain semtine demir atacağını düşünüyordu. Orada Matmazel Mathilde'in mor burnunun gölgesi altında, tıpkı Chabotların bir gün Rohan'a geri döndükleri gibi yeniden ortaya çıkacaktı. Paris'ten ayrıldığında sendeleyeni Restorasyon'un güçlenmesiyle gözleri kamaşan, aristokrat düşüncelerin büyüüne kapılan Charles'ın gemide başlayan sarhoşluğu, Paris'te de devam etti ve bencil kayınvalidesinin, hayallerine yerleştirdiği o yüksek mevkilere ulaşmak için her şeyi yapmaya karar verdi. Kuzini artık bu parıltılı dünyanın muhteşem manzarasında bir noktaydı. Annette'le yeniden karşılaştı. Annette seçkinler çevresinin bir mensubu olarak eski dostuna bu evlilik sözleşmesini hemen imzalamasını tavsiye etti ve ona her tür tutkulu girişiminde destek olacağına söz verdi. Hindistan'da yaşadığı sürecin çok çekici kıldığı Charles'ı çirkin ve sıkıcı bir kızla evlendirmek Annette'i çok sevindirmişti. Genç adamın teni esmerleşmiş, tavırları ise her şeyi şıp diye halletmeye, üstünlüğünü kabul ettirmeye, başarmaya alışkın erkekler gibi kararlılaşmış ve atılğanlaşmıştı. Charles, Paris'te bir yerlere ulaşabileceğini anlayınca çok rahatlamıştı. Onun Paris'e döndüğünü, yakında evleneceğini, servete kavuştuğunu öğrenen Des Grassins babasının borçlarını iki yüz bin frank karşılığında kapatabileceğini söylemek üzere onu görmeye gitti.

Charles'la kuyumcуда karşılaştı, kuyumcu Matmazel d'Aubrion'un düğün sepeti için mücevher ısmarlamış olan Charles'a numuneleri göstermekle meşguldü. Charles'ın Hindistan'dan getirdiği muhteşem elmasların yanı sıra, genç çiftin gümüş takımları, değerli değersiz mücevherleri, işçilik masrafları yüz bin frangı aşıyordu. Charles hatırlayamadığı Des Grassins'i Hindistan'daki düellolarda dört kişiyi öldürmüş popüler bir genç adamın küstahlığıyla karşıladı. Mösyö des Grassins daha önce onunla üç kez görüşmek istemişti.

Charles onu soğuk bir ifadeyle dinledi ve söylediklerini tam olarak anlamadan yanıt verdi:

— Babamın işleri beni ilgilendirmez. Mösyö, gösterdiğiniz ama benim bir işime yaramayan özenden dolayı size minnettarım. Alnımın teriyle kazandığım birkaç yüz bin frangı babamın alacaklılarına saçıp savurmaya niyetim yok.

— Peki ya birkaç gün içinde babanızın iflası ilan edilirse?

— Mösyö, birkaç güne Aubrion kontu olacağım. Anlayacağınız gibi bu mesele beni hiç ilgilendirmeyecek. Zaten yüz bin frank geliri olan birinin babasının iflas edemeyeceğini benden daha iyi biliyorsunuzdur.

Ve Mösyö des Grassins'e kibarca kapıyı gösterdi.

O yılın Ağustos ayının başında, Eugénie kuzeninin sonsuz bir aşk yemini ettiği ve güzel havalarda üzerinde kahvaltı ettiği küçük tahta banka oturmuştu. Zavallı kız sabahın en serin, en neşeli o anında hafızasında aşkının büyük küçük anılarını ve ardından gelen felaketleri canlandırıp oyalanıyordu. Güneş, Cornoiller'nin, karısına sık sık günün birinde altında ezileceklerini söylediği ama kaprisli genç kızın dokunulmasını yasakladığı çatlamış, yıkılmak üzere olan güzel duvarı aydınlatıyordu.

O sırada postacı kapıya vurdu ve Madam Cornoiller'ye bir mektup uzattı, o da bağırarak bahçeye geldi.

— Matmazel, bir mektup geldi!

Mektubu Eugénie'ye uzatırken,

— Beklediğiniz bu muydu? diye sordu.

Bu sözler Eugénie'nin yüreğinde, tıpkı duvarlar ile bahçe arasında yankılandığı gibi yankılandı.

— Paris! Ondan geliyor. Geri dönmüş!

Benzi solan Eugénie mektubu bir süre elinde tuttu. Öyle titriyordu ki zarfı açıp mektubu okuyamadı.

Elleri belinde, ayakta duran Nanon'un sevinci esmer yüzünün çatlaklarından bir buhar gibi yayılıyordu.

— Matmazel, okusanıza...

— Ah! Nanon, Saumur'den yola çıkmasına rağmen neden Paris'e dönmüş?

— Okuyun, bunu öğreneceksiniz.

Zarfı titreyerek açtığında Saumur'deki Madam des Grassins ve Corret Şirketi'yle ilgili bir havale kâğıdı yere düştü. Nanon kâğıdı yerden aldı.

Sevgili kuzinim... “Artık Eugénie değilim!” diye düşündü yüreği sıkışarak. *Sanırım girişimlerimin başarılı olduğunu öğrenince sevineceksiniz.* “Bana *sen* diye hitap ederdi!”

Kollarını kavuşturdu, mektubu okumaya cesaret edemedi ve gözlerinden iri yaşlar döküldü.

Nanon,

— Ölmüş mü? diye sordu.

— Ölmüş olsa mektup yazamazdı.

Nihayet mektubu okumaya başladı.

Sevgili kuzinim,

Sanırım girişimlerimin başarılı olduğunu öğrenince sevineceksiniz. Bana mutluluğu hediye ettiniz; yeniden zengin oldum ve amcamın tavsiyelerine uydum. Mösyö des Grassins'den hem kendisinin hem de yengemin öldüklerini öğrendim. Ebeveynimizin ölümü doğanın bir kuralı ve biz de onları izleyeceğiz. Umarım artık teselli bulmuşsunuzdur. Hiçbir şeyin zamana direnemediğine tanık oldum. Evet sevgili kuzinim, ne yazık ki benim için hayaller dönemi geride kaldı. Ne bekliyordunuz ki? Birçok ülkede yolculuk ederken hayatı düşündüm. Giderken çocuktum, döndüğümde yetişkin oldum. Bugün eskiden aklımdan geçmeyen birçok şeyi düşünebiliyorum. Kuzinim, özgürsünüz, ben de hâlâ özgürüm; görünüşte küçük projelerimizi gerçekleştirmemize hiçbir engel yok; sizden işlerimin durumunu saklamayacak kadar dürüstüm. Kendime ait olmadığımı hiç unutmadım. Uzun deniz yolculuklarımda üzerinde birbirimizi sonsuza kadar seveceğimize dair yemin ettiğimiz küçük tahta bankı...

Eugénie kızgın kömürlerin üzerindeymiş gibi ayağa kalktı ve avlunun basamaklarından birine oturdu.

... koridoru, gri salonu, tavan arasındaki odamı ve zarif nezaketinizle geleceğimin önünü açtığınız o geceyi hep hatırladım. Evet, bu anılar bana cesaret verdi ve aramızda kararlaştırdığımız saatte kendi kendime, benim sizi düşündüğüm gibi sizin de beni düşündüğünüzü söyledim. Saat dokuzda bulutlara baktınız, öyle değil mi? Bu yüzden, benim için kutsal olan bir dostluğa ihanet etmek istemiyorum; hayır, sizi kesinlikle aldatmamalıyım. Şu anda benim için, evlilik adına kafamda şekillenen tüm düşüncelere uygun düşen bir evlilik söz konusu. Evlilikte aşk bir hayaldir. Bugün, deneyimlerim bana tüm toplumsal yasalara uymamı ve evlenirken toplumun belirlediği kurallara itaat etmemi söylüyor. Oysa sevgili kuzinim, aramızda, benimkinden ziyade sizin geleceğinizi etkileyecek bir yaş farkı var. Size Paris'in yaşam tarzına hiçbir şekilde uygun düşmeyen ve gelecekteki projelerimle hiç bağdaşmayan alışkanlıklarımızdan, eğitiminizden, geleneklerinizden söz etmeyeceğim. Planlarım arasında büyük bir ev almak ve orada birçok kişiyi ağırlamak var ve hatırladığım kadarıyla siz sakın ve huzurlu bir hayatı seviyorsunuz. Hayır, daha içten olacağım, içinde bulunduğum durumun hakemi olmanızı istiyorum, bu durumu bilmek ve yargılamak sizin hakkınızdır. Şu an altmış bin franklık bir gelirim var. Bu servet bana d'Aubrion ailesine dâhil olma olanağı sağlıyor; on sekiz yaşındaki kızlarıyla evlenmem bana bir isim, bir unvan sahibi olma, majestelerinin hizmetinde en parlak mevkilerden birine yükselme şansını sunuyor. Sevgili kuzinim, size Matmazel d'Aubrion'u hiç sevmediğimi itiraf edeceğim, ama onunla evlenmem sayesinde çocuklarım günün birinde avantajları sonsuz bir toplumsal konuma ulaşacaklar. Monarşik görüşler günden güne itibar kazanıyor. Birkaç yıl sonra, otuz bin frank gelir getiren bir

mülkle Aubrion markisi olacak olan oğlum, devlette istediği mevkiye gelebilecek, çocuklarımıza çok şey borçluyuz. Kuzinim, gördüğünüz gibi ruh halimi, umutlarımı ve servetimi size büyük bir iyi niyetle açıklıyorum. Yedi yıllık ayrılıktan sonra o zamanki çocuksu davranışlarımızı unutmuş olabilirsiniz, benim kadar vicdanlı, dürüst olmayan genç bir erkek bu sözleri hatırlamazdı, ama ben hoşgörünüzü ve en ufak sözlerimi unutmadım. Toplumsal kurallara uygun bir evlilikten başka bir şey düşünmediğimi ve çocukluk aşkımızı hâlâ hatırladığımı söyleyerek kendimi size tamamıyla bağlı kılmıyor muyum, kaderim hakkında karar vermenizi sağlamıyor muyum ve size toplumsal ihtiraslarımdan vazgeçmem gerekse bana onca dokunaklı ifadeyle sunduğunuz o yalın ve saf mutluluğu kabulleneneğimi söylemiyor muyum?

Grandet imzasını atmadan önce *non piu andrai*²⁵ ezgi-siyle, Tan ta, ta! Tin ta, ta. Tun! Tun, ta, ti. Tin, ta, ta... vs. şarkısını eklemişti.

Vefakâr kuzeniniz Grandet, Charles.

İçinden, “Vay canına! Ne kadar da açık sözlüymüşüm,” demiş ve havale kâğıdını alıp şu sözleri eklemişti:

Not: Mektuba size bana borç verme iyiliğinde bulunduğunuz meblağın karşılığını Des Grassins Şirketi’nden nakit ya da altın olarak tahsil edebileceğiniz bir havale kâğıdı ekliyorum. Bordeaux’dan, izin vererseniz, içinde size duyduğum sonsuz minnetin hediyesi olarak sunmak istediğim bazı şeylerin bulunduğu bir sandık bekliyorum. Kutumu posta arabasıyla M. Grandet, Hillerin-Bertin Caddesi, Aubrion konağına gönderebilirsiniz.

25 Figaro’nun Düğünü’nün giriş bölümündeki arya. (ç.n.)

— Uğruna canımı bin kere verebileceğim bir şeyi *posta arabasıyla* mı göndermemi istiyor? dedi Eugénie.

Korkunç ve ağır bir felaket. Umutların engin okyanusundaki gemi, geride bir halat ya da bir tahta bırakmadan batıyordu. Terk edilen bazı kadınlar, sevgilisinin kolundan rakibelerini çekip alır ve öldürür, sonra da dünyanın bir ucuna, giyotine ya da mezara kaçarlar. Kuşkusuz bu haklı bir tepkidir, çünkü bu asil suçun nedeni insani adalete dayanan ulvi bir tutkudur. Bazı kadınlarsa başlarını öne eğip, acı çeker, son nefeslerine kadar boyun eğip, ağlar, bağışlar, can çekişirler. Bu aşktır, gerçek aşktır, meleklerin aşkı, kederleriyle yaşayan ve kederden ölen aşktır. Bu korkunç mektubu okuduktan sonra Eugénie bu duyguyu yaşıyordu. Ölmek üzere olan bazı kişiler gibi geleceğe keskin, öngörülü bir bakış yönelten annesinin son sözlerini düşünürken gökyüzüne bakıyordu. Ardından bu ilahi ölümü ve yaşamı hatırlayan Eugénie bir bakışla tüm geleceğini hesapladı. Kanatlarını açıp göğe yükselmek ve kurtuluş gününe kadar dualarla yaşamaktan başka yapacağı bir şey yoktu.

— Annem haklıydı, dedi ağlarken, acı çekmek ve ölmek!

Bahçesinden ağır adımlarla salonuna geçerken her zaman yaptığı gibi koridoru kullanmadı. Ama bu eski salonda, üzerinde her sabah kahvaltısını götürürken tepsiye koyduğu fincan altlığının, Sevres porseleninden eski şekerliğin bulunduğu şöminede, kuzeninin anıları tekrar canlandı. O sabah gösterişli ve olaylarla dolu olacaktı. Nanon bölge başrahibinin geldiğini bildirdi. Cruchotların akrabası olan bu başrahip, Hâkim de Bonfons'un çıkarını gözetiyordu. Yaşlı rahip birkaç gündür Eugénie'ye evliliğin, dindarlığın kaçınılmaz yükümlülüğü olduğunu anlatıyordu. Başrahibi gören Eugénie onun her ay yoksullara verdiği beş yüz frangı almak için geldiğini sandı ve Nanon'a parayı getirmesini söyledi ama başrahip gülümsemeye başladı.

— Matmazel, bugün size tüm Saumur'ün ilgilendiği ama kendine özen göstermediği için dindarca yaşayamayan zavallı bir kızıdan söz etmeye geldim.

— Tanrım! Sayın başrahip, başkalarını düşünemeyeceğim bir anda geldiniz, kafam çok meşgul. Çok mutsuzum, sadece kiliseye sığınabilirim. Kilisenin tüm kederlerimizi kapsayacak kadar geniş bir bağı ve tükenmesinden korkmadan yararlanabileceğimiz verimli duyguları vardır.

— Tamam o zaman! Matmazel, o kız hakkında konuşurken sizinle de ilgilenmiş olacağız. Kurtulmak istiyorsanız izleyeceğiniz iki yol var: Ya bu dünyadan ayrılmak ya da onun kurallarına uymak; dünyevi ya da semavi kadere itaat etmek.

— Ah! Sesiniz tam da bir ses duymak istediğim anda yankılanıyor. Evet, sizi buraya Tanrı gönderdi, dünyaya veda edeceğim ve Tanrı için sessizlik içinde inzivaya çekilerek tek başına yaşayacağım.

— Bu önemli kararı almak için uzun uzun düşünmek gerekir, kızım. Evlilik kutsaldır, rahibe örtüsüne girmekse ölüm!

— İyi ya! Sayın rahip, ölüm, hemen ölüm! dedi Eugénie ürktücü bir kararlılıkla.

— Ölüm! Ama matmazel, topluma karşı büyük sorumluluklarınız var. Kışın giyecek, odun, yazın iş verdiğiniz yoksulların annesi değil misiniz? Büyük servetiniz ödemeniz gereken bir borçtur ve bunu dindar bir şekilde kabul ettiniz. Bir manastıra çekilmeniz bencilce bir davranış olur. Evlenmeden yaşlanmaya gelince, bunu yapmamalısınız. Öncelikle, o devasa servetinizi tek başınıza yönetebilecek misiniz? Belki de her şeyinizi kaybedeceksiniz. Kısa süre sonra birçok sorunla, içinden çıkılmaz güçlüklerle karşılaşacaksınız. Başrahibinize inanın: Bir eş size yararlı olacaktır, Tanrı'nın size verdiğini muhafaza etmeniz gerekir. Sizinle sevgili bir dindara hitap eder gibi konuşuyorum. Tanrı'yı, yaşamınızın or-

tasında kenara çekilmeyecek kadar içtenlikle seviyorsunuz; dünyanın en güzel süslerinden birisiniz ve kutsal örnekler veriyorsunuz.

O sırada, Madam des Grassins'in geldiği bildirildi. İntikam duygusuyla ve büyük bir umutla gelmişti.

— Matmazel, dedi. Ah! Sayın başrahip de buradaymış! Ben susuyorum. Sizinle işler hakkında konuşmaya gelmiştim, ama görüyorum ki derin bir sohbeta dalmışsınız.

Başrahip,

— Madam, sizi baş başa bırakıyorum, dedi.

— Sayın başrahip, birazdan geri gelin, şu an desteğiniz benim için çok önemli, dedi Eugénie.

Madam des Grassins,

— Evet, zavallı kızım, dedi.

Matmazel Grandet ve başrahip,

— Ne demek istiyorsunuz? diye sordular.

— Kuzeninizin geri döndüğünü, Matmazel d'Aubrion ile evleneceğini bilmediğimi mi sanıyorsunuz? Bir kadın kafasını kullanmalıdır.

Kızaran Eugénie sessiz kalsa da, bundan sonra babasının kayıtsız tavırlarını sergilemeye karar verdi.

— Peki madam, dedi alaylı bir ifadeyle, sizi anlamadığıma göre, kafayı kullanmadığım kesin. Başrahibin yanında konuşmaya devam edin, bildiğiniz gibi o günah çıkardığım rahiptir.

— Tamam o zaman matmazel, işte Des Grassins'in bana yazdıkları. Okuyun!

Eugénie mektubu okumaya başladı.

Sevgili karıcığım,

Charles Grandet bir ay önce Hindistan'dan Paris'e döndü.

Eli aşağıya düşen Eugénie içinden, "Bir ay!" dedi. Ardından mektubu okumaya devam etti.

... O müstakbel Aubrion kontuyla konuşabilmem için iki kere beklemem gerekti. Üstelik tüm Paris bu evliliği konuşuyor ve evlilik ilanları asıldı...

Eugénie, “Demek bana tam da evleneceği sırada...” diye düşündü. Düşünmeye devam edemedi, Parisli bir kadın gibi, “Alçak!” diye haykırmadı. Ama bu sözcüğü kullanmaması büyük bir küçümsemeye engel olamadı.

... Bu evlilik mümkün değil. Aubrion markisi kızını iflas etmiş bir adamın oğluyla evlendirmeyecek. Ona benim ve amcasının babasının işleri için gösterdiğimiz özeni ve alacaklıların bugüne kadar sakın kalmaları için yaptığımız manevraları anlattım. O küçük küstah beş yıldan beri gece gündüz onun çıkarları ve mutluluğu için çabalayan bana, babasının işlerinin kendisini ilgilendirmediği yanıtını verme cüreti gösterdi. Bir avukat ondan borçların toplamının yüzde birine tekabül eden otuz kırk bin frank isteyebilirdi. Ama sabır! Alacaklılara yasal olarak iki milyon frank borcu var ve babasının iflasını ilan edeceğim. Bu işe o yaşlı timsah Grandet'nin sözleri üzerine giriştim ve aile adına sözler verdim. Sayın kont onurunu umursamıyorsa, ben kendi onuruma çok önem veririm. Bu yüzden alacaklılara bu aracılık konumumu açıklayacağım. Yine de, mutlu dönemlerinizde oğlumuzu evlendirmeyi düşündüğümüz Matmazel Eugénie'ye saygımdan, bu durumdan ona bahsetmeden önce harekete geçmeyeceğim...

Bu noktada Eugénie okumayı bıraktığı mektubu soğuk bir ifadeyle geri verdi. Madam des Grassins'e,

— Teşekkür ederim, *bunu düşüneceğiz*, dedi.

Madam des Grassins,

— Şu an ölmüş babanızın diliyle konuşuyorsunuz, diye karşılık verdi.

Nanon,

— Madam, bize sekiz bin frank ödemeniz gerekiyor! dedi.

— Bu doğru, Madam Corneiller, bana eşlik eder misiniz?

Eugénie açıklayacağı düşüncesinin verdiği asil bir soğukkanlılıkla,

— Sayın başrahip, evlilikte bakire kalmak günah mıdır? diye sordu.

— Bu cevabını bilemediğim bir vicdani karar. Ünlü Ermiş Sanchez'in *Matrimonio* kitabında bu hususta ne yazdığını bilmek isterseniz size yarın söylerim.

Ve başrahip dışarı çıktı.

Babasının çalışma odasına çıkan Matmazel Grandet tüm günü orada tek başına geçirdi ve Nanon'un ısrarlarına rağmen akşam yemeği için aşağı inmek istemedi. Akşam evinin müdavimleri doluştuğunda ortaya çıktı. Grandetlerin salonunda hiçbir zaman o akşamki kadar büyük bir kalabalık toplanmamıştı. Charles'ın geri dönüşü ve ahmakça ihanetinin haberi tüm şehre yayılmıştı. Ama misafirlerin aşırı merakları hiçbir şekilde tatmin olmadı. Bunu tahmin eden Eugénie, kendisini sarsan acımasız duyguların hiçbirini yüzüne yansıtmadı. Kendisine duydukları ilgiyi melankolik bakışlar ve sözlerle belli etmek isteyenlere güleç bir yüzle cevap vermeyi başardı. Bahtsızlığını, nezaketin tülleriyle örtmeyi becerdi. Saat dokuzda doğru partiler biter, masalarından kalkan *whist* oyuncuları hesaplaşır ve sohbet eden grupların yanına gelirken son *whist* hamlelerini tartışırlardı. O akşam, herkesin salondan ayrılmak için topluca ayağa kalktığı anda yaşanan bir sürpriz Saumur'de ve ardından çevredeki dört ilde yankılandı.

Mösyö de Bonfons'un bastonunu eline aldığını gören Eugénie ona,

— Sayın hâkim, siz kalın, dedi.

Bu sözler karşısında bu kalabalık toplulukta bir heyecan dalgası dolaştı. Benzi solan hâkim yerine oturmak zorunda kaldı.

— On bir milyon hâkimin oldu, dedi Matmazel de Gribeaucourt.

Madam d'Orsonval,

— Hâkim de Bonfons'un Matmazel Grandet'yle evleneceği gün gibi ortada, diye haykırdı.

— İşte mükemmel bir hamle, dedi başrahip.

— Güzel bir şilem,²⁶ dedi noter.

Herkes sözünü söyledi, imasını yaptı, herkes vâris kızın bir heykel ayaklığına benzercesine on bir milyonun üzerine çıktığını görüyordu. Dokuz yıl önce başlayan dram sona eriyordu. Hâkime tüm Saumur'un önünde kalmasını söylemek onunla evlenmek istediğini belli etmek anlamına gelmiyor muydu? Küçük şehirlerde göreneklere öylesine önem verilir ki böyle bir çıkış vaatlerin en görkemlisini oluşturur.

Eugénie baş başa kaldıklarında heyecanlı bir sesle,

— Sayın hâkim, benim neyimden hoşlandığınızı biliyorum, dedi. Ömrüm boyunca beni özgür bırakacağınıza, bana evliliğin sorumluluklarını hatırlatmamaya yemin ederseniz sizinle evlenirim.

Hâkimin, dizlerine kapanmak üzere olduğunu görünce,
— Ah! Mösyö, henüz her şeyi söylemedim, sizi yanıltmamam gerek. Yüreğimden denetlenemez bir duygu var. Dostluk kocama sunabileceğim tek yakınlık olacak. Onu incitmek ve yüreğimin yasalarına karşı gelmek istemem. Ama bana ve servetime ancak çok önemli bir görevi yerine getirirseniz sahip olacaksınız.

Hâkim,

— Gördüğünüz gibi her şeyi yapmaya hazırım, dedi.

Göğsünden senetler çıkararak,

— Sayın başkan, işte iki milyon beş yüz bin frank, dedi. Yarın değil, bu gece değil, hemen Paris'e gidin. Mösyö des Grassins'le görüşüp amcamın alacaklılarının hepsinin ismini öğrenin, onları bir araya getirin ve borçlanıldığı günden öde-

26 *Whistte* bir ekibin karşısına sadece bir el vererek kazanması. (ç.n.)

nildiği güne kadar geçen süre için yüzde beş faizle tüm borcu kapatın ve noter tasdikli bir makbuz alın. Siz hâkimsiniz, bu işte sizden başkasına güvenemem. Siz dürüst, nazik birisiniz; yaşamın tehlikelerini sizin isminizin himayesinde aşmak için sözünüze güvенеceğim. Birbirimize hoşgörölü davranacağız. Birbirimizi uzun süredir tanıyoruz, neredeyse akrabayız, beni mutsuz etmek istemezsiniz.

Hâkim sevinç ve endişeyle titreyerek genç vârisin ayaklarına kapandı.

— Sizin köleniz olacağım, dedi.

Ona soğuk bir bakış yönelten Eugénie,

— Mösyö, makbuzu aldığınızda onu tüm evraklarla birlikte Charles Grandet'ye götüreceksiniz ve ona bu mektubu vereceksiniz. Döndüğünüzde sözümü tutacağım, dedi.

Hâkim, Matmazel Grandet'yi, bir aşk küskünlüğüne borçlu olduğunu anladı. Bu yüzden iki âşğın yeniden barışma olasılığını dikkate alarak talimatları yerine getirmek için acele etti.

Hâkim evden çıktığında bir koltuğun üzerine yığılan Eugénie gözyaşlarına boğuldu. Her şey bitmişti. Posta arabasına binen hâkim ertesi akşam Paris'teydi. Ertesi sabah Des Grassins'e gitti. Bankacının, senetlerin teslim edildiği notere çağırıldığı alacaklıların hepsi geldi. Haklarını teslim etmek gerekirse, alacaklı olsalar da hepsi dürüst insanlardı. Hâkim de Bonfons, Grandet ailesi adına anaparaları ve faizleri ödedi. Bu ödeme Paris ticaret çevreleri için dönemin en şaşırtıcı olaylarından biri oldu. Makbuzlar alındıktan ve Des Grassins'e hizmetleri için Eugénie tarafından ayrılan elli bin frank ödendikten sonra hâkim, d'Aubrion konağına gitti. Kayınpederinin hakaretlerine maruz kalan Charles eve giriyordu. Yaşlı marki, ona Guillaume Grandet'nin tüm borçları ödenmedikçe kızıyla evlenemeyeceğini söylemişti.

Hâkim ona önce mektubu uzattı:

Kuzenim,

Sayın Hâkim de Bonfons amcamın tüm borçlarının ödendiğine dair makbuzu size iletmekle yükümlü. Amcamın iflasından söz edildiğinde, bir müflisin oğlunun Matmazel d'Aubrion ile evlenemeyeceğini düşündüm. Evet kuzenim, bilgi birikimim ve davranışlarım hakkındaki değerlendirmeleriniz doğru. Sosyete âlemi hakkında kesinlikle hiçbir şey bilmiyorum, oradaki hesaplardan ve geleneklerden bihaberim ve size o çevrede yaşanan hazları tattıramam. Uğruna ilk aşkımızı feda ettiğiniz toplumsal alışkanlıklarınız doğrultusunda mutlu olun. Tam anlamıyla mutlu olmanız için size babanızın onurundan başka bir şey sunamam. Elveda, kuzeniniz Eugénie her zaman sadık bir dostunuz olacaktır.

Hâkim gözü yükseklerde olan bu gencin makbuzları alırken attığı çılgık karşısında gülümsedi.

— Döndüğümde evliliğimizi ilan edeceğiz, dedi Charles'a.

— Ah! Demek Eugénie'yle evleniyorsunuz! Tamam o zaman! Buna sevindim, iyi bir kızdır.

Aniden aklına gelen parlak bir düşüncenin etkisiyle,

— Eugénie zengin mi oldu? diye sordu.

Hâkim alaycı bir ifadeyle,

— Dört gün önce on bir milyon frangı vardı, şu an sadece dokuz milyon frangı var, dedi.

Charles afallamış bir ifadeyle hâkime baktı.

— Do... dokuz mil...

— Evet mösyö, dokuz milyon. Matmazel Grandet ile evlendiğimizde üç yüz bin franklık ortak bir gelirimiz olacak.

Biraz rahatlayan Charles,

— Sevgili eniştem, birbirimize destek olabiliriz, dedi.

— Tabii ki. Size vermem gereken bu kutuyu da alın.

Ve bir masanın üstüne içinde portrelerin bulunduğu kutuyu bıraktı.

Cruchot'yu umursamadan içeri giren Aubrion markizi,

— Margency düşesinin kafasını karıştırdığı o zavallı Mösyö d'Aubrion'un söylediklerine hiç aldırmayın. Size bir kez daha tekrarlıyorum, evliliğinizi hiçbir şey engelleyemeyecek.

— Hiçbir şey, madam, diye karşılık verdi Charles. Babamın üç milyon franklık borcu dün kapatıldı.

— Nakit olarak mı?

— Evet, hem de faiziyle.

— Ne büyük ahmaklık! diye haykırdı kayınvalidesi.

Ardından Cruchot'yu fark ederek damadının kulağına,

— Bu mösyö de kim? dedi.

Charles alçak sesle,

— İş takipçim, diye yanıtladı.

Mösyö de Bonfons'u küçümseyen bir ifadeyle selamlayan markiz yanlarından ayrıldı.

Şapkasını alan hâkim,

— Zaten birbirimizi şimdiden destekliyoruz, hoşça kalın kayınbiraderim, dedi.

— Saumurlü bu dangalak benimle alay ediyor. Karnını delik deşik etmek isterdim.

Yola çıkan hâkim üç gün sonra Saumur'e döndüğünde Eugénie ile evlendiğini ilan etti ve altı ay sonra Angers Kraliyet Mahkemesi'ne danışman olarak atandı.

Saumur'den ayrılmadan önce yüreğinde büyük bir yer tutan mücevherlerin altınını eritti ve onları da kuzeninin sekiz bin frangı gibi kendisi için Tanrı'ya onca dua ettiği kilisenin kutsal ekmek kabına hediye bıraktı. Angers'den sık sık Saumur'e geliyordu. Kocasını siyasi yandaşlığı sayesinde mahkeme başkanı ve üç yıl sonra da Yargıtay üyesi oldu. Yüksek Meclis üyesi olabilmek için seçimleri sabırsızlıkla bekliyordu ve o halde, o halde...

Nanon, Koca Nanon, Madam Cornoiller, Saumurlü Nanon,

— O halde kralın kuzeni mi olacak? diye soruyordu.

Sayın Hâkim de Bonfonds (artık Cruchot ismini hiç kullanmıyordu) ihtiraslı projelerinin hiçbirini gerçekleştiremedi. Saumur vekili olduktan bir hafta sonra öldü. Her şeyi gören ve hiç yanlış darbe indirmeyen Tanrı onu kuşkusuz ince hesaplarından ve hukuki kurnazlıklarından dolayı cezalandırmıştı. İşini iyi bilen Cruchot evlilik sözleşmesini de kurnazlıkla hazırlamıştı. Bu sözleşmeye göre müstakbel eşler, çocukları olmazsa, tüm taşınır ve taşınmaz mülklerini, döküm yapılmaksızın, döküm yapılmamasına vârislerin itiraz etme olasılığı olmaksızın birbirlerine bırakacaklardı.

Bu sözleşme Mösyö de Bonfonds'un Madam de Bonfonds'un isteklerine ve yalnızlığına duyduğu derin saygıyı açıklayabilir. Yargıtay üyesini en nazik erkeklerden biri olarak gören kadınlar onun için üzülüyor, hatta sıklıkla Eugénie'nin kederini, tutkusunu suçlayacak kadar ileri gidiyor, ama bu suçlamayı en acımasız ölçülülükle yapıyorlardı.

— Madam de Bonfonds kocasını yalnız bıraktığına göre, çok ıstırap çekiyor olmalı. Zavallı genç kadın! Yakında iyileşecek mi? Acaba neyi var? Ülser mi, kanser mi? Neden doktora gitmiyor?

— Bir süredir yüzü sapsarı; Paris'in ünlü hekimlerine görünmeli.

— Bir çocuğu olmasını nasıl istemez? Söylendiğine göre kocasını çok seviyor, ona bir vâris bırakmayı nasıl düşünmüyor?

— Bunun ne kadar ürkütücü olduğunu biliyor musunuz? Bunun nedeni bir kaprisse hiç de hoşgörülemez. Zavallı hâkim!

Bir münzevinin sürekli düşüncelere dalmasının ve eşsiz bakış açısının ürünü olan derin bir sezinleme gücüyle donanan, bahtsızlığı ve aldığı son ders sayesinde her şeyi tahmin etmeye alışan ve donanımı aracılığıyla etrafında olup biten her şeyi kavrayan Eugénie, hâkimin, Tanrı'nın bir fantezisi doğrultusunda yanına çağırdığı noterin ve başrahibin ölmeleleriyle iki milyon frank daha artan olağanüstü servete sa-

hip olabilmek için, kendisinin ölmesini istediğini biliyordu. Zavallı münzevi, hâkim için üzülyordu. Tanrı, Eugénie'nin hedef olduğu ince hesapların, beslediği umutsuzlukları en büyük güvence olarak gören bir kocanın alçakça kayıtsızlığının intikamını almıştı. Bir çocuk doğurmak, bencilliğinin umutlarını, tutkusunun hazlarını yok etmek değil miydi? Tanrı bu yüzden, altını umursamayan, cennete özlem duyan, kutsal düşünceler içinde dindar ve merhametli bir yaşam sürdüren, yoksullara hiç durmadan gizlice yardım eden tutsağına altınlar yağdırdı.

Otuz yedi yaşında dul kalan, dört yüz bin franklık bir geliri olan Eugénie güzelliğini, kırkına yaklaşmış bir kadının güzelliğini hâlâ koruyordu. Yüzü beyaz, dingin, sesi uysal ve kabullenmiş, davranışları sadeydi. Kederin asaletlerine, dünyaya bulaşmadığı için kirlenmemiş bir ruhun kutsallığına sahipti; ama aynı zamanda dul bir kadın kadar katıydı ve taşranın sığ yaşamının kazandırdığı alışkanlıkları vardı. Dört yüz bin franklık gelirine rağmen yoksul Eugénie gibi yaşadı. Salondaki şömineyi sadece babasının vaktinde izin verdiği o günlerde yaktı ve gençlik yıllarındaki kurallara uygun bir şekilde söndürdü. Hep annesi gibi giyindi. Saumur'deki loş, güneş almayan, soğuk, melankolik ev onun yaşamının yansımasıydı. Gelirlerini titizlikle biriktiriyordu ve belki de ardından konuşulanları servetini hayırlı bir iş için kullanarak boşa çıkartmasa aşırı tutumlu olduğu sanılabilirdi. Her yıl yeni bir tanesini açtığı dindar ve hayırsever kurumlar, bakım evleri, çocuklar için dinî eğitim veren okullar, donanımlı bir halk kütüphanesi, kendisinin cimri olduğundan şüphelenenleri sürekli yanıltıyordu. Saumur'ün kiliselerini restore ettiriyor, çevresinde genellikle dindarca bir saygı uyandırıyor. Yine de, sadece şefkatli duygularla çarpan soylu yüreği insani çıkarların ince hesaplarına maruz kalıyordu. Paranın soğuk renklerini bu semavi yaşama bulaştırması ve duygulardan kuşku duymasına yol açması gerekiyordu.

Nanon'a,

— Beni bir tek sen seviyorsun, diyordu.

Bu kadının eli tüm ailelerin gizli yaralarını iyileştiriyordu. Yaptığı iyiliklerin eşliğinde göğе doğru yürüyor, ruhunun yüceliğі aldığı eğitimin yetersizliklerini ve çocukluk alışkanlıklarını gölgede bırakıyordu. İşte seçkin bir çevrenin ortasında olmasına rağmen bu çevreye dâhil olmayan, mükemmel bir eş ve anne olarak yaratılsa da, kocası, çocuğу, ailesi olmayan bu kadının hikâyesi böyleydi.

Birkaç gündür, hakkında yeni bir evlilik söylentisi dolaşıyordu. Saumurlüler ondan ve tıpkı bir zamanlar Cruchotların yaptığı gibi, ailesi evine doluşmaya başlayan Froidfond markisinden söz ediyordu.

Ayrıca Nanon ve Cornoiller'nin, markinin menfaatine çalıştığı da söyleniyordu, bu söylenti gerçeğе tamamen aykırıydı. Ne Nanon ne de Cornoiller bu dünyanın çürümüşlüklerini anlayacak kadar zekiydi.

İster istemez, bu son merakı gidermiyor; bu durum belki de tüm gerçek sonlar için geçerlidir. Bu dönemin diliyle konuşmak gerekirse, yaşamda trajedilere, dramlara nadir rastlanır. (...) Bu öykü dünyanın büyük kitabında, kopyacılar tarafından unutulmuş birkaç sayfanın eksik bir çevirisidir. Burada uydurmacadan eser yoktur. Eser, sanat kadar sabır da gerektiren mütevazı bir minyatürdür. Her bölgenin kendi Grandet'si vardır. Mayenne'in ya da Lille'in Grandetleri, Saumur'ün eski belediye başkanı kadar zengin değildir sadece. Yazar bir özelliği değiştirebildi, yeryüzü meleklerinin taslaklarını kötü çizebildi, parşömenin üzerine biraz fazla ya da yetersiz renk katabildi. Belki de Maria'sının yüz hatlarına fazla altın sarısı vurdu; belki de ışığı sanatın kurallarına göre dağıtamadı ve nihayet tamamen maddi imgesi olan yaşlı adamının, zaten siyah olan renklerini daha da koyulaştırdı. Ama *Rosa Mundi*'ye, kadınların en güzel imgesine, keşişin gözbebeğі, Hristiyanların ikinci Havva'sı olan Meryem'e

hayranlık duyarak, hücresinin dibinde yaşayan cefakâr ke-
şişten hoşgörünüzü esirgemeyin. Eleştirilere rağmen, yazar
kadınlara onca mükemmeliyet attettiği gibi, kadının genç-
ken yaratıkların en muhteşemi olduğunu düşünüyor. Kadın,
dünyaları şekillendiren ellerin sonuncusundan çıkmış haliyle,
kutsal düşünceyi başka her şeyden daha saf ifade etmeli.
Üstelik erkek gibi, Tanrı'nın parmakları arasında yumuşak
kile dönüşen eski granitten yapılmamıştır o, hayır, erkeğin
kaburgalarından, esnek ve dövülgen bir maddeden çıkmıştır,
insan ve melek arasındaki bir geçiş yaratımıdır o. Bu yüzden
onun erkek kadar güçlü olduğunu, duyguları sayesinde bir
melek gibi ince düşünebildiğini görüyorsunuz. Cinsini yü-
reğinde her zaman taşımakla yükümlü tutmak için, bu iki
doğayı onda birleştirmek gerekmiyor muydu? Onun için
bir çocuk, tüm insanlık değil midir? Eugénie Grandet, tıpkı
Yunanistan'dan kaçırılmış ve taşınırken denize düşüp son-
suza dek unutulmuş soylu bir heykel gibi, kadınlar arasında
dünyevi fırtınalara fedakârlıkla atılan ve o fırtınaların yuttu-
ğu bir tiptir belki de.

Kasım 1833